

Bachelorscriptie Thom Groot Nibbelink

Pakkende Titel

Over de rol van satire in de journalistiek

(Nu met De Speld als casus!)

**Ter afronding van de opleiding Journalistiek
aan de Christelijke Hogeschool Ede**

Verdiepingsminor Markt & Maatschappij

Uitgave in eigen beheer
Ede, 15 september 2014

Gegevens student:

Thom Groot Nibbelink

J4A

Doetinchemseweg 25

7051 AB Varsseveld

Tel: (06) 1418 8757

Afstudeerbegeleider: Hanke Helms

Inhoudsopgave

Voorwoord	4
1. Hoofdvraag	5
1.1. Waarom satire in de journalistiek?	5
1.2. Overzicht van satirische media in Nederland	5
2. Satire	7
2.1. Definitie	7
2.2. Ontwikkeling van satire	8
3. Casus De Speld	10
3.1. Wat is De Speld?	10
3.2. Werkwijze	11
3.3. Ontwikkeling van De Speld	13
3.4. Doel	15
3.5. Is 'succes' af te lezen aan een groot bereik op social media?	17
4. Satire en media	19
4.1. Welke (traditionele) media maken satire?	19
4.2. Hoe zien de redacties van deze (traditionele) media de rol van satire?	20
4.2.1. Kranten	20
4.2.2. TV	28
4.2.3. Radio	33
4.3. Samenwerking De Speld en (traditionele) media	39
4.4. Belang satire voor journalistiek	40
5. Conclusies	41
Nawoord	42

Voorwoord

'Humor is een moment van inzicht waarbij tegenstellingen in het leven even zijn opgelost. Dus: in humor ligt de waarheid; niet in het serieuze. Dit meen ik niet serieus; het is maar een grapje. Want anders is het niet waar. Als ik dus zeg: de Waarheid ligt in het niet-serieuze, dan is dat alleen waar als ik het niet meen. Maar wél waar. Dus neem dit alstublieft niet te serieus, want ik meen het wel degelijk.' – Herman Finkers

Middels dit grapje brengt cabaretier Herman Finkers een grote waarheid naar boven. Wat hij eigenlijk zegt, is dat een boodschap met een grote kern van waarheid makkelijker overkomt als het door middel van een grapje gebeurt, omdat eerst de verwarring binnenkomt (waardoor je gaat lachen) en daarna pas de inhoud en kunnen er door humor heel zware onderwerpen worden behandeld. Zonder morele superioriteit, zonder wijzend vingertje, probeert hij zo zijn publiek aan het denken te zetten.

Van deze techniek maakt de satirische nieuwswebsite De Speld ook dankbaar gebruik. Ze kan ieder onderwerp behandelen, omdat het luchtig wordt gedaan door een grapje. In het beste geval moeten de lezers lachen én worden ze intellectueel uitgedaagd. Aan deze combinatie is blijkbaar veel behoefte, gezien het grote aantal mensen dat De Speld volgt op sociale media. De Speld heeft nu bijna 250.000 likers op Facebook en bijna 60.000 volgers op Twitter. Door deze scriptie hoop ik het belang van satire in de journalistiek te duiden. Hierbij gebruik ik De Speld als casus, omdat dit het grootste Nederlandse satirische medium is én zich richt op het nieuws.

Mijn interesse om de rol van satire in de journalistiek te onderzoeken is gestoeld op twee zaken:

1. De Speld is het eerste Nederlandse medium dat in deze vorm het nieuws duidt. De oprichters moeten dus gedacht hebben dat hier behoefte en ruimte voor is en dat hun site een toevoeging zou zijn op het bestaande media-aanbod in Nederland.

2. De opmars van De Speld gaat opmerkelijk hard. In 2007 is de site begonnen als een stichting. Op 15 oktober 2008 startte zij een eigen Facebookpagina. Anno 2014 is De Speld een commercieel bedrijf en heeft het dus ruim 300.000 likers op Facebook. Als je dat vergelijkt met bijvoorbeeld de grootste krant van Nederland, De Telegraaf, dan zijn de verschillen opvallend groot. De Telegraaf is weliswaar twee jaar later lid geworden van Facebook, maar heeft in vier jaar tijd nog niet de helft van het publiek van De Speld kunnen bereiken met haar Facebook-account (150.000 likers). En dat terwijl ze al een enorm publiek heeft opgebouwd, omdat de krant al meer dan 110 jaar bestaat.

Deze scriptie behoort tot de verdiepingsminor Markt & Maatschappij, die ik het laatste half jaar van mijn derde studiejaar heb gevolgd. Deze scriptie gaat over de rol van satire, waarin het satirische bedrijf De Speld centraal staat. Ook kan ze een rol spelen in de maatschappij, omdat ze de weergave van de journalistiek belachelijk kan maken.

Met het schrijven van deze scriptie komt er einde aan mijn vierjarige opleiding journalistiek aan de Christelijke Hogeschool Ede. Hierbij wil ik dan ook mijn docenten en medestudenten bedanken voor een mooie en leerzame tijd. Zonder hen was ik niet heelhuids door deze periode gekomen. En zonder hen was deze scriptie er niet gekomen. Maar dat is natuurlijk een grapje, anders is het niet waar.

Thom Groot Nibbelink
Ede, juni 2014

Hoofdstuk 1

Hoofdvraag

1.1. Waarom is er satire in de journalistiek?

Sinds er mensen op aarde zijn, zijn er machthebbers en ondergeschikten. De eerste groep, bestaande uit een beperkt aantal personen, maakte de regels, had de leiding over haar volk en nam verantwoordelijkheid. Dit waren de mensen met gezag, met aanzien. De tweede, grotere groep bestond uit mensen die gehoorzaamden, die regels naleefden en hard werkten. Een dergelijke rolverdeling is er ook nu nog en zal waarschijnlijk altijd blijven bestaan.

De machthebbers zouden er idealiter voor moeten zorgen dat de hele bevolking een goed bestaan heeft. Maar toen degenen met macht doorhadden dat deze er zelf rijker van konden worden, maakten ze misbruik van hun hogere positie. Dat was niet de bedoeling van macht en daarom werd een aantal mensen benoemd dat de machthebbers kon controleren, zodat ze hun macht niet nog eens zouden misbruiken. Zouden ze dit wel doen, dan brachten de controleurs het volk hiervan op de hoogte, waardoor ze voortaan netjes omgingen met hun macht en een opstand wordt voorkomen.

Met dit (fictieve) verhaaltje probeer ik de belangrijkste rol van de journalistiek te illustreren: het controleren van de macht. Maar wat nou als zij haar taak niet goed uitvoert en naar de pijpen danst van de machthebbers? Dan zit 'het volk' met een probleem. Dus zou er eigenlijk een (onafhankelijke) instantie moeten zijn die de journalistiek controleert. Dit zou de satire kunnen zijn, omdat ze schrijft over dat wat er in de journalistiek (lees: media) verschijnt. Of satire inderdaad als controle op de journalistiek kan dienen, ga ik toetsen aan de hand van een groot, satirisch medium in Nederland: De Speld. Dit is een satirische nieuwswebsite in Nederland, maar daarin is zij (natuurlijk) niet de enige. Wat dit medium precies doet en waarom juist dit een goede toetssteen is, leg ik uit in hoofdstuk 3.

Allereerst wil ik afbakenen wat satire is. Dit doe ik in hoofdstuk 2. Hierin schets ik ook een ontwikkeling van satire (voornamelijk in Nederland). In hoofdstuk 3 ga ik in op De Speld als casus. Ik vertel wat dit medium precies is, wat zijn werkwijze is (ik heb er drie maanden fulltime stage gelopen, dus dat kan ik doen uit eigen ervaring), welke ontwikkeling De Speld heeft doorgemaakt en hoe het zijn rol als groot satirisch medium ziet. Ten slotte neem ik een klein uitstapje naar de vraag welk verband er ligt tussen 'succes' en het hebben van veel fans op sociale media.

In hoofdstuk 4 doe ik praktijkonderzoek naar de relatie tussen media en satire. Naast haar website werkt De Speld namelijk ook samen met traditionele media zoals De Volkskrant, Radio Veronica en wellicht in de toekomst ook met een tv-zender. In dit hoofdstuk wil ik weten wat de motieven zijn voor deze traditionele media om met De Speld in zee te gaan. Daarnaast probeer ik te onderzoeken of andere traditionele media aan satire doen en zo ja, waarom zij niet met De Speld in zee zijn gegaan.

In hoofdstuk 5, tevens het laatste hoofdstuk, formuleer ik mijn conclusies. Ik geef hierin mijn visie op de rol van satire in de journalistiek aan de hand van de interviews die ik heb gedaan met (hoofd- of eind)redacteuren van de desbetreffende media.

1.2. Overzicht van satirische media in Nederland

Nast De Speld zijn er meer satirische websites in Nederland. Zo heb je [Oncyclopedia](#), een website die zich de grootste, onzinnige encyclopedie van Nederland noemt. De artikelen worden geschreven in de opmaak van Wikipedia. Net als bij Wikipedia mag iedereen meeschrijven, maar controleert de redactie of een artikel verwijderd dan wel gerectificeerd moet worden. In haar online krant [OnNieuws](#) plaatst zij satirische nieuwsberichten, maar op het moment van schrijven (4 april 2014) is het meest recente bericht in die krant

van 11 februari 2014. Alleen daarom al is OnNieuws niet serieus te nemen als een medium dat de journalistiek controleert.

Dan heb je nog [Moeten We Niet Willen](#) (afgekort MWNW). Op MWNW verschijnen zes artikelen per dag, verschillend van actueel nieuws, beschouwingen, liveblogs en columns. Er is ruimte voor serieuze opinie en overpeinzing, maar ook voor humor, sarcasme en satire. Dit is dus geen volledige satirische website, wat De Speld wel is. Daarom is MWNW ook geen goede toetssteen voor deze scriptie.

Ten slotte heb je in Nederland nog [Goedgelovig](#). Dit is een, zoals zij zichzelf omschrijft op haar site, een 'gristelijk-satirische' website. Op 23 maart van dit jaar is ze gestopt. Ze geeft nu alleen nog een nieuwsbrief uit waarin men op de hoogte wordt gehouden over nieuwe ontwikkelingen, wat suggereert dat iets soortgelijks ooit weer eens terugkomt. De missie is om 'de nog vrijwel ontbrekende' bediening van humor, kritisch vermogen en relativering' onder christenen (vaak gespeld als 'gristenen') wat leven in te blazen.' Omdat Goedgelovig zich voornamelijk richt op christelijke onderwerpen, viel voor mij deze site als casus ook af.

Je zou het bijna over het hoofd zien, maar [GeenStijl](#) is ook behoorlijk satirisch. Door haar directe en soms kwetsende taalgebruik wordt haar humor door lang niet iedereen gewaardeerd, maar satirisch is ze zeker. Op een vaak provocerende manier maakt ze menselijke handelingen, uitspraken en gedachten belachelijk. Toch gebruik ik GeenStijl niet als toetssteen, omdat het mijns inziens politiek gezien niet helemaal objectief is. Misschien door het imago, misschien door het veelvuldig belachelijk maken van linkse politici en misschien door de opvallende overeenkomsten tussen de rechtse omroep PowNed, komt GeenStijl op mij niet heel neutraal over.

Blijft over: De Speld. Een satirische website, waarop elke dag twee à drie berichten worden geplaatst, n.a.v. dat wat in de media is verschenen. De Speld bereikt nu gemiddeld 1 miljoen unieke bezoekers per maand, heeft ruim 300.000 likes op Facebook en bijna 70.000 volgers op Twitter. Daarmee is dit medium wat mij betreft relevant genoeg op het gebied van Nederlandse satire.

Hoofdstuk 2

Satire

2.1. Definitie

Ik ben een enorme liefhebber van satire, wat ook de belangrijkste reden is om daar een scriptie over te schrijven. Niet alleen De Speld vind ik leuk, ook tv-programma's als De Kwis, Koefnoen en Jiskefet. Dit zijn satirische programma's die bepaalde instanties, personen of gedachten belachelijk maken, soms op een wat cynische en/of agressieve manier. Ik vind het goed dat deze programma's gemaakt worden, omdat ze mensen die zichzelf schromelijk overschatten, even flink op hun nummer zetten. Al lukt dit meestal niet, het zijn vaak goede pogingen.

De Dikke Van Dale geeft bij het woord satire de volgende beschrijving: 'hekeldicht, hekelend geschrift; rede, afbeelding of andere uiting waarin een persoon of toestand bespottelijk wordt gemaakt'. Dan zit ik met mijn eigen definitie wel in de buurt, maar is satire het bespotten van iets of iemand het doel op zich, of een middel voor een hoger doel?

De Amerikaanse literaire criticus M.H. Abrams geeft in zijn boek *A Glossary of literary terms* een wat uitgebreidere definitie. Volgens hem kan satire worden omschreven als de literaire kunst van het afnemen of afwijken van een onderwerp door het belachelijk te maken. Satire moet een gevoel oproepen van amusement, minachting of verontwaardiging.¹ Hij maakt de vergelijking tussen satire en een strip. Volgens Abrams is het doel van de strip het ontwikkelen van een lach, terwijl dat bij satire slechts een middel voor een hoger doel is. Dit verschil is alleen maar zichtbaar in de uitersten.²

Verder maakt Abrams nog onderscheid in twee soorten satire; directe en indirecte satire. In directe satire spreekt de satirische persoon in eerste persoon. Deze persoon kan zowel de lezer bespotten, als een ander personage in het werk zelf. Wanneer dit laatste gebeurt, is de belangrijkste artistieke functie de geloofwaardigheid van de satirische spreker te bespotten.³ Binnen directe satire maakt Abrams ook nog onderscheid in twee soorten satire; Horatische en Juvenalistische, vernoemd naar de grote Romeinse satirici Horatius en Juvenalis.⁴

In Horatische satire is het karakter een urbane, geestige en tolerante man, die gebruikmaakt van een ontspannen en informele taal om bij haar lezers een wrange glimlach op te roepen over menselijk falen en absurditeiten. Horatius zelf omschreef zijn publiek laten lachen als zijn doel.⁵

In Juvenalistische satire is de hoofdpersoon een serieuze moralist. De ondeugd en fouten van mensen moeten belachelijk gemaakt worden. Ze verbindt de lezers tot het oproepen van minachting, morele verontwaardiging of verdriet van de mensheid.⁶

1

Abrams, M.H. (1999). *A Glossary of literary terms*. Verkregen op 17 maart 2014 van www.mthoyibi.files.wordpress.com

2 Ibid.

3 Ibid.

4 Ibid.

5 Ibid.

Indirecte satire wordt gegoten in een andere literaire vorm. Deze heeft geen directe betrekking op de lezer. De meest voorkomende indirecte vorm is een fictief verhaal, waarin de objecten personages zijn die zichzelf en hun mening belachelijk maken door wat ze denken, zeggen en doen. Soms worden dingen belachelijk gemaakt door het commentaar van de auteur en de verhalende stijl.⁷

Deze informatie geeft een wat andere blik op satire. Want het bespotten of belachelijk maken van iets of iemand is niet een doel, maar een middel om een verontwaardiging of onvrede te kunnen uiten. Als deze onvrede breed wordt gedragen in de samenleving, kan het ook mensen binden. Samen klagen over dezelfde zaken is de mensheid immers niet vreemd. Als dit in een vorm kan waarbij de klagers hun onvrede kunnen omzetten in een gezamenlijke emotie, ontstaat er een behoefte waaraan ook op de lange termijn gehoor kan worden gegeven.

Als we even kijken naar de verschillende soorten satire die Abrams beschrijft, dan behoort De Speld tot de indirecte satire. De personages die De Speld gebruikt worden altijd vanuit de derde persoon beschreven, nooit vanuit de eerste persoon. Ze worden altijd belachelijk gemaakt door wat ze doen, zeggen of denken in het fictieve verhaal. Ook kan de stijl van schrijven een toevoeging zijn op de satire, bijvoorbeeld als er een soort manier van schrijven of spreken op de hak wordt genomen. De Speld past dus precies in het profiel van indirecte satire.

In bijlage 1 geef ik een voorbeeld van directe satire (Juvenalis) en indirecte satire (De Speld).

2.2. Ontwikkeling

Eén van de allereerste satirici waren de Romeinse dichters Quintus Horatius Flaccus en Decimus Iunius Juvenalis, die bijna 2000 jaar geleden leefden (al eerder genoemd in deze scriptie). Ook Nederland kent een lange traditie in de satire. Het boek *Lof der Zotheid* van Desiderius Erasmus, geschreven in 1509, is het eerste satirische boek. Erasmus maakt gebruik van de paradoxale lofrede, waarin geprezen wordt wat niet prijzenswaardig is. Het wordt beschouwd als één van de meest invloedrijke satirische werken van de westerse wereld, omdat de lezer een spiegel wordt voorgehouden over alle onderwerpen waar tot dan toe zekerheid over bestond. Het boek heeft veel generaties aan het denken gezet en geleerd om met open blik en gezond verstand naar de wereld te kijken.⁸

Nederlandse boeken

Pas in de twintigste eeuw werden er weer Nederlandse noemenswaardige satirische boeken geschreven, onder andere door Godfried Bomans en Herman Koch. Ook de stripreeksen *Tom Poes* en *De familie Doorzon* zijn satirisch van aard.

TV

In de jaren 60 en 70 werden veel satirische tv-programma's in Nederland gemaakt, zoals *Zo is het toevallig ook nog eens een keer* (met onder andere Mies Bouwman), *Hoep!a* (Met onder andere Wim T. Schippers), *Farce Majeure* (met Alexander Pola), *Hadimassa* (Met Kees van Kooten en Wim de Bie) en *Het Gat van Nederland*. Dit zijn mijns inziens satirische programma's, omdat op een grappige manier bepaalde zaken in de samenleving aan de kaak werden gesteld, bijvoorbeeld door deze uit te vergroten. Opvallend is dat sommige afleveringen van deze programma's tot ophef leidden. Zo sprak acteur Peter Lohr in *Zo is het toevallig ook nog eens een keer* een gebed uit tot Het Beeld (waarmee televisie werd bedoeld). Het leverde

⁶ Ibid.

⁷ Abrams, M.H. (1999). *A Glossary of literary terms*. Verkregen op 17 maart 2014 van www.mthoyibi.files.wordpress.com

⁸ Erasmus, D. (2005). *Lof der Zotheid*. Samenvatting op www.bol.com. Verkregen op 19 maart 2014 van <http://www.bol.com/nl/p/lof-der-zotheid/1001004002508526/>

veel verontwaardiging op en er werden Kamervragen over gesteld. Sterker nog, Mies Bouwman werd dusdanig bedreigd dat ze zich gedwongen voelde om te stoppen met het programma.

Hoepla is vooral bekend vanwege de spraakmakende aflevering waarin model Phil Bloom naakt te zien was achter dagblad Trouw. Het was de eerste keer dat vrouwelijk bloot op tv te zien was. Dat was geen heel directe satire, maar wel provocerend en probeerde conservatieve denkbeelden (naakt op televisie hoort niet) te doorbreken. Dat is uitstekend gelukt. Hoepla haalde namelijk de internationale pers en ook hier werden Kamervragen over gesteld.

Ook in 1972 ontstond er veel ophef naar aanleiding van satire. In het programma *Hadimassa* maakten Van Kooten en De Bie discriminerende opmerkingen over joden, homo's en negers. Het was de bedoeling om de mensen die dit soort beledigingen gebruiken, te kijk te zetten. Deze onderliggende bedoeling werd wel vermoed, maar kwam te weinig naar voren om er om te kunnen lachen. Op tv boden ze hun excuses aan voor die scène.

Typerend dat een voor die tijd nieuw fenomeen tot zoveel ophef leidde. Satire bestond in die tijd al wel, maar bereikte pas een groot publiek sinds de komst van televisie. Daarom ging het in die tijd waarschijnlijk ook hard met het doorbreken van taboes en heilige huisjes die omver werden getrapt. Over bloot op tv zal nu niemand meer een verontwaardigde brief naar de krant sturen.

In de jaren 80 werd televisiesatire vooral gemaakt door Van Kooten en De Bie. Deze rol werd in de jaren daarna overgenomen door *Jiskefet*, *Kopspijkers*, *Dit was het Nieuws* en *Koefnoen*. Deze laatste twee series bestaan nog steeds. Er zijn natuurlijk nog veel meer satirische tv-programma's gemaakt, maar die waren nooit een heel lang leven beschoren.

Radio

Ook op de radio werden (en worden) satirische programma's uitgezonden. Een bekend voorbeeld is *Cursief* van de KRO, dat in de jaren 70 werd uitgezonden. Nu zendt de VARA *Spijkers met Koppen* uit, een programma dat in 2013 haar 25-jarig jubileum vierde.

Internet

Satire op internet bestaat in Nederland pas sinds 2003, middels GeenStijl, wat enorm is gegroeid en waaruit omroep PowNed is ontstaan. In 2005 begon Onycyclopedia, dat dus niet meer zo actief is. In 2007 startten zowel De Speld als Goedgelovig. De Speld publiceert dagelijks en is inmiddels uitgegroeid tot een site met een enorm publiek en bereik. Goedgelovig is onlangs gestopt. Moeten We Niet Willen ontstond in 2010. Zij bestaat nog steeds, maar is niet louter satirisch. Ten slotte heb je nog De Correspondent, dat een jaar geleden is begonnen als vernieuwend, journalistiek medium. Dit bevat ook satire, gemaakt door correspondent Daan Windhorst. Op internet lijkt er minder animo voor te zijn dan bijvoorbeeld op tv, terwijl internet bij uitstek het medium is om over maatschappelijke kwesties te discussiëren, zeker naar aanleiding van een grap.

Satire nam in Nederland vooral een vlucht sinds de komst van televisie, omdat daarmee gemakkelijk een groot publiek kon worden bereikt. Maar ook door de culturele revolutie ontstond er veel behoefte aan satire. De babyboomgeneratie was in de jaren 60 twintigers en zetten zich af tegen de generatie boven hen. Ze wilden af van de conservatieve denkbeelden en taboes. Daar was satire een uitstekend middel voor.

Hoofdstuk 3

Casus

3.1. Wat is De Speld?

Jochem van den Berg en Melle van den Berg zijn de oprichters van de satirische nieuwswebsite De Speld. Ze plaatsen met de redactie zelfbedachte nieuwsberichten met zo'n stelligheid dat je zou kunnen denken dat het echt gebeurd is. Maar omdat ze feiten verdraaien, uitvergroten, verkleinen of totaal uit hun context trekken, creëren ze de grap. Op deze manier geven de redacteuren hun mening over een bepaalde gebeurtenis in het nieuws zonder deze heel direct aan het publiek te presenteren. Het publiek wordt aan het denken gezet en uitgedaagd om zelf een mening te vormen, die direct wordt geventileerd, via een forum op Facebook en de site van De Speld.

Soms ligt de grap er heel dik bovenop, de andere keer is deze weer heel subtiel. Soms zo subtiel, dat lezers denken dat het echt waar is. Het is zelfs een aantal keer voorgekomen dat serieuze media een artikel van De Speld hebben overgenomen en geplaatst als echt nieuws.⁹

Omdat De Speld niet één onderwerp schuwt en alle middelen gebruikt om een goede grap te maken, kunnen lezers zich nog wel eens beledigd of gekwetst voelen. De site heeft dan ook in haar disclaimer het volgende staan:

“De artikelen die geplaatst worden op deze website zijn persiflerend, satirisch of parodiërend van aard. Ze geven slechts de visie of mening weer van de redactie van De Speld. Opgevoerde personages of rechtspersonen kunnen gefingeerd zijn. De redactie behoudt zich het recht voor stijlmiddelen te gebruiken die, ondanks dat de intentie daartoe bij de redactie ontbreekt, ertoe kunnen leiden dat lezers van Speld.nl zich geschokt, beledigd of gekwetst voelen. Speld.nl aanvaardt geen enkele aansprakelijkheid voor materiële of immateriële schade ontstaan door via Speld.nl openbaar gemaakte publicaties.

Meent u dat Speld.nl uitingen bevat die onrechtmatig zijn jegens u of uw onderneming, dan kunt u dit kenbaar maken via redactie@speld.nl.”

Ondanks deze disclaimer is het toch meermaals voorgekomen dat lezers woedend reageren op een artikel van De Speld. Vaak zag de redactie van De Speld geen reden om het desbetreffende artikel aan te passen of te verwijderen, omdat deze satirisch van aard was.¹⁰

9 In 2009 nam [De Telegraaf](#) een artikel van De Speld over, dat ging over [een patatje Holocaust](#). In 2011 dacht Het Haarlems Dagblad dat er echt [200 kilo tonijn](#) was gevonden in een lading cocaïne. Het artikel is verwijderd, maar de blog [krapuul.nl](#) heeft een [screenshot](#) bewaard.

Onlangs nam de Gazet van Antwerpen een bericht van De Speld over dat [Bill](#), uit het spel 'Wie is het', zou zijn overleden. Het artikel is inmiddels verwijderd, maar [NRC](#) bewaarde er een screenshot van.

10 In april 2008 moest De Speld een satirische tekst en bijbehorende afbeelding, waarin de door The Coca Cola-Company geregistreerde merknaam Fanta door [Fitna](#) vervangen, omdat het frisdrankconcern met [juridische stappen dreigde](#). In januari 2010 verzocht een medewerker van het PVV-Tweede Kamerlid Hero Brinkman de redactie om een artikel, waarin Brinkman Ramses Shaffy een 'halfislamitische drinkebroer' noemt, te verwijderen. Het incident leidde tot verhitte reacties en onder andere een voorpagina-artikel op [NU.nl](#) en een uitgebreide analyse in [De Pers](#). Het gewraakte [artikel](#) stond begin 2014 overigens nog steeds online. In 2011 wil spellenproducent [Jumbo](#) dat De Speld een artikel verwijderd over de lancering van het [Wordfeud-bordspel](#). Reden voor het bedrijf is dat de fictieve persoon die werd gebruikt, Dirk Verhoef, niet werkzaam is bij Jumbo. Ook dit artikel staat nog steeds online.

Afgelopen jaar schreef Esther Voet een kritische [column](#) na aanleiding van [de Nazi-quiz](#) van De Speld.

Hoewel De Speld vaak wil inspelen op wat er in het nieuws gebeurt, lukt dit niet altijd. Daarom schrijft het ook artikelen die helemaal niets met het nieuws te maken hebben. Soms hebben deze dan nog betrekking op een (langlopende) ontwikkeling, maar dit is niet altijd mogelijk. Ook schrijft De Speld artikelen die helemaal nergens op slaan en volledig tijdloos zijn. Zo waarborgt de site de continuïteit en worden er elke dag één of twee artikelen gepubliceerd. Er is immers niet altijd relevant nieuws om over te schrijven.

Naast artikelen heeft De Speld inmiddels zijn werkzaamheden flink verruimd. Twee keer in de week publiceert De Volkskrant een artikel van De Speld, Radio Veronica zendt twee keer in de week een radiobulletin uit van De Speld, er is een (satirisch) boek over de geschiedenis van Nederland verschenen, er is er één in de maak én het maakt geregeld filmpjes voor YouTube. Ook bedenkt De Speld advertorials. Dit zijn ogenschijnlijk gewone artikelen, maar bevatten hyperlinks naar een bedrijf. De advertorial heeft een speciale plek op de site waardoor deze een aantal weken blijft staan. Hierbij staat duidelijk vermeld dat het om een advertorial gaat die niet wordt gedeeld via de sociale media (Facebook, Twitter en YouTube) van De Speld.

In het verleden heeft De Speld ook radio-uitzendingen voor Radio 1 gemaakt, maar hiermee is het in het najaar van 2010 gestopt, omdat dit te weinig opleverde. Sinds dit jaar maakt het twee keer per week een radio-item voor Radio Veronica.

Daarnaast geeft hoofdredacteur Jochem van den Berg ook masterclasses satire schrijven en zijn de redacteurs te boeken als satirisch dagvoorzitter. Ook heeft De Speld tijdens de verkiezingen (landelijk in 2012 en voor de gemeenteraad in 2014) een Speldwijzer gemaakt, een satirische stemwijzer. Ten slotte werkt het samen met diverse eenmalige initiatieven.

3.2. Werkwijze

Omdat ik drie maanden stage heb gelopen bij De Speld als (beeld)redacteur, kan ik uit eigen ervaring vertellen over de werkwijze van De Speld. De redactie van De Speld bestaat op dit moment uit 33 schrijvers. Allen zijn lid van een besloten Facebookgroep, waar de ideeën geopperd worden. Daar delen de schrijvers likes uit aan elkaars ideeën. Als een artikel vier likes of minder heeft, haalt het de site nooit. Krijgt een artikel tussen de vijf en acht likes, dan bekijken de musketiers¹¹ (lees: eindredacteurs) of het geplaatst wordt. Heeft een idee negen likes of meer, dan wordt het in principe altijd geplaatst, tenzij iemand met sterk beargumenteerde bezwaren komt. Een hard, maar fair systeem. Alle redacteurs testen hun idee eerst in de besloten Facebookgroep, tenzij er een hoge deadlinedruk is op de redactie.

Hoofdredacteur Jochem van den Berg is de enige fulltime redacteur bij De Speld. Iedere dag staan één of twee andere redacteurs hem bij, die vaak maar één dag in de week op kantoor zijn. Ook is er vaak een (parttime) stagiair op de redactie, maar het grootste deel werkt vanuit huis.

Onder elk artikel staat de naam van de auteur of auteurs. In principe staan er niet meer dan twee namen onder een artikel. Als er meerdere mensen een behoorlijke bijdrage leveren, komt er 'Redactie' onder het artikel te staan. De mensen die vanuit huis werken, schrijven in principe in hun eentje aan een artikel. Alleen wanneer een idee dusdanig veel eindredactie nodig heeft, komt ook de naam van de desbetreffende persoon als credit bij het artikel te staan. Op de redactie schrijven meerdere personen wel aan een artikel. De communicatie gaat dan ook directer en daardoor makkelijker.

Ieder artikel (advertorials daargelaten) plaatst De Speld op haar Facebook- en Twitterpagina. Aan de hand van het aantal shares op Facebook en het aantal retweets op Twitter leest de redactie af hoe succesvol een artikel is.

¹¹ Elke week kiest hoofdredacteur Jochem van den Berg twee redacteurs die samen met hem de Musketiers vormen.

De redacteuren krijgen alleen betaald voor een artikel als het daadwerkelijk op de site staat. Dit systeem dwingt redacteuren goed na te denken of ze het zelf de moeite waard vinden om energie in een idee te steken. Er zijn negen categorieën voor artikelen, namelijk Binnenland, Buitenland, Economie, Entertainment, Kunst & Wetenschap, Sport, Regionaal, Opinie en Kort. Daarnaast zijn er ook nog categorieën voor Video en Podcast. Niemand zit vast aan een categorie, iedereen kan overal over schrijven. Maar hoe journalistiek is De Speld eigenlijk? Aan de vormgeving, de manier van schrijven en onderwerpen die ze kiest, kun je niet aflezen dat het om satirisch nieuws gaat. De site is van de buitenkant haast niet te onderscheiden van een echte, journalistieke nieuwswebsite. Aan de hand van de Code voor de Journalistiek, die in 2008 is opgesteld door het Nederlands Genootschap van Hoofredacteuren¹², ga ik De Speld toetsen, om te zien aan welke journalistieke aspecten De Speld wél voldoet en aan welke niet. Saillant detail: Hoofredacteur van De Speld, Jochem van den Berg, heeft onlangs geprobeerd toegelaten te worden tot het genootschap, maar dit is 'na lang beraad' afgewezen.

- **Waarheidsgetrouw**

Het lijkt misschien een open deur, maar De Speld geeft niet getrouw de waarheid weer. De artikelen van De Speld zijn niet waar, hoewel ze wel op waarheid zijn gebaseerd, omdat ze refereren aan de waarheid. Ze verdraaien deze waarheid, waardoor er anders naar de feiten van de waarheid wordt gekeken. Toch worden in speldartikelen niet alle punten uit de Code genegeerd. In deelpunt vijf staat dat de journalist de feiten in zijn berichtgeving controleert waar mogelijk controleerbaar. Dit doen de redacteuren van De Speld wel degelijk. Satire werkt namelijk alleen bij een herkenbare context. Hoe herkenbaarder voor de lezer, hoe beter het werkt. Daarom is het belangrijk dat de feiten van de context gecheckt worden. Wanneer de auteur van een speldartikel een directeur van een bestaand bedrijf bepaalde dingen laat zeggen, is het essentieel dat de naam van de directeur en het bedrijf klopt. Desondanks voldoet De Speld mijns inziens niet aan het eerste punt van de Code voor de Journalistiek.

- **Onafhankelijk**

De redacteuren van De Speld schrijven over dat wat ze zelf interessant vinden. Er wordt nooit een onderwerp opgelegd door wie dan ook. Het komt alleen wel eens voor dat de redactie vindt dat er over een bepaald (actueel) onderwerp geschreven zou moeten worden, maar dat betekent niet dat er hoe dan ook een artikel over verschijnt. Als de redactie bijvoorbeeld vindt dat er wat geschreven moet worden over de situatie in Oekraïne, maar er komt bij niemand een geschikt idee bovendrijven, dan wordt er niet over geschreven. De kracht van de grap is altijd, onder elke omstandigheid, leidend. Een zwakke grap over een heel actueel onderwerp haalt de site nooit. Doordat de redacteuren alles verzinnen en niemand hoeven te interviewen, is er niemand anders dan de auteur(s) zelf die wat over de inhoud van het artikel te zeggen heeft. Daarom voldoet De Speld naar mijn mening wel aan het tweede punt van de Code.

- **Fair**

Van het journalistieke basisprincipe hoor en wederhoor maakt De Speld geen gebruik, omdat het hoor niet toepast, laat staan wederhoor. Hierdoor heeft een persoon die wordt gebruikt in een artikel, geen kans om zich te verdedigen. Je kunt je ook afvragen of dat nodig is. In de disclaimer van De Speld staat vermeld dat het gaat om verzonnen nieuws, dus zou hierdoor het beeld over die desbetreffende persoon niet moeten veranderen. Het is ook gevaarlijk om als publiek persoon te vragen om rectificatie bij satire. Vaak vinden de lezers het wél leuk. Het beeld dat iemand weinig zelfspot heeft, is dan gauw gecreëerd. En of dat nou goed is voor iemands reputatie...

12 Genootschap van Hoofredacteuren. (2008) *Code voor de Journalistiek*. Verkregen op 23 maart 2014 van www.genootschapvanhoofredacteuren.nl. Het genootschap geeft een toelichting bij de [code](#).

Daarnaast heeft een redacteur van De Speld niet het doel om iemand kapot te maken. Het doel van een redacteur is dat er iets aan de kaak wordt gesteld waar men om moeten lachen. En soms moeten daarvoor bepaalde mensen een schop krijgen, omdat ze als iets herkenbaars voor een groter geheel gelden. Deze schop is altijd een middel, nooit een doel.

Al met al vind ik dat De Speld wel fair te werk gaat. Mensen of bedrijven kunnen zich niet verdedigen, maar weten ook dat het niet nodig is. Op de site is te lezen hoe De Speld werkt en dat het gaat om verzonden nieuws en quotes. Ook is het doel van een redacteur nooit om iemand publiekelijk belachelijk te maken. Satire is altijd een middel voor iets groters.

- **Open vizier**

Dit punt is wat moeilijker te controleren, omdat niet iedere redacteur onder zijn of haar eigen naam schrijft. Er is een aantal mensen dat onder pseudoniem schrijft en daardoor dus eigenlijk niet met open vizier te werk gaat.

Omdat de belangrijkste informatie (het nieuws) van openbare media wordt gehaald, is het niet erg van toepassing *waar* iemand het nieuws precies vandaan heeft. Zoals eerder beschreven, is herkenbaarheid voor satire enorm belangrijk. Voor de herkenbaarheid is het beter als het nieuws door zoveel mogelijk media is gebracht. Dat maakt het nog irrelevanter waar de redacteur zijn informatie vandaan heeft.

Een redacteur van De Speld lokt niets uit. Hij of zij reageert op het nieuws en maakt het dus niet. Ook neemt een redacteur geen deel aan discussies. Hooguit plaatst hij een reactie op zijn eigen artikel, vaak alleen om een los grapje te maken. Ten slotte heeft een redacteur geen onrechtmatig verkregen informatie, omdat het voor hem of haar van belang is dat het informatieniveau tussen de redacteur en zijn publiek gelijk is.

Werkt een Speldredacteur echt met open vizier? Strikt genomen niet, omdat niet duidelijk is waar hij zijn informatie vandaan haalt. Maar voor hem of haar is het ook niet relevant. Een redacteur van De Speld maakt geen nieuws, maar gebruikt het om erop te reageren. Toch voldoet het niet aan de eisen van de Code voor de Journalistiek.

De volledige code is te vinden in bijlage 2.

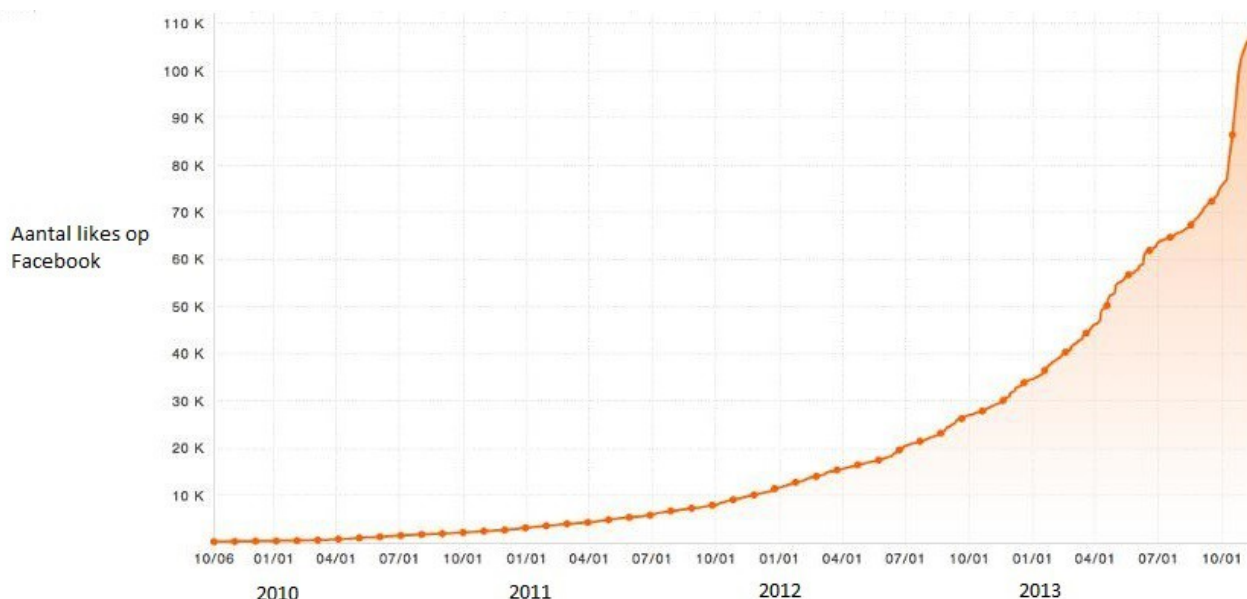
Aan twee punten voldoet De Speld wel, aan twee punten niet. Het is daarmee niet een echt journalistiek medium te noemen. Vooral omdat de kern van de journalistiek (het publiek goed informeren) verschilt met dat van De Speld. Maar vanuit moreel oogpunt werken ze op dezelfde manier als een journalistiek medium. Een redacteur van De Speld schrijft onafhankelijk en handelt fair. Deze overeenkomsten verklaren waarom een vergelijking wel degelijk relevant is en waarschijnlijk nog lang zal worden gemaakt.

3.3. Ontwikkeling

De Speld begon in 2007 en heeft sinds die tijd een flinke ontwikkeling doorgemaakt. Inmiddels heeft het meer dan 300.000 likes op Facebook en meer dan 60.000 volgers op Twitter. Ook de bezoeken op de site lopen voortreffelijk. Uit het jaaroverzicht van 2013 blijkt dat in dat jaar 7.833.431 mensen de website hebben bezocht, waarvan 3.819.237 unieke. Dat is ongeveer 1 op de 5 Nederlanders. Ook het aantal paginaweergaven nam enorm toe, van 8.280.427 naar 17.394.727, een toename van ruim 110 procent. Al deze cijfers zijn verdubbeld ten opzichte van vorig jaar (3,9 miljoen bezoekers totaal, 1,8 miljoen uniek). Het enige wat in 2013 is gedaald, is de gemiddelde bezoekduur. Deze ging van 110 seconden per bezoek naar 96 seconden.

Deze ontwikkeling is niet alleen in 2013 ingezet. Zo was in 2010 een gemiddelde groei te zien van 300%. De groei is in de jaren erna iets afgevlakt, maar steeds wel verdubbeld. Zo leverde 2009 nog een totaal aantal van 213.496 bezoekers op, terwijl dit in 2010 stakte op 812.392 bezoekers. Het aantal unieke bezoekers ging van 134.540 naar 419.128 en het aantal paginaweergaven steeg van 482.281 naar 1.893.018.

Met verdere cijfers zal ik u niet vermoeien, aangezien de trend zich voortzet. Ter illustratie alleen nog een grafiek, die de groei van De Speld op Facebook laat zien, in aantal likes.¹³

In de jaaroverzichten van De Speld (het eerste jaaroverzicht stamt uit 2009) wordt niet alleen gekeken naar de groei, maar ook naar welke artikelen deze groei veroorzaken. Zo staan er in de top 10 van best bekeken artikelen van 2009 drie politieke artikelen (binnenland), waarvan er twee¹⁴ de bovenste plekken bezetten. Ook entertainment is een categorie die het vaak erg goed doet bij De Speld. Zo staan er vier artikelen uit deze categorie in de top-10.¹⁵

In 2010 doen de politieke artikelen het goed bij De Speld, met maar liefst 7 top-10 noteringen. Maar de nummer één dat jaar is een sportartikel,¹⁶ een categorie die het heel goed doet zodra er een groot sportevenement bezig is, zoals een EK of WK voetbal of de Olympische Spelen.¹⁷

Opvallend aan de top-10 uit 2011 is dat het meest gelezen artikel er één uit 2010 is.¹⁸ Waarschijnlijk komt dat doordat het artikel dat jaar nog is uitgelicht op Facebook en Twitter. Dit gebeurt wanneer een oud artikel opnieuw actueel is (wat bijvoorbeeld voor Serious Request ieder jaar geldt).¹⁹

Over 2012 zijn twee duidelijke pieken te zien, op 13²⁰ en 19²¹ juni. Tijdens deze dagen was het EK voetbal bezig, wat een boel verklaart.²² Ook in 2013 deed sport het erg goed. Zo staan er twee sportartikelen²³ op één en twee in de top-10 van dat jaar, hoewel de nummer één ook in de (veelscorende) categorie entertainment zou passen.²⁴

13 Roes, T.G. (2013). *Jaaroverzicht De Speld 2013*. Verkregen op 1 april 2014 van www.speld.nl.

14 'Balkenende blijkt [verzonnen](#)', 5.675 keer bekeken en 'PVV vestigt aandacht op duistere kant [Ramses Shaffy](#)', 5.207 keer. Bron: Jaaroverzicht De Speld 2009

15 Roes, T.G. (2009). *Jaaroverzicht De Speld 2009*. Verkregen op 4 april 2014 van www.speld.nl.

16 'Uitslagen WK voetbal [gelekt](#)' is 51.823 keer bekeken in 2010.

17 Roes, T.G. (2010). *Jaaroverzicht De Speld 2010*. Verkregen op 4 april 2014 van www.speld.nl.

18 'Kabinet halveert opbrengst [Serious Request](#)' is in 2010 18.924 keer bekeken, in 2011 maar liefst 70.860 keer. Bron: Jaaroverzicht De Speld 2011

19 Roes, T.G. (2011). *Jaaroverzicht De Speld 2011*. Verkregen op 4 april 2014 van www.speld.nl.

20 'Van Marwijk: "Jammer, maar het is wel goed voor mijn pool"' leverde meer dan 30.000 bezoekers op.

21 'Oranje oogst wereld lof met [boycot](#) Oekraïne' leverde zelfs bijna 40.000 bezoekers op.

22 Roes, T.G. (2012). *Jaaroverzicht De Speld 2012*. Verkregen op 4 april 2014 van www.speld.nl.

23 'Transfer [Sabia Boulahrouz](#) naar Van der Vaart vrijwel rond' werd door ruim 255.000 mensen bekeken in 2013 en bleef daarmee ruim voor 'Aantal [hondstrouwe supporters](#) Ajax exponentieel gegroeid', dat door ruim 201.000 mensen is bekeken. Bron: Jaaroverzicht De Speld 2013

24 Roes, T.G. (2013). *Jaaroverzicht De Speld 2013*. Verkregen op 1 april 2014 van www.speld.nl.

Kwaliteit

Dat De Speld er in een paar jaar tijd enorm veel fans bij heeft gekregen is nu wel duidelijk, maar hebben de schrijvers zich ook ontwikkeld? Kwaliteit is bij humor altijd een kwestie van smaak en daardoor niet goed te meten. Maar in de periode dat ik stage liep bij De Speld op de (beeld)redactie (van 1 december 2013 tot 1 maart 2014) en daar dagelijks op de redactie was, heb ik het met andere redacteuren daar wel regelmatig over gehad. In die periode moest ik naast schrijven aan artikelen ook oude artikelen voorzien van een nieuwe foto. Zo ben ik heel wat materiaal tegengekomen waarvan de redacteuren meteen wisten dat het ging om een oud artikel. De grap was namelijk vaak wat makkelijk of flauw, naar de mening van de redacteuren (en mij). Of de kwaliteit van de artikelen is toegenomen is niet te meten, omdat de mening over een grap slechts subjectief is. Toch is De Speld, mijns inziens, kwalitatief gezien, wel vooruit gegaan. Ten eerste omdat het aantal fans al meer dan zeven jaar hard en gestaag groeit. Dit komt deels doordat De Speld meer bekendheid verwerft en deels doordat het aantal mensen dat De Speld verlaat, erg klein is. Blijkbaar raken maar weinig fans op dit medium uitgekeken. Dat kan alleen als je je publiek blijft verrassen, als je jezelf kunt blijven uitdagen en jezelf blijft verbeteren.

Ten tweede zijn alle redacteuren het er unaniem over eens dat de kwaliteit van de artikelen vooruit is gegaan. Natuurlijk zijn dit ook maar meningen, maar het zijn wel meningen van mensen die er vanaf het begin dagelijks intensief bij betrokken zijn.

3.4. Doel

De Speld is inmiddels uitgegroeid tot de grootste satirische nieuwssite van Nederland. Niet alleen door leuke grapjes te maken op internet, maar ook door (soms) kritiek te leveren op de journalistiek. Was dat ook ooit het doel van oprichter en hoofdredacteur Jochem van den Berg?

De oorsprong van De Speld bevindt zich in Amerika. Van den Berg heeft daar een tijdje gewoond. “Ik zag daar wel eens The Onion op de hoek van de straat liggen, een satirische printkrant”, vertelt hij. “Hoewel ik daar niet meteen wat mee heb gedaan, is daar wel het zaadje geplant. Want jaren later, in mijn studietijd, ergerde ik me enorm aan de hoeveelheid onzin die er in de Metro stond. Ik dacht: Ik zou het wel fijn vinden om goede onzin in de trein te krijgen. Er ging een lampje branden: zoiets bestaat al wel, maar nog niet in Nederland. Toen ging ik een beetje onderzoek doen en ontdekte dat in de meeste westerse landen wel één groot satirisch platform is. Zo is De Speld eigenlijk begonnen. Samen met Melle Van den Berg (geen familie) hebben we wat mensen bij elkaar gezocht en zijn we gestart. We konden voor een tientje een website hosten en toen hebben we gekeken hoe zich dit ontwikkelde.”

Er waren dus niet al meteen heel grote plannen. Misschien ook wel logisch, aangezien ze met een (voor Nederlandse begrippen) vrij nieuw fenomeen begonnen. Een website die volledig bestaat uit satire, bestond nog niet. Toch was er wel degelijk een behoorlijke ambitie.

“Ik ben wel altijd degene geweest met de ambitie en heb ook altijd gedacht dat De Speld groot kon worden”, zegt Jochem van den Berg. “Ik ben altijd een beetje de dromer geweest, Melle is iemand die nog wel eens op de rem trapt. Dat was belangrijk voor mij, want de meeste doelstellingen die ik formuleer, haal ik wel, maar een stuk later dan ik eigenlijk wil. Hij is realistischer en heeft een nuchtere kijk op dingen. In dat opzicht vullen we elkaar mooi aan.”

De ambitie van Van den Berg reikte verder dan heel groot worden. Ook inhoudelijk moest De Speld wat gaan voorstellen. Satire is namelijk een uitstekend middel om kritiek te kunnen leveren op de journalistiek en/of op de samenleving.

“Ik dacht op heel theoretisch niveau na over satire. Toen kwam ik erachter dat analytisch denken vaak niet echt tot goede satire leidt. Analyseren en creatief denken zijn twee verschillende dingen. In de echt

diepgaande stukken van De Speld zie je die twee nog wel samenkomen. Daarin geven we een analyse van de maatschappij, in satirische vorm. Dat deden we in het begin vaker, omdat ik toen graag mijn mening wilde laten horen. Als ik iets vond, dan moest ik meteen vier alinea's schrijven waarom ik dat vond. Gelukkig doe ik dat niet meer. Maar toen was het nodig, omdat je nog aan het zoeken bent hoe je iets wilt verwoorden. Dat was heel leerzaam."

Saterspel

In die tijd was het voor Jochem van den Berg belangrijk om zijn mening te kunnen uiten, door middel van satire. Het gaat echter wat te ver om te beweren dat De Speld alleen is opgericht om kritiek op de journalistiek te hebben. Van den Berg ziet het zo:

"Satire komt van het vroegere saterspel, bij de oude Grieken. Bij het beroemde theaterfestival Tinnitus werden drie tragedies en één saterspel geschreven. Dat saterspel kwam niet geheel toevallig aan het eind, omdat daarin ook de vormen van de tragedie belachelijk werden gemaakt. Dus eerst word je tot tranen toe geroerd, maar daarna is er ook ruimte voor ontspanning. In wezen zie ik De Speld ook als een soort saterspel. Als je het nieuws leest krijg je allerlei tragedies op je af en De Speld zorgt daarna voor de ontspanning en kritiek op het nieuws. De journalistiek heeft het misschien moeilijk, maar we lezen meer nieuws dan ooit tevoren via het internet. En eigenlijk maar in een heel beperkte vorm, namelijk de vorm die de journalistiek zichzelf heeft aangeleerd. Dat is maar een heel sec kader. Ik denk dat de meerwaarde van De Speld erin zit dat die vorm belachelijk wordt gemaakt en dat er bij dat kader ook wat vraagtekens worden gezet. Dat is niet per definitie directe kritiek. Soms heb je inderdaad kritiek op journalistiek handelen, zoals toen de NOS zo overmatig berichtte over het voortvluchtige duo. Het bericht²⁵ dat wij erover hebben geschreven, was heel directe kritiek op de journalistiek. De nieuwsformule van De Speld, is echter niet per definitie een vorm van kritiek op de journalistiek. Het parodieert het wel, maar zet die vorm altijd tussen haakjes."

Relativeren

In het interview dat ik met Jochem van den Berg hield, op donderdag 1 mei 2014, legde ik hem een stelling voor uit een scriptie van Lorianne van Gelder, die in 2008 afstudeerde in de Master Journalistiek en Media, variant Schrijvende Journalistiek, aan de Universiteit van Amsterdam. Deze scriptie ging over hoe satire de rol van mediacriticus kan vervullen, met The Onion in het bijzonder. De stelling luidde als volgt: 'Als de media de waakhond zijn van de democratie, dan is satire de waakhond van de media.' Dit vond ik een interessante stelling, omdat mensen er vaak vanuit gaan dat de journalistiek haar werk wel goed doet als het gaat om het controleren van de macht. Maar wanneer ze dit niet doen, zou het heel gevaarlijk kunnen worden voor gewone burgers. Daarom zou er ook een onafhankelijk orgaan de journalistiek moeten controleren. En dat zou de satire kunnen zijn. Is Jochem van den Berg het hier mee eens?

"Een beetje. Bij The Daily show in Amerika doen ze dit bijvoorbeeld wel, die zijn vrij consequent in een nieuwsbericht onder de loep nemen en daar heel direct op inhakken. Ik denk dat wij dat bij vlagen ook wel doen. Maar het lijkt me wat overdreven om te zeggen dat wij een soort controlegroep voor de journalistiek zijn. Ik denk wel dat het de journalistieke vorm relativeert. Als je de hele dag nieuws op je af krijgt in steeds dezelfde vorm, is het wel eens prettig dat die vorm belachelijk wordt gemaakt. Die vorm is ook altijd hetzelfde, met het nieuws en een quoteje. Wij parodiëren dat door die vorm ook te gebruiken. Daarom begrijp ik de kritiek van mensen ook niet dat De Speld zichzelf herhaalt. Nee, het nieuws herhaalt zichzelf. Wij proberen ook wel nieuwe vormen te parodiëren, maar het meeste nieuws komt tot je via een nieuwsbericht, dus dan is het logisch dat die vorm bij ons ook het meest is terug te vinden. Satire is referentiële kunst. Zonder nieuws wordt het lastig voor ons om de week te vullen."

Van den Berg is dus niet met De Speld begonnen om alleen maar kritiek te leveren op de journalistiek. Het

25 Van den Berg, J.H. (2014). *NOS op zoek naar nieuw voortvluchtig duo*. Verkregen op 27 februari 2014. <http://www.speld.nl/2014/02/27/nos-op-zoek-naar-nieuw-voortvluchtig-duo/>, zie bijlage 3.

is meer ontstaan vanuit een behoefte aan relativering. Natuurlijk biedt satire (en De Speld) ruimte voor directe kritiek op journalistiek handelen, maar dat is niet het doel. De redacteurs gaan er ook niet specifiek naar op zoek. Het belangrijkste is dat De Speld de journalistieke vorm parodieert. En daarmee relativeert.

Het gehele interview met Jochem van den Berg is te lezen in bijlage 4.

3.5. Hoe is de verhouding tussen 'succes' en een groot bereik op social media?

Even een klein uitstapje naar social media. Want De Speld haalt inmiddels wel een miljoen unieke bezoekers per maand op de site, maar dit gebeurt voornamelijk via Facebook en Twitter. En ook daar (vooral bij Facebook) zijn de cijfers erg goed. Maar wat zijn die likes en followers waard? Hoe kan het bedrijf De Speld daar zijn voordeel mee doen?

Jeroen Bertrams is sinds 2005 online marketeer en publiceerde in 2012 het boek *Social Media Expert in één week*. Hij kent de krachten en zwakten van social media en hoe bedrijven daar gebruik van kunnen maken.

Bertrams: “Er zal altijd een bepaalde relatie tussen beiden zijn, maar de kwaliteit van de likes speelt een grote rol bij het bepalen van het echte succes. Sommige bedrijven hebben miljoenen likes, maar hebben deze verkregen met simpele 'like en win' acties, waardoor het in feite geen authentieke fans zijn van het bedrijf.”

Het gehele interview met Jeroen Bertrams is te lezen in bijlage 5.

Dit soort acties heeft De Speld nooit gebruikt. Het enige wat De Speld op hun social media-accounts doet, is een link plaatsen van het artikel op de site, met een begeleidend stukje tekst. De likers en followers van De Speld zijn echte fans, die De Speld zijn blijven volgen omdat ze de artikelen leuk vinden. Hierdoor zijn deze fans ook echt veel waard.

Ik ben geen marketeer, dus ik kan deze waarde niet in cijfers uitdrukken. Dat is ook niet relevant voor deze scriptie. Maar wat wel belangrijk is, is dat dit aantal echte fans in te zetten is als ambassadeurs. Het grote pluspunt van social media is namelijk dat berichten zich razendsnel kunnen verspreiden. Dat heeft twee grote voordelen. Ten eerste hoeft het bedrijf het zelf niet meer te doen, het publiek verspreidt het bericht vanzelf verder. En ten tweede heeft een bericht veel meer impact als een persoon het bericht deelt met zijn vrienden, dan wanneer een bedrijf dat doet. Persoon X leest een bericht veel eerder als dat door een vriend van hem of haar (persoon Y) wordt aanbevolen, dan wanneer een bedrijf dat doet.

Toch zijn social media geen wondermiddel. Sterker nog, bedrijven die slechte producten verkopen of doorlopend de verwachtingen van consumenten niet waarmaken, hebben eerder last dan baat van social media. Doordat consumenten heel snel kunnen reageren op een product of dienst en dat kunnen delen met hun vrienden, kunnen slechte beoordelingen leiden tot een slecht imago. Pas als de organisatie zichzelf en haar producten en diensten op orde heeft, dient gedacht te worden aan social media.²⁶

Hoe kijkt Jochem van den Berg tegen social media aan? Hij is misschien geen expert, maar gebruikt Facebook en Twitter veel om zo lezers naar de site te lokken. En hij is zich er bewust van dat veel lezers van De Speld zijn artikelen lezen via deze social media.

“Ik weet nog goed dat ik me hevig verzette tegen het idee dat er onder elk artikel zo'n Facebook en Twittertellertje mee zou lopen. Daar hadden meer mensen op de redactie last van. Maar al snel hadden we door dat het een heel belangrijke bron van nieuw publiek voor ons werd, waarbij opvalt dat Facebook

²⁶ Bertrams, J. (2012). *Social Media Expert in een week*, Schiedam: Scriptum. P. 12.

eigenlijk veel belangrijker voor De Speld is dan Twitter. Ik denk dat een Speldbericht via Facebook veel effectiever is, omdat er een plaatje bij zit en je meer tekst kwijt kan dan 140 tekens, zoals op Twitter. Op Facebook kun je de premisse van de grap en de punchline meegeven, waardoor deze veel beter overkomt. En je krijgt door Facebook een soort sneeuwbaaleffect, waardoor we in de loop der jaren een heel grote sneeuwbal zijn geworden. Je bereikt met een beetje goede berichten al Pauw & Witteman-achtige cijfers op een dag, op Facebook dan. Het is geen uur talkshow, maar toch, Facebook is een heel machtig medium geworden.”

Kroegkarakter

De Speld is op Facebook ruim vier keer zo groot als Twitter. Dat is opmerkelijk, omdat het verschil in gebruikers in Nederland 'slechts' tweeënhalf keer zo groot is.²⁷ Is het feit dat je op Facebook meer informatie in een bericht kwijt kan (meer tekens, afbeeldingen) een verklaring dat De Speld het op Facebook veel beter doet dan op Twitter?

“Ik denk het ja, hoewel ik me ook wel verbaas over het enorme verschil. Twitter is een beetje een ‘nicheding’ voor mediamensen, voor de journalisten geworden. Ik denk dat die trend zich gaat voortzetten. Kijk, als je op Twitter iets roept, is het een beetje alsof je in een voetbalstadion wat roept. Als je op Facebook wat roept, is het meer alsof je in de kroeg zit. Het voelt op Facebook op één of andere manier intiemer. Mensen voelen zich meer aangesproken. Kijk maar naar de reacties. Daar is het alsof je in de kroeg wat tegen elkaar zegt. Terwijl je op Twitter het gevoel hebt dat 50.000 mensen tegelijk wat roepen. Het kroegkarakter van Facebook werkt voor ons gewoon beter.”

De kwalitatief sterke positie van De Speld op social media (de likers en followers zijn echte fans) geeft aan dat de artikelen van De Speld voorzien in een bepaalde behoefte. Hierdoor is het bedrijf De Speld ook wel met recht succesvol te noemen, als is het alleen al door de hoge kwaliteit die ze kunnen leveren. Dat dit nog niet kan worden omgezet in een hoge omzet, is de volgende stap.

²⁷ Oosterveer, D. (2013). *Social media in Nederland 2013: Groei van gebruik Twitter en Facebook afgevlakt*. Verkregen op 8 april 2014 van www.marketingfacts.nl

Hoofdstuk 4

Satire en media

4.1. Welke traditionele media maken satire?

Ik heb het in het vorige hoofdstuk veelal over De Speld gehad, dat zijn satire voornamelijk publiceert op internet, maar inmiddels ook samenwerkt met traditionele media zoals De Volkskrant en Radio Veronica. Maar hoe staat het ervoor met de andere traditionele media? Wat doen zij aan satire en hoe zien zij de rol van satire in de journalistiek?

Dagbladen

In de dagbladen van Nederland is weinig ruimte voor satire. De inhoud van de meeste dagbladen in Nederland bestaan toch voornamelijk uit het serieuze nieuws. De belangrijkste taak van de krant is immers nog altijd informeren, terwijl het ook ontspannend en prettig moet zijn om de krant te lezen. Daar zou satire voor kunnen zorgen, maar tot nu toe lijkt daar niet veel aandacht voor. Er zijn natuurlijk uitzonderingen, zoals De Volkskrant, dat elke maandag en donderdag een satirisch stuk plaatst van De Speld. In het verleden had de inmiddels opgeheven gratis krant De Pers op woensdag één volle pagina vol satirische artikelen van De Speld. En de NRC heeft op zaterdag de column van cabaretier Youp van 't Hek, wat satirische elementen kan bevatten. Dit is overigens geen garantie, omdat een columnist altijd vrij is in hoe en waarover hij schrijft. Maar veel meer satire is er nauwelijks te vinden in de Nederlandse kranten.

Ook in het verleden is er niet veel ruimte geweest voor satire in Nederlandse kranten. Misschien dat Annie M. G. Schmidt en Simon Carmiggelt tot de 'lichtere schrijvers' mogen worden benoemd, maar ze schreven geen satire. Ze schreven vaak met humor, maar niet per se om iets belachelijk maakten. Ze schreven eerder over de kleine, leuke dingen die hen opgevallen waren. Dat was qua artikelen de ontspanning in de krant.

De kranten van nu bevatten vaak ook nog cartoons, strips, kookrubrieken, columns, fotowedstrijdjes en inzendingen. Maar geen krant durft permanent één of meerdere mensen in te zetten voor echte satire. Misschien denken redacties dat hun integriteit in het geding komt, waardoor de lezers de krant niet meer serieus zullen nemen. Of misschien is satire ook wel te moeilijk om over te laten aan 'gewone' journalisten, omdat het een andere kijk vergt op het nieuws. En veel creativiteit natuurlijk, iets wat niet iedere journalist in huis heeft.

TV

Hoe anders is dit op televisie, waar satire een veel belangrijkere rol heeft dan in de krant, zowel in het heden als in het verleden. Eerder in deze scriptie heb ik een aantal satirische programma's genoemd. Tegenwoordig heb je nog steeds Koefnoen, Toren C, Zaterdagavondjurk, Dit Was Het Nieuws, De Kwis, Lucky TV en Cojones.

Veel satire van nu wordt gemaakt door middel van persiflage. Een acteur of cabaretier die een Bekende Nederlander kan nadoen en zijn typische gedragskenmerken goed kan imiteren, doet het vaak goed bij het publiek. Dit is in de krant natuurlijk niet mogelijk. Je kunt wel BN'ers bepaalde dingen laten zeggen, zoals bij De Speld gebeurt, maar de ervaring van hetzelfde uiterlijk en stemgebruik ontbreekt dan. Daardoor slaat de persiflage beter aan op tv dan op papier. In bijna alle bovengenoemde satirische tv-programma's worden typetjes gebruikt. Alleen Dit Was Het Nieuws maakt hier geen gebruik van. Het feit dat dit programma het al zo lang goed doet op de Nederlandse beeldbuis, komt waarschijnlijk doordat er gewoon een erg goed schrijversteam achter zit. Vrijwel iedereen die daar aan meeschrijft, heeft zijn sporen in de Nederlandse cabaretwereld ruimschoots verdiend.

Radio

Het bekendste satirische radioprogramma van Nederland is waarschijnlijk Spijkers met Koppen. Ook bij dit Radio 2-programma, dat al meer dan 26 jaar bestaat, werkt een groep cabaretiers die veel ervaring heeft en vaak gebruikt maakt van persiflages. In de twee uur dat de uitzending lang is, praat presentator en cabaretier Dolf Jansen met mensen uit het nieuws. In werkelijkheid zijn deze 'gasten' imitaties of personages door cabaretiers, wat vaak grappige situaties oplevert.

Nederland kent geen heel lange traditie wat betreft satirische radioprogramma's. Eind jaren 60 had je het programma Cursief van de KRO, waaraan onder andere Godfried Bomans en Gerard Cox meewerkten. Na een lange stilte begon in 1988 dus Spijkers met Koppen. In die tussentijd zijn er niet veel satirische radioprogramma's meer in Nederland uitgezonden.

Wel zijn er satirische rubrieken geweest in journalistieke radioprogramma's. Zo maakte De Speld wekelijks Globaal Nieuws, in het nachtprogramma Nog Steeds Wakker, voor WNL. Tegenwoordig maakt het dat voor Radio Veronica in het Radioprogramma Rick in de Morgen, twee keer in de week een minuutje. Daarnaast sluit cabaretier Diederik Smit (en tevens schrijver voor De Speld) dagelijks het EO-programma Dit Is De Dag af. Een minuut satirisch journaal, getiteld De Dag Van Diederik.

4.2. Hoe zien de redacties van traditionele media de rol van satire in de journalistiek?

In de voorgaande paragraaf heb ik geprobeerd een overzicht te geven wat voor satire traditionele media maken in Nederland. Nu wil ik de achterliggende gedachte naar boven halen: hoe ze satire maken en vooral waarom. Hiervoor heb ik de verantwoordelijke redacteurs van kranten, radio en tv geïnterviewd, voor elk medium ten minste drie. Allemaal heb ik ze dezelfde vragen voorgelegd:

- Wat voor satire maken jullie?
- Waarom is satire belangrijk voor jullie?
- Wat voor rol kan satire spelen in de journalistiek?
- Is satire een toevoeging op het bestaande journalistieke aanbod?

Vier van deze redacties werken nu met De Speld samen of hebben er in het verleden mee gewerkt. Aan hen vraag ik waarom ze met De Speld in zee zijn gegaan. Bij de redacties die wel satire maken, maar dat zonder De Speld doen, vraag ik ook naar de reden.

Bij de selectie in de redacties heb ik geprobeerd zo verschillend mogelijke redacties te interviewen. Hierin maak ik onderscheid tussen commercieel/publiek en doelgroep.

4.2.1. Kranten

Voor mijn onderzoek naar satire bij de Nederlandse kranten zoek ik contact met de redacties van De Volkskrant, de inmiddels gestopte gratis krant De Pers en De Telegraaf. De Volkskrant werkt op dit moment namelijk al bijna twee jaar samen met De Speld. Het is duidelijk wat voor satire zij maken, maar niet waarom ze dat doen. Ten tweede vraag ik naar De Pers, omdat zij in het verleden met De Speld hebben samengewerkt. Ten slotte vraag ik nog naar de redactie van De Telegraaf. Zij richten zich, in tegenstelling tot de andere twee kranten, vooral op hard nieuws, op een wat lager opgeleide doelgroep en hebben geen satirische rubrieken. Past satire bij de doelgroep van De Telegraaf?

De Volkskrant

Sinds 2012 werkt De Speld samen met De Volkskrant. Elke maandag en donderdag verschijnt er een artikel van ongeveer 300 woorden van De Speld in de krant, wat een win-winsituatie voor beide partijen is. De

Speld schrijft immers elke dag een lang artikel voor de site. Dat deze artikelen ook in een krant worden geplaatst, is mooi meegenomen. En De Volkskrant is (vrijwel) verzekerd van een goed artikel voor het katern 'V'. Chris Buur, Chef 'V' van De Volkskrant, is de initiator van deze samenwerking. Wat is zijn belangrijkste motief om met De Speld in zee te gaan?

Chris Buur: “Omdat we De Speld heel leuk en grappig vonden, dat is de belangrijkste reden. Drie jaar geleden hebben we het katern 'V' bedacht. Ik wilde heel graag dat de achterkant van 'V' een pagina met humor en satire zou worden, om humor de vrije baan te geven, en De Speld past daar natuurlijk heel goed in. Dan is het enige criterium nog dat je binnen dit genre naar kwaliteit zoekt en het is gewoon heel goed in wat het doet.”

De kwaliteit van humor is niet te meten. Dat je iets heel grappig vindt, is natuurlijk iets subjectiefs. Als persoon A een grap helemaal geweldig vindt, hoeft persoon B dat helemaal niet zo te vinden. Maar als je een krant met een humorpagina maakt, moet je humor vinden die veel mensen aanspreekt en dat is erg moeilijk te peilen. Dan zoek je toch naar een soort 'kwaliteit'. Waar zit de kwaliteit van De Speld?

Buur: “Het kwaliteitscriterium van humor is dat het origineel is. En dat is De Speld, door heel scherp te kiezen welke intervallen het parodieert. Vervolgens voert het dat heel goed uit, door heel goed te vatten hoe een krantenkop of een nieuwsbericht in elkaar zit en dat heel goed en realistisch te imiteren. Het maakt hierdoor een heel beredeneerd stukje, alsof het een kloppend nieuwsbericht is, met alle aspecten van dien. Daarnaast heeft het een heel hoge grapdichtheid. De koppen van De Speld vind ik al heel goed, alleen al daarvoor zou ik het doen, maar ook in de stukken zelf val je over de intervallen. Het biedt een goede kwaliteit humor waarvan ik je kan garanderen dat je het heel erg weinig tegenkomt. Natuurlijk zijn er mensen die grappen op internet maken die best wel leuk zijn, of geestige blogs hebben, maar dat is lang niet de kwaliteit van De Speld, op het gebied van originaliteit, grapdichtheid en schrijfkunde. Dat is echt veel en veel beter. Je kan wel een miljard columnisten hebben, maar er is maar één Sylvia Witteman. En dat is omdat zij gewoon het aller, aller, allerbeste kan schrijven, erg scherp is en heel veel invallen heeft, elke dag weer. Dat is gewoon een groot kwaliteitsverschil.”

Hoewel Buur alleen het eindresultaat te zien krijgt, vind ik dat hij goed verwoordt wat voor overwegingen er voor de redactie van De Speld in een artikel zitten. Dat is dus blijkbaar in het eindresultaat te zien. En ik weet uit ervaring hoe De Speld een bericht maakt. Ze maakt inderdaad scherpe keuzes qua onderwerpen. Bij een onderwerp als het weer, NS of Kane moet de grap verdomd goed en origineel zijn, anders wordt deze direct afgeschoten. De kunst van De Speld om de stijl van een nieuwsbericht perfect na te bootsen, heeft zich in de loop der jaren ontwikkeld. Een bericht van De Speld ziet er ook daadwerkelijk uit als een nieuwsbericht, waardoor het er heel journalistiek uitziet. Als je dit jaren doet, krijg je daar vanzelf een antenne voor, net als in de 'echte' journalistiek. Dat is een grote kwaliteit van De Speld die het moet koesteren. Ook de hoeveelheid intervallen herken ik wel. Op de redactie let iedereen er heel scherp op dat iedere alinea (het liefst eigenlijk elke zin) verrassend is. De redactieleden (die wel wat gewend zijn qua humor) moeten worden verrast en daardoor is de kwaliteit heel hoog. Maar waarom past het dan zo goed bij De Volkskrant, in tegenstelling tot andere kranten?

Buur: “Het katern 'V' is gericht op de belangstellende Volkskrantlezer wat over het algemeen leuke, progressieve, kosmopolieten met een open blik op de wereld zijn. En daar past ook een humorpagina in. Deze pagina heet 'Dag In Dag Uit' en staat vol met humoristische rubrieken. Het moet een beetje de sfeer hebben van een wat ouderwetse krant uit een alternatief universum. Je moet eigenlijk niet precies weten wat je leest. In 'Dag In, Dag Uit' staat de column van Aaf (Brandt Corstius, red.), de recensiekoning, De Speld en twee cartoons. Daar wordt een beetje lol gemaakt en dat kan op verschillende manieren. De Speld past daar natuurlijk perfect in omdat het baat heeft van een omgeving die doet alsof het een echte krant is. Er zijn wel eens mensen die denken dat speldberichten op waarheid gebaseerd zijn en dan een boze brief naar de redactie van De Volkskrant schrijven. Echter, 99 procent van de mensen weet wel dat het nepberichten

zijn. Doordat de achterpagina is opgemaakt in de sfeer uit 1893 en dus een quasi serieuze uitstraling heeft, gaat de humor er op vooruit, Omdat De Speld zijn nieuws presenteert alsof het echt is. Het maakt een goede parodie op echt nieuws. Het maakt gebruik van die manier van aankondigen en kiezen onderwerpen waarvan het bijna echt zou kunnen gebeuren en zit daarmee heel goed op de rand van iets heel realistisch presenteren van iets totaal absurds, wat altijd een leuke combinatie is.”

Dat De Speld leuke artikelen maakt, is voor Buur wel duidelijk, evenals dat hij deze heel goed vindt passen bij De Volkskrant en in het bijzonder bij de pagina 'Dag In Dag Uit'. Maar is de samenwerking met De Speld ook toevoeging op het journalistieke aanbod?

Buur: “Dat is een goede vraag, daarvoor zou je eerst het bestaande journalistieke aanbod moeten formuleren. Ik weet het niet zo goed. De samenwerking is meer ontstaan vanuit de gedachte: 'Hoe bouw je een krant op?'. Je wilt bij je lezers op alle mogelijke knoppen drukken, omdat je afwisseling wil brengen en niet alleen maar serieus wil zijn. Een krant, en het nieuws op een perverse manier, is ook een soort van entertainment. Mensen onderhouden is ook een deel van de functie van de krant. Dat kun je op deze manier heel goed doen. Je bevindt je op het terrein van het geschreven woord, dus dan zoek je naar een heel goed geschreven woord. Daar is De Speld een voorbeeld van. En in de humoristische categorie, waar je heel goed gebruik van kan maken, wordt dat nog niet zo heel veel gedaan, zeker in kranten niet. Het is wat dat betreft dezelfde functie als een cartoon. Het is niet zo dat we hiermee iets willen zeggen over de actualiteit, hoewel het dat zeker wel doet. Satire legt wel de clichés van menselijke gedragingen, zeker op politiek-maatschappelijk vlak, heel mooi bloot. Dat maakt het humoristisch en ook inhoudelijk erg goed.”

De artikelen van De Speld zijn mijns inziens meer dan wat leuke grapjes op internet. Het geeft ook een bepaalde kritiek op de maatschappij, zonder ideologie. Was dat ook een reden om met De Speld samen te werken?

Buur: “Nee. Tenminste niet in die zin dat we op zoek waren naar maatschappijkritiek. Satire is in feite altijd een vorm van kritiek. Door iets om te draaien kan ze laten zien hoe belachelijk iets is. Het is goed en nuttig dat dat gebeurt. Daardoor kan ze mensen op een kwalitatief hoogstaande manier aan het lachen krijgen. En het helpt mensen na te denken. Als je erop wordt gewezen dat je clichématig verdrag vertoont of dat je clichématig gedrag leest zonder je dat te realiseren, dan zet dat je aan het denken. Eén van de beste menselijke eigenschappen is om niet te stoppen met nadenken. Dus overal waar mensen stoppen met nadenken is het goed om daar paal en perk aan te stellen. Dat kun je doen door een goed stuk te schrijven, waarin je uitlegt dat iets anders in elkaar zit dan je dacht, of je kan mensen op een grappige manier uit hun zombie- of slaapedrag sleuren. De Speld laat dingen zien die vanzelfsprekend lijken, maar dat niet zijn. En ik vind dat het dat wel goed doet.”

Ik denk dat Buur daar een goed punt heeft. Satire pakt namelijk niet per se domheid aan, maar eerder de luiheid van slimme mensen om niet na te denken. Van domme mensen verwacht je namelijk niet dat ze iets veranderen, omdat ze dat vaak niet kunnen. Van slimme mensen die even niet nadachten kun je dat wel verwachten. Daarom kan satire wel pretentius zijn. Niet zozeer om de wereld te veranderen, maar wel om anderen aan te zetten tot verandering. Dat zou een rol van satire in de journalistiek kunnen zijn, maar hoe ziet Buur dat?

Buur: “Ik denk dat ze journalisten, in beperkte mate, een beetje scherp kan houden, als die clichés worden benoemd en belachelijk gemaakt. Ze helpt journalisten om om zichzelf kunnen lachen en ze laat nieuwsconsumenten zien hoe absurd of raar het nieuws eigenlijk is. Daardoor ga je opnieuw een beetje nadenken en ben je alert op clichés. Clichés zijn toch een beetje de vijand van de mensheid. Wat ik net al zei, het gevaarlijkste voor de mensheid is als ze stopt met nadenken en dingen zomaar voor waar aanneemt. Het is heel goed en gezond om die clichés af en toe overhoop te gooien. En ze is grappig, waardoor je haar gaat lezen, maar ze kan je ook een enorme schop onder je kont geven.”

Het gehele interview met Chris Buur is te lezen in bijlage 6.

De Pers

De Pers was een gratis krant in Nederland, die zijn eerste editie drukte op 23 januari 2007. Op dat moment waren er al twee gratis kranten in Nederland, Metro en Spits. De Pers pretendeerde een eigenwijze krant te zijn, wat goed paste bij De Speld. Zo kwam de samenwerking tot stand. Daarvoor was er nog geen krant geweest die het aandurfde om satirische nieuwsberichten te plaatsen. Op 30 maart kwam er een einde aan de samenwerking, omdat de krant failliet ging. Hoofredacteur van De Pers destijds was Jan Jaap Heij. Hij wil wel wat vragen beantwoorden voor deze scriptie, maar alleen per mail.

Heij: "We zijn met De Speld in zee gegaan omdat we de samenwerking als een toevoeging zagen op ons journalistieke aanbod. Het maakte een leuke pagina en het hielp De Pers bij haar positionering. Niemand durfde indertijd dat soort dingen, behalve in rubriekjes en in Propria Cures en zo. Wij durfden het wel. Niet omdat we ons nu zo graag als zodanig wilden positioneren overigens. We vonden zijn stukjes grappig, dus zetten we deze in de krant."

Dat het de krant hielp bij haar positionering, begrijp ik wel. Met deze samenwerking onderscheidde zij zich duidelijk van alle andere kranten. Maar is 'een leuk stukje' al voldoende voor Heij om dit in de krant te plaatsen, of zit er nog een belangrijkere reden achter? Want wat voor rol kan satire spelen in de journalistiek?

Heij: "Het merendeel van wat er aan journalistiek verschijnt is halve satire. In principe schrijven journalisten geen onzin, maar in de praktijk is het overgrote deel onzin. Het kan geen kwaad om de lezer dan ook de full monty te geven. Het duurde even voordat de lezers de satire begrepen overigens. We kregen reacties van het type: 'dat artikel klopt niet'. Waarop ons standaard antwoord was: 'Vrijwel niets wat u bij ons leest of elders klopt, dus wat is het probleem precies?'"

Het is mij een beetje onduidelijk wat hij hier precies mee bedoelt. Wil hij vooral grappige stukjes plaatsen, omdat zijn lezers dat leuk vinden om te lezen? En werken er zoveel slechte journalisten in Nederland dat het grootste deel onzin is? Ik heb hem uiteraard om verduidelijking gevraagd, maar hier wil hij niet meer op ingaan. Waarom hij dit niet wil, blijft een vraagteken. Aangezien ik geen telefoonnummer van hem heb, heb ik besloten verder niet aan dit dode paard te trekken.

Het gehele interview met Jan Jaap Heij is te lezen in bijlage 7.

De Telegraaf

De Telegraaf heeft geen satirische rubriek in de krant en heeft deze naar mijn weten ook niet gehad (cartoons uitgezonderd). Zou het kunnen komen omdat het de grootste krant van Nederland is? Satire vereist mijns inziens een bepaald intelligentieniveau. Of om het anders te zeggen: je moet niet alleen weten wat er in het nieuws gebeurt, maar ook waarom het gebeurt, om satire te kunnen snappen. En met een grote achterban is het wellicht moeilijker om die specifieke doelgroep aan te spreken. Is dat de reden dat De Telegraaf geen satirische rubrieken in de krant heeft? En heeft de krant echt helemaal geen satire? Emile Bode, hoofd algemene verslaggeverij van De Telegraaf, geeft het antwoord.

Bode: "Ik heb er natuurlijk even over nagedacht, maar het woord 'satire' valt bijna nooit tijdens redactievergaderingen. Satire doet zich vaak voor in de stijl van sommige verslaggevers. De grootste satiricus bij ons is natuurlijk Rob Hoogland (columnist van De Telegraaf, red.). Hij schrijft eigenlijk altijd wel satirisch. Hij neemt de politiek niet al te serieus. Zonder het woord te benoemen, wordt er dagelijks met satire geschreven. Vooral onderwerpen waarvan je denkt: 'Het kan niet waar zijn', zijn bij uitstek geschikt om satirisch over te schrijven. We hebben echter als zodanig geen satirische rubrieken."

“Het ligt natuurlijk ook aan het pennetje van de journalist. Ik schrijf ook wel eens satirisch, maar anderen zijn weer heel serieus bezig. Sommigen hebben wat meer ruimte voor eigen improvisatie en dan ben je vaak satirisch bezig. Maar bij redactievergaderingen komt het eigenlijk nooit voor dat iemand zegt: 'Dit moet je wel satirisch opschrijven', want dat is de kans van de verslaggever.”

Goed, er zijn dus geen satirische rubrieken bij De Telegraaf. Maar er is wel een aantal journalisten (voornamelijk columnisten) dat een satirische stijl heeft. Ze zijn waarschijnlijk aangenomen omdat hun stijl goed bij de krant past. Satire is dus niet helemaal onbelangrijk bij De Telegraaf.

Bode: “Het is wel belangrijk dat er satirische mensen bij de krant werken. Ik mag mezelf ook een redelijk satirisch schrijver noemen. Je moet je lezers natuurlijk een zo gevarieerd mogelijke krant geven en daar moet dus ook satire in. Satire met de bedoeling om de wereld allemaal niet te serieus te nemen. Ze is ook een vorm van zelfkritiek. Ik heb meerdere banen bij de krant, waarvan hoofd algemene verslaggeverij de belangrijkste is. Daarnaast schrijf ik al veertien jaar een huishoudrubriek in de zaterdagbijlage, waarin ik altijd op een satirische wijze schrijf, met veel zelfkritiek en dat wordt kennelijk op prijs gesteld. Want ja, het huishouden, daar weet ik ook niet zoveel van met mijn successen en mislukkingen. Ik weet uit ervaring dat deze stijl wordt gewaardeerd, omdat mensen zichzelf herkennen in mijn stukjes en kunnen denken: 'Goh, die Emile Bode maakt dezelfde stomme fouten als ik'. Je moet jezelf niet te serieus nemen. En het huishouden, hoewel het een heel breed begrip is, is ook bij uitstek een onderwerp waar je satirisch over kan schrijven. Ik ben gewoon columnist, ik kan overal over schrijven. Ik test ook vaak dingen en dan denk ik: 'Waarom moet je dit kopen?' Heel veel is gewoon onzin en flauwekul en ik vind het leuk om dat op een satirische toon te beschrijven.”

Volgens Bode is het belangrijk dat je jezelf niet te serieus neemt en dat satire daarin een (grote) rol kan spelen. Maar wat voor rol kan satire (nog meer) spelen in de journalistiek?

Bode: “Satire is soms ook wel een spelletje, met een knipoog, dat is wel belangrijk. Je weet vaak niet hoe het eindigt. Als je de krant openslaat, lees je toch vooral veel ellende en dan wordt zo'n knipoog wel eens op prijs gesteld, als het tenminste geen bittere sarcasme wordt. Het moet wel een beetje in de richting van ironie en licht blijven. Maar je kan er ook enorme fouten in maken. Laatst had ik een koffietest en daar moest ik oploskoffie testen, wat ik niet te zuipen vind. Toen had ik op een satirische toon geschreven dat als je dat spul drinkt, leef je nog maar een paar jaar, alleen dan wat leuker. Maar de lezers namen het heel serieus en vroegen waar dat onderzoek op sloeg. Daar moet je dus altijd wel voorzichtig in zijn, want voor je lezers ben jij de specialist.”

“Jaren geleden schreef ik een stuk in die huishoudrubriek over die mintthee die zo populair werd, die takjes die je in de thee doet. Dat noemde ik toen lesbische GroenLinksthee. Daarin schreef ik ook dat ik wegging bij de krant en mijn hele tuin vol liet groeien met mint om vervolgens maar te hopen dat ik miljonair werd, omdat mint sneller groeit dan onkruid. Toen kreeg ik heel veel reacties van mensen van: 'Och, meneer Bode, wat jammer dat u de krant verlaat'. Als je toch een beetje gevoel voor humor hebt, dan snap je toch wel dat dat satire is.”

Blijkbaar zijn er mensen die dat gevoel voor humor missen en niet zien dat het om satire gaat. En doordat ze dat allemaal zo serieus nemen, gaan ze brieven schrijven. Maar dat zouden consumenten dus niet moeten doen. Maar geldt dit alleen voor de lezers, of ook voor de journalist?

Bode: “Het is eigenlijk voor beide. Het moet elke dag een feestje zijn om de krant te lezen. Dan moet je een onderscheid maken in het zware nieuws en het lichtere nieuws. Heel veel van onze lezers staan 's ochtends vroeg op, gaan naar hun werk, hebben geen leuk werk, zwaar werk. Die willen ook wel met een knipoog wakker worden. Dat sommige journalisten een vlotte pen hebben, vinden mensen gewoon fijn.”

De Telegraaf heeft dus geen satirische rubrieken, maar hebben ze wel eens overwogen om in zee te gaan met een externe partij, zoals De Speld?

Bode: “Niet met De Speld, maar we zijn wel eigenaar van GeenStijl. Ik ben ook nauw betrokken geweest bij de oprichting, samen met Dominique Weesie, een toenmalige collega van mij. In het begin heb ik er ook aan meegeschreven. Maar na een paar maanden ben ik gestopt, want dat werd zó serieus genomen en het werd een enorme vergaarbak van boze reacties. Later hebben we het gekocht. Hij is dus miljonair mee geworden en ik niet.”

Ook de redacteurs van GeenStijl nemen zichzelf niet al te serieus, dat laten ze duidelijk merken in hun stijl. Ze hebben schijt aan 'ongeschreven regeltjes' en zoeken steeds de grenzen van het fatsoen op, om te provoceren. Soms tegen het kwetsende aan, maar het blijft wel degelijk satire. Het staat ook in de slogan: 'Tendentieus, Ongefundeerd & Nodeloos Kwetsend'. Heel anders dan De Speld, dat zich veel neutraler opstelt. De Speld laat slechts het belachelijke van iets zien, zonder erbij te zeggen waarom iets belachelijk is. Maar nog even terug naar GeenStijl. Bode is dus medeoprichter van de website. Waarom is er voor gekozen om bewust kwetsend te zijn?

Bode: “Om ons te onderscheiden van anderen. Het was vooral om lekker fout bezig te zijn. Dat wordt dan al gauw een rechtse weblog genoemd, maar dat is natuurlijk niet zo. Ze pakt iedereen aan die fout is. Dat volstrekt ongenueanceerde heeft ook wel weer zijn charme, maar je moet haar dan wel met een knipoog lezen natuurlijk. Ze is heel actief met radicale geloofsstromen en dan krijgt de islam natuurlijk veel aandacht. Maar als Joden of Christenen zo radicaal waren, krijgen zij die aandacht.”

Nodeloos kwetsende teksten leiden altijd tot boze reacties, ook al is het satire. Als het zelfs in je slogan zit, zoek je het ook wel bewust op, om te kunnen provoceren. Deze reacties heeft Bode ongetwijfeld ook gehad. Heeft hij ooit overwogen zijn stijl aan te passen?

Bode: “Neuh. Ik kan ook niet zo gauw iets vinden waarin ik over de schreef ben gegaan, hoewel je soms rekening moet houden met het feit dat mensen de boodschap niet begrijpen. De meesten begrijpen deze wel hoor. Het is ook wel een kunst om satirisch te zijn, maar niet kwetsend. Dan wordt het sarcasme.”

Naast het feit dat GeenStijl zichzelf niet te serieus neemt, heeft ze verder niet veel noemenswaardige overeenkomsten met De Telegraaf. De krant kan natuurlijk niet zo nodeloos kwetsend zijn, want dan zou er massaal een boel lezers afhaken. Op internet heb je daar minder last van. Maar toch vond De Telegraaf het belangrijk om eigenaar te worden van GeenStijl. Ziet Bode satire als een toevoeging op hun journalistieke aanbod?

Bode: “Ja, een krant kan niet zonder satire. Een krant moet sommige zaken ook op de hak nemen. En je moet niet alles te serieus nemen, want dan wordt je een ouwe, zeurderige journalist en daar zijn er al genoeg van. Mensen hebben behoefte aan wat ontspanning. Kijk, als je in een café staat met je vrienden en je zou alle gesprekken opnemen, dan moet je ook wel tot de conclusie komen dat heel veel daarvan satire is. Satire en overdrijving zit in de mens, het probleem is alleen dat je compromissen moet sluiten en soms dingen moet inslikken. Dat is soms noodzakelijk en dan blijft er van die satire niet zo heel veel meer over. Ik zal vandaag zeker zeven foute opmerkingen maken, maar het zal mij worden vergeven.”

Het gehele interview met Emile Bode is te lezen in bijlage 8.

De Correspondent

Misschien is De Correspondent een vreemde eend in de bijt onder het kopje 'kranten', maar toch relevant. Het verschijnt weliswaar alleen online, maar het draait ook bij hem, net als bij kranten, om tekst. Daarnaast

heeft het een eigen correspondent satire, Daan Windhorst. Een journalistiek medium, dat eigen satirische artikelen schrijft. En hoewel Daan Windhorst niet over het beleid van De Correspondent gaat en dus niet met zekerheid kan zeggen waarom oprichter Rob Wijnberg satire belangrijk vindt, heeft hij wel een vermoeden. En hij kan zijn eigen visie geven op satire geven. Waarom maakt hij bijvoorbeeld zelf satire?

Windhorst: "Dat is een heftige vraag waar je mee begint. Ik denk omdat ik satire leuk vind, omdat ze bij me past en misschien ook wel omdat ik, naast de andere dingen die ik doe, er goed in aan het worden ben. En inhoudelijk heb ik misschien wel het valse idee dat ik de wereld scherp houd in een poging op hypocrisie te reageren. Ik ben vrij moralistisch. Dat is iets wat je wel tegen jezelf zegt, maar soms moet je dat ook gewoon laten. Soms moet je gewoon lekker iets liegen."

Gelukkig schrijft Windhorst wel satire omdat hij het leuk vindt. Een principe dat volgens mij altijd zou moeten gelden om iets goed te kunnen doen. Maar waarom is het precies zo belangrijk om satire te maken?

Windhorst: "Nou, ik heb niet de illusie dat ik in mijn eentje de wereld ga veranderen. Ik weet dat ik één van de zoveel stukjesschrijvers ben die ergens een mening over heeft, dus ik kan ook niet anders dan dat relativiseren. Maar als ik kijk naar mijn eigen teksten en op basis van of ik wel of niet iets publiceer, en op basis van wat ik wel ga schrijven en wat ik niet ga schrijven, dan gaat het wel altijd over de wereld veranderen. Het is voor mij belangrijk dat een stuk ageert tegen de macht, of ageert tegen onrecht en hypocrisie die er is maar op dat moment nog onuitgesproken is."

Zijn satire ontstaat dus uit een soort boosheid. Hij stoort zich ergens aan en schrijft daarover, als hij nog geen kritiek heeft gezien van andere stukjesschrijvers. Maar hij beseft ook dat hij niet de enige is die zijn mening satirisch opschrijft. Toch doet hij dat op een dusdanig interessante manier voor De Correspondent, dat hij nu vaker voor hem mag schrijven. Hoe is De Correspondent bij hem terechtgekomen?

Windhorst: "Ik heb de redactie van De Correspondent in eerste instantie flink te pakken gekregen. Op 1 april 2013, toen bestond De Correspondent nog niet, maar was het wel bezig met een grote crowdfundingactie. Een aantal redacteuren had ook net bij De Wereld Draait Door gezeten. Toen heb ik op 1 april de site van De Correspondent nagebouwd, www.decorrespondent.org geregistreerd en een column geschreven, zogenaamd namens Rob Wijnberg (Hoofdredacteur en oprichter van De Correspondent, red.), dat de hele correspondent een 1-aprilgrap was. En hoe konden mensen daar nou intrappen, want hoe kon je nou een medicijn tegen de waan van de dag bij De Wereld Draait Door gaan promoten. Dat was een grapje van mij dat zo enorm werd opgepikt, dat de schrijvers van De Correspondent nog maanden moesten uitleggen dat het wel degelijk bestond. En Rob was zo sympathiek om tegen mij te zeggen: 'Als je dat over ons kan doen, kom het dan maar voor ons doen'."

Sindsdien is hij de vaste correspondent satire voor De Correspondent. Zoals vooraf gewaarschuwd, kan Windhorst niets zeggen over het beleid van De Correspondent om zelf satire te maken. Maar hij heeft wel een vermoeden waarom hoofdredacteur Rob Wijnberg satire in zijn eigen project terug wil zien.

Windhorst: "Ik weet dat Rob satire een belangrijke vorm van journalistiek vindt. Hij vindt het belangrijk dat een journalistiek medium satire maakt. Ik kan niet precies zeggen waarom, maar het heeft allicht ermee te maken dat satire een indirecte vorm, of misschien wel een spannendere vorm van maatschappijkritiek is dan een gewone column."

De 'gewone' column is een onmisbaar onderdeel van de krant en ook op radio en tv zie je ze steeds vaker terug. Dit is dus al behoorlijk geïntegreerd in de journalistiek. Maar in hoeverre is satire al geïntegreerd in de journalistiek? Hoe is de rolverdeling tussen satire en journalistiek?

Windhorst: “Ik vraag me af of satire journalistiek is. Ik ben bij De Correspondent de enige die de vrijheid heeft om te liegen. En dat doe ik nogal eens, omdat ik fictie schrijf. Mijn werk heeft dus niet zoveel te maken met dat wat een journalist doet. Ik ga nergens naartoe, ik interview geen mensen. Ik bedenk zelf iets, op basis van wat ik lees, wat ik belangrijk vind en van wat er nog niet gezegd is. Dus ik zit meer in de hoek van de columnist, maar misschien zit het nog wel meer in de hoek van mediakritiek. Ik ben bijna de volgende stap na journalistiek. Stel, er gebeurt iets, daar reageren alle journalisten op en vervolgens reageer je als satiremaker deels op wat er gebeurd is, maar ook deels op hoe dat in de media aan bod is gekomen. Daarom is het ook wel interessant dat Rob tegen mij heeft gezegd dat als ik nog eens iets boos of satirisch over De Correspondent wil schrijven, dat ik dat ook vooral moet doen, omdat ik daarmee De Correspondent scherp houd. Ik weet niet of satire echt journalistiek is, maar dat hoeft het ook niet per se te zijn. Ik ben het daarom ook wel met Rob eens dat ieder goed journalistiek medium ook aandacht moet besteden aan satire, omdat goede satire je op een andere manier laat nadenken over de wereld dan hoe journalistiek dat doet. Het is een andere scriptuur of een ander paradigma waardoor je op een fundamentele manier een nieuwssite kan benaderen. Het is heel leuk, dat dat ook helpt. Ik vind dat satire iets heel belangrijks toevoegt. Je kan er ook een beetje mee spelen. Soms is ze een puzzeltje met de vraag: 'Wat vindt de schrijver nou precies?'. Sommige satire is heel boos en dat kan ook heel goed zijn, maar ze kan ook heel spannend zijn omdat er twee dingen, zonder partijdigheid, belachelijk worden gemaakt. Soms wordt er gewoon expres onhelder gecommuniceerd.”

Windhorst heeft een redelijk gelijke visie als Jochem van den Berg, hoofdredacteur van De Speld. Satire reageert altijd op dat wat er in het nieuws gebeurt en is dus inderdaad een volgende stap. Windhorst is wellicht alleen wat pretentieuzer dan Van den Berg. Hij wil de journalisten scherp houden, terwijl Van den Berg met De Speld vooral de beperkingen van de journalistiek wil laten zien door haar te relativiseren. Wat voor verschillen ziet Windhorst zelf tussen zijn manier van satire maken en dat van De Speld? En is hij eigenlijk bekend met De Speld?

Windhorst: “Jazeker. De Speld is de marktleider op het gebied van satire in Nederland. Dat is waar alles naast wordt gelegd. Als mensen niet tevreden zijn met mijn stukken, zeggen ze altijd: 'Nou, laat de satire maar aan De Speld'. Ik vind ook dat het dat heel goed doet en dat het een heel sterke vorm heeft. Het zit daarmee in de traditie van wat The Onion in Amerika doet. Ik denk dat het uiteindelijk meer op humor zit dan ik. Ik denk dat zijn belangrijkste criterium is, dat het een goede grap is. Ik ben minder een komiek. Voor mij is het belangrijker dat satire een punt heeft dan dat ze grappig is. Ik denk dat we daarin verschillen en daardoor is De Speld waarschijnlijk ook veel populairder dan wat ik doe.”

Windhorst heeft zeker gelijk dat De Speld meer op de humor zit. Het belangrijkste criterium voor De Speld is dat het een goede grap is. Elk onderwerp kan worden aangepakt, mits het maar met een goede grap gebeurt. Veel artikelen van De Speld hebben ook niet echt een punt, maar laten vooral het absurde van iemands handelen zien. Het vertrekpunt ligt dus heel erg anders. Is dat ook de reden waarom Windhorst beter bij De Correspondent past dan bij De Speld?

Windhorst: “Dat weet ik niet. Ik denk niet dat Rob de neiging heeft om De Speld een platform te geven, omdat het zelf al een heel groot platform heeft. Volgens mij is De Speld groter dan De Correspondent. Je zou misschien wel de vergelijking kunnen maken dat De Speld de 'waan-van-de-dagsatire' is en dat wij proberen om de satire weg van de waan van de dag te houden. Ik hoop dat die vergelijking opgaat, dat wat ik voor De Correspondent ben en dat De Speld dat is voor De Volkskrant. Ik kan me wel voorstellen dat ik meer 'correspondenterig' ben dan De Speld. Maar dat wil niets zeggen over zijn kwaliteit.”

Zeker niet, er zit gewoon verschil in de vorm van satire maken. Ik denk dat De Correspondent wat pretentieuzer is dan De Speld, waar het vooral om de grap gaat. Bij Wijnberg gaat het er misschien meer om dat de lezers er wat van leren.

Het gehele interview met Windhorst is te lezen in bijlage 9.

4.2.2. TV

Zoals eerder verteld, verschijnt heel veel satire op de Nederlandse tv. Waarom? Is het omdat ze goede kijkcijfers oplevert, of zit er meer achter? Dit wil ik vragen aan de redacties van RTL, BNN-VARA en VPRO. Allereerst BNN-VARA, omdat zij veel cabaret uitzenden en satirische programma's maken, zoals Cojones en De Kwis. De VPRO is ook een relevante omroep in deze scriptie, vanwege zijn grote traditie van satirische tv-programma's, zoals Van Kooten & De Bie en Jiskefet. Ten slotte doe ik nog onderzoek naar RTL, de grootste commerciële zender van Nederland. Past satire ook binnen hun doelgroep, of blijft ze steken bij amusement?

BNN-VARA

Omroepen BNN en VARA zijn sinds dit jaar gefuseerd, maar de verenigingen en merken blijven op zichzelf nog wel bestaan. Vooral de VARA heeft een lange traditie met satirische en amusementsprogramma's, zoals Kopspijkers, De Kwis en Cojones. Ook zijn bijna alle tv-registraties van grote cabaretiers bij de VARA geweest. Veel van hen zijn nog steeds aan de VARA verbonden. Kathleen Warners is hoofd amusement bij BNN-VARA en vertelt wat de omroep met satire heeft.

“Na Kopspijkers hebben we nog Het Eerlijke Verhaal en Gedoog, Hoop en Liefde. Dat waren beide oudejaarsconferenties met diverse cabaretiers. Daar is Cojones weer uit voortgekomen. En De Kwis is ontstaan uit het programma van Paul de Leeuw (Pau!!l, red.) en is daarna solo gegaan. Bij BNN maken we, maar dat is niet zozeer satire, Sluipschutters. Dat zijn vooral sketches. En we hebben natuurlijk een enorm cabaretarchief. Daarin is de één wat meer satirisch dan de ander. Daar heb je ook weer veel onderscheidende vormen van. Je hebt de kolder, maar je hebt ook Theo Maassen en Jan-Jaap van der Wal. Maar ook daar heb je sketchescabaret, met bijvoorbeeld Droog Brood en Rooyackers, Kamps & Kamps. Eigenlijk is het hele VARA-amusement gebaseerd op cabaret. Daar begint het altijd mee. Allereerst met de oudejaarsconferenties. Voor de rest proberen we vanuit het cabaret weer televisieprogramma's te maken. Zo is Paul de Leeuw begonnen, met Jack Spijkerman. En we hebben natuurlijk ook nog De Mike & Thomas Show gehad. Dat is niet zozeer satire, maar wel ergens de draak mee steken. VARA-amusement is heel veelzijdig, je kan het niet allemaal onder één kopje plaatsen.”

Eigenlijk zijn alle satirische tv-programma's van BNN-VARA ontstaan vanuit het cabaret. Dat ging ook makkelijk, want de cabaretiers waren toch al verbonden aan de VARA. Maar blijkbaar is het uitzenden van een cabaretvoorstelling nog niet voldoende amusement voor de omroep. Waarom maken ze vanuit het cabaret dan ook nog tv-programma's?

Warners: “Ons amusement moet altijd ergens over gaan. En met name cabaret laat ons de wereld op een andere manier zien, terwijl het toch een vorm van amusement is. Wij maken dus niet zomaar amusement om het amusement, we vinden het toch altijd wel mooi als er iets te leren valt.”

Dat klinkt leuk, maar waarom is dat zo belangrijk?

Warners: “Er is gewoon verschil tussen TROS-amusement en VARA-amusement. In VARA-amusement proberen we toch er een bepaalde gelaagdheid in te brengen en dat zit bij uitstek in het cabaret.”

Er is inderdaad een aantal cabaretiers die het publiek wat wil meegeven, die het hebben over de wereld om zich heen. Maar heeft Warners ook de pretentie dat het publiek er iets mee doet?

“Nou ja, we kijken op een vrolijke manier naar de politiek, naar de wereld om ons heen en naar onszelf. En het is een beetje een spiegel voorhouden. En het publiek doet ermee wat het wil. Maar je mag je wat mij

betreft ook suf lachen om Brigitte Kaandorp als het over het opvoeden van de kinderen gaat, maar het gaat wel altijd ergens over. Het is ook niet het hoofddoel om mensen te veranderen, dat moeten de mensen zelf doen. Daar kunnen wij niets aan doen. We kunnen alleen maar laten zien hoe wij er tegenaan kijken, of hoe de cabaretier er tegenaan kijkt. Maar we maken wel keuzes in wie we wel of niet uitzenden. Je zal bij mij niet zo gauw een rechtse cabaretier uitgezonden zien, omdat het moet wel een beetje uit de vrijzinnige, sociaaldemocratische hoek komen.”

BNN-VARA heeft in ieder geval niet de pretentie dat hij mensen heel direct kan beïnvloeden. Dat lijkt me verstandig, want als je dat gelooft, raak je waarschijnlijk gauw teleurgesteld. Maar hij doet wel alles wat binnen zijn mogelijkheden ligt om mensen iets bij te sturen. Maar hoe zit dat met de journalistiek? Probeert de omroep de journalistiek ook wel eens een spiegel voor te houden, middels de satire? Oftewel, hoe ziet Warners de rol van satire in de journalistiek?

“Dat is een gevaarlijke rol. De journalistiek moet zich voornamelijk bezighouden met journalistiek. Dat is met de feiten, maar je kan er wel gedachtes over hebben. Het spelen met de feiten, dat doen de columnisten. Zij hebben een bepaalde toon, een visie. Dat noem ik dan de satire in de journalistiek, hoewel niet elke columnist natuurlijk satirisch is. En wij hebben natuurlijk LuckyTV (rubriek in De Wereld Draait Door, red.). Dat is natuurlijk typisch een voorbeeld van journalistieke satire. Het is ook wel belangrijk dat dat gemaakt wordt. We proberen ook Dolf Jansen of Hans Sibbel, oftewel Lebbis, met hun zeer actuele cabaretprogramma's, zo actueel mogelijk uit te zenden. Dan is het bijna journalistiek.”

Warners vindt het dus wel belangrijk om journalistieke satire te maken. Is het dan ook een toevoeging op het journalistieke aanbod?

Warners: “Jazeker. Het is de vrouwelijke kant van ons journalistieke aanbod. We hebben natuurlijk gewoon de Zembla's, waarin we het hebben over de stand van zaken. Bij de cabaretiers gaat het over diezelfde zaken, maar dan met een knipoog en een glimlach. Of met een woedeaanval. En het is goed om die andere kant ook te laten zien.”

Hét voorbeeld van journalistieke satire is voor mij toch wel De Speld. Het schrijft namelijk niet alleen over wat er in het nieuws en in de journalistiek gebeurt, maar parodieert ook vanaf het begin al de journalistieke vorm waarin het nieuws meestal gebracht wordt. Kent Warners De Speld en heeft ze ooit wel eens overwogen om samen te werken met het medium?

“Jazeker. Dat vind ik heel geestig. Niet altijd hoor, maar vaak wel. Maar we hebben nooit een samenwerking overwogen. Tv-programma's maken we eigenlijk altijd met eigen mensen. Veel cabaretiers zijn natuurlijk al aan ons verbonden. Het merendeel van de mensen die we nodig hebben, zijn al verbonden aan ons. En De Speld is echt een online gebeuren, dat heeft niets met televisie te maken. Dat is een heel ander métier.”

Een samenwerking ziet Warners dus niet zo gauw gebeuren. Het is voor BNN-VARA ook niet echt nodig, zolang de meeste cabaretiers nog bij de VARA blijven. En een vertaalslag van internet naar tv is ook niet zomaar gemaakt, als ik haar goed begrijp. Dat weet zij ongetwijfeld beter dan ik.

Het hele interview is te lezen in bijlage 10.

VPRO

De VPRO heeft natuurlijk een rijke geschiedenis van satire op televisie. Zowel Van Kooten & De Bie als Jiskefet, misschien wel de beste satiremakers van Nederland, maakten hun meeste programma's voor de VPRO. En nu maakt de omroep met Toren C weer een satirisch programma. Hoe denkt hij over satire in de journalistiek? En wat maakt hij nog meer voor satirische programma's? Stan van Engelen is hoofdredacteur van VPRO TV en geeft antwoord op deze vraag.

“Toren C is op dit moment ons belangrijkste satirische programma op tv, in ieder geval op Nederland 3. We hebben natuurlijk een heel lange traditie van satirische tv-programma's. We werken op dit moment aan een nieuw programma, Lubach Laat, waarin satire in ieder geval een rol speelt. Dat is niet satire in de zuiverste zin van het woord, maar het heeft in ieder geval satirische elementen. En er komen nog een paar andere titels aan. We vinden wel dat we op dit moment met alleen Toren C te weinig satire hebben, daarom zijn we bezig met nieuwe vormen.”

In Toren C spelen Maike Meijer en Margôt Ros in en rondom een kantoorgebouw diverse typetjes, waarin bepaalde stereotypen worden benadrukt, uitvergroot en belachelijk gemaakt. Maar het bevat geen directe maatschappijkritiek, wat vaak wel aan satire wordt gekoppeld. Waarom is Toren C dan toch satire?

Van Engelen: “Omdat het een bepaalde, humorvolle blik op de werkelijkheid geeft. Dat is voor mij satire. Een heel ruime definitie daarvan weliswaar, maar het uitvergroot van kleine eigenaardigheden, dat zit voor mij in de hoek van satire. En dat doet Toren C natuurlijk. Satire wordt vaak opgevat als een commentaar op bijvoorbeeld de actualiteit of de politiek. Zo letterlijk doet Toren C dat niet.”

De VPRO heeft veel satirische programma's gemaakt, heeft het nu nog steeds en er worden zelfs nog meer satirische programma's gemaakt. Waarom is satire zo belangrijk voor de omroep?

Van Engelen: “Humor in het algemeen, maar satire in het bijzonder, laat je op een andere manier tegen onderwerpen aankijken, tegen bepaalde denkbeelden, tegen zaken die je misschien voor lief neemt waar je niet bij stil staat. We vinden het belangrijk dat we af en toe letterlijk de andere kant op kijken. En dan is satire gewoon een vertelvorm waarmee je dat kan bereiken, omdat je letterlijk het eigenaardige van iets wat heel gewoon lijkt belicht.”

Dat satire ervoor zorgt dat je op een andere manier naar dingen kijkt, heb ik vaker gehoord. De media lijken daardoor een redelijk eenduidig beeld van satire te hebben. Hoort 'letterlijk de andere kant op kijken' tot de journalistiek? Met andere woorden, is satire een toevoeging op het journalistieke aanbod?

Van Engelen: “Jazeker. Ik vind satire een heel belangrijke rol spelen in een democratie, om het zo maar te zeggen. Kijk, journalistiek is natuurlijk objectief. Of dat zou ze in elk geval moeten zijn. Ze kijkt naar de wereld, laat iedereen aan het woord, belicht alle kanten van een bepaald nieuwsfeit en doet daar verslag van. Dan heb je achtergrondjournalistiek waarop dieper wordt ingegaan op achterliggende oorzaken, de verdieping. En wat satire doet in dat hele spel, is echt dingen durven bevragen. Het liefst over heilige huisjes. Of over zaken waarop niemand zich iets hardop durft af te vragen, of het moeilijk vindt om daar iets mee te doen. En daarin speelt satire door de hele historie heen altijd al een belangrijke rol. Van de schotschriften en de satirische tekeningen uit de zeventiende eeuw, rond de tachtigjarige oorlog bijvoorbeeld, waarin de overheersing van de Spanjaarden werd bekritiseerd. Satirische prenten zijn er om een bepaald gevoel te uiten, over een bepaald onrecht, of om een discussie los te krijgen. Rond taboes, of zaken waarover niet gesproken mag worden. En hetzelfde geldt in Nederland natuurlijk ook. Wij hebben ook in onze, weliswaar heel vrije democratische samenleving, allerlei zaken die, bewust of onbewust, niet besproken of belicht worden. Ik denk dat juist op dat gebied satire een heel belangrijke rol kan spelen.”

Misschien begrijp ik Van Engelen verkeerd, maar kan de journalistiek dan niet gewoon alle onderwerpen bespreken in Nederland? Of zijn er toch onderwerpen die de journalistiek bewust laat liggen?

Van Engelen: “Nou, ik weet niet of dat zo is hoor. Zeker in Nederland kan de journalistiek elk onderwerp behandelen. Dus dat is niet per se zo. Op bepaalde gebieden is satire soms een soort breekijzer om een bepaald onderwerp bespreekbaar te krijgen. Ze kan het pad effenen voor een discussie over iets. En vervolgens is de journalistiek of de politiek aan zet. Humor is in die zin een ongelooflijk belangrijk stijlmiddel voor mensen, voor moderne communicatie. Via humor kun je over onderwerpen praten die anders

onbespreekbaar blijven en kan je ongenoegens uiten die je anders niet naar buiten zou kunnen krijgen. Zo kun je het op een constructieve manier het over iets hebben, waar je het normaal gesproken niet over zou hebben met elkaar. En satire is daarin eigenlijk de overtreffende trap, omdat het dingen, een misstand bijvoorbeeld, of een bepaalde gevoelige kwestie ook nog eens extra op scherp kan zetten. Dat gaat verder dan alleen maar bespreekbaar maken, want in satire zit per definitie altijd een mening. Het is subjectief, altijd.”

Is dat inderdaad zo? Satire zou toch in principe onafhankelijk moeten zijn, anders kan het niet dienen als controle voor de journalistiek. Kan ze niet gewoon de belachelijkheid van iets laten zien, zonder daaraan een waardeoordeel te geven?

Van Engelen: “Nou, als je iets aantoonst wat in jouw ogen belachelijk is, zit daar natuurlijk een heel sterk waardeoordeel in. Bij de cartoons van Jos Collignon, uit De Volkskrant, snap je heel goed wat achter zijn denken zit. Als Van Miltenburg er een potje van maakt als voorzitter van de Tweede Kamer en hij licht dat uit in een satirische spotprent, dan zit er van hem uit natuurlijk wel een mening achter, namelijk dat het niet moet kunnen zoals zij zich als Kamervoorzitter gedraagt. Als Nederland 250 Syrische vluchtelingen opneemt en De Speld daarmee aan de haal zou gaan, dan weet je natuurlijk wel waarom het dat doet. Het refereert aan een idee van: 'dit moet eigenlijk niet kunnen'. Dus in die zin heeft satire altijd wel een duidelijke boodschap. Het zit soms op een heel subtiele manier verstopt, maar vaak wel op zo'n manier dat het publiek meteen begrijpt wat er bedoeld wordt. Daarom is satire in veel censuurlanden een interessant middel, omdat je letterlijk om de censuur heen kan, maar de boodschap wel over kan brengen. Dat zie je bijvoorbeeld aan spotprenten in Iran of zo.”

De journalistiek in Nederland kan dus wel ieder onderwerp bespreken, maar heeft daar soms een beetje hulp van bijvoorbeeld satire nodig. De journalistiek durft bepaalde donkere, onbewandelde paden niet te betreden voordat de satire dat heeft gedaan. Maar is de rol van breekijzer de enige rol van haar in de journalistiek, of ziet Van Engelen nog meer waarde van satire?

Van Engelen: “Satire is een vorm van zelfreflectie, dat is wel een belangrijk element. Ze is vaak op metaniveau, dus je kan alles benoemen. Zowel inhoudelijk als de manier waarop de journalistiek zelf fungeert. Dat kan een interessante rol zijn. En, zoals ik net zei, kan ze een breekijzer zijn om een onderwerp bespreekbaar te maken. Het interessantste vind ik eigenlijk wel dat de satiricus vragen stelt bij het eigenaardige van het normale. De journalist is toch altijd geneigd om alles wat hij doet, voor waar te nemen of voor lief te nemen. En de satiricus bevraagt eigenlijk continu de wereld. Hij vraagt zich af: 'Iedereen zegt dit wel, maar is het eigenlijk ook wel zo?'. En 'We doen dit al jaren zo, maar waarom doen we het eigenlijk zo?'. Hij stelt continu dingen ter discussie waarom ze gaan zoals ze gaan. Dat is denk ik de rol van de satiricus. Satirici zijn op een bepaalde manier heel kritische denkers in onze samenleving.”

Ik kan me wel vinden in zijn bewoordingen dat satirici continu vragen stellen bij dingen die heel normaal lijken, maar dat niet per se zijn. Wat dat betreft zijn ze net kinderen. Kinderen vragen namelijk ook vaak waarom dingen gaan zoals ze gaan. Het enige verschil is dat kinderen dit doen uit onwetendheid, satirici omdat ze heel goed zoeken of het niet beter kan als iets eens op een andere manier gebeurt. Van Engelen haalde ze net al even aan, maar zijn de schrijvers van De Speld ook zulke kritische denkers? En heeft de VPRO ooit geprobeerd samen te werken met De Speld?

Van Engelen: “Ja, waarom vraag je dat? Vanwaar deze vraag?”

Hij lijkt zich een beetje aangevallen. Volgens mij is dat helemaal niet nodig. Ik leg hem uit dat ik De Speld gebruik als casus voor mijn scriptie, als toetssteen voor de rol van satire in de journalistiek. Ik gebruik hem omdat het al met diverse media samenwerkt of heeft samengewerkt én omdat het het grootste satirische platform, in ieder geval op internet, van Nederland is. Hoe ziet Van Engelen dit?

“En in die zin heeft De Speld een unieke positie. Ik vind De Speld echt een fantastische club mensen bij elkaar. Echt heel goed. Ik moet zeggen, we hebben zelfs lange tijd gesproken met De Speld, over verschillende vormen. We kwamen er niet zo goed uit met hen over de vertaling naar televisie. Soms gaat dat zo. We vonden niet de juiste vorm om te kunnen vertalen naar tv, maar wij voelen ons wel heel erg verwant met De Speld. Ik vind persoonlijk De Speld heel erg goed. Dus we hebben ooit wel degelijk samenwerking overwogen.”

Ik geloof inderdaad wel dat het moeilijk is om een origineel, nieuw satirisch platform op tv te verzinnen. Veel satire van nu wordt toch gegoten in een vorm van een satirisch weekoverzicht, zoals Cojones, Volgende Week (inmiddels gestopt) en Dit Was Het Nieuws. Maar Van Engelen spreekt wel vol lof over De Speld. Wat maakt het zo interessant voor de VPRO?

Van Engelen: “De schrijvers van De Speld zijn de meesters van de omkering, op het moment. Ze zijn zo goed in staat om iets wat een ogenschijnlijk, zelfs wat saaie nieuwsberichtje lijkt, op zo'n manier om te draaien dat opeens de gekkigheid, het bijzondere, het vreemde, of het opvallende van zo'n nieuwsberichtje naar boven komt. En vaak doen ze dat heel subtiel door gewoon te begrippen om twee keren. Of door twee dingen met elkaar in verband te brengen die niets met elkaar te maken hebben, maar ineens samen een heel bijzondere betekenis krijgen. En Het is vooral heel grappig. Moeilijker moeten we ook niet maken. Het moet natuurlijk vooral heel erg grappig zijn. Het moet ook meteen op de lach zitten, dan is satire heel goed.”

De Speld is dus vooral heel grappig. Is dat een voorwaarde voordat bepaalde onderwerpen echt besproken kunnen worden?

Van Engelen: “Ja, absoluut. Dat is de opening. Er zal ongetwijfeld psychologisch onderzoek naar zijn gedaan, maar ik denk altijd dat als iemand lacht, er een mentaal luikje opent, waardoor je open staat voor andere denkbeelden. Dus het maakt je net iets flexibeler in het nadenken over iets, het haalt je even uit je vaste patroon. Dat is de functie van humor. Tenminste, zo werkt het bij mij.”

Dus hoewel De Speld niet echt de pretentie heeft om mensen te veranderen, kan satire er wel voor zorgen dat mensen vanzelf wat ruimdenkender worden. Zonder wijzend vingertje dus. Herman Finkers zei ooit eens in een documentaire van HumorTV, '60 jaar cabaret': 'Hoe gevoelig een onderwerp is, hoe sterker de grap moet zijn'.²⁸ Dat betekent dat met humor in principe alles kan worden besproken, als de grap maar ijzersterk is. Ik denk dat hij daar wel een goed punt heeft. Maar neem dit maar niet te serieus.

Het gehele interview is te lezen in bijlage 11.

RTL

Omdat ik in mijn onderzoek ook commerciële tv-omroepen aan het woord wil laten, zocht ik contact met RTL en SBS. Beide omroepen weigerden mee te werken, beide wegens tijdgebrek. Omdat dit de enige twee commerciële omroepen van Nederland zijn, heb ik mijn zoektocht naar een derde omroep gestaakt. Een derde, niet-commerciële omroep zie ik niet als een toevoeging in deze scriptie, omdat er dan te weinig verschil tussen de omroepen zou zijn.

28 Bron: HumorTV (2011) <http://humortv.vara.nl/pa.344430.koningshuis.html>

4.2.3. Radio

De Speld heeft het satirische radioprogramma Globaal Nieuws voor twee verschillende omroepen gemaakt, voor WNL en voor Radio Veronica. Deze twee redacties wil ik dus zeker vragen naar hun motieven om met De Speld samen te werken én hoe zij de rol van satire in de journalistiek zien. Als derde partij wil ik nog een commerciële omroep spreken en daarvoor heb ik gekozen voor Q-music. Een omroep die zich voornamelijk richt op jong publiek, een doelgroep die vaak wel geïnteresseerd is in satire.

Radio Veronica

Sinds begin dit jaar werkt De Speld samen met Radio Veronica. In het ochtendprogramma 'Rick in de Morgen' wordt twee keer per week een nieuwsbulletin met drie á vier speldberichten in een minuut uitgezonden. Dit bulletin wordt twee keer per week uitgezonden. Waarom is Radio Veronica in zee gegaan met De Speld? Producer Frank Brinkhuis van Radio Veronica geeft daarop antwoord.

Brinkhuis: “We vonden De Speld heel goed in het ochtendprogramma 'Rick in de Morgen' passen. Dat programma heeft een heel ironische lading. We hebben twee comedyrubrieken en de toon van het programma is redelijk cynisch. Daar past De Speld heel goed bij. Bij zijn grappen moet je net even een stapje verder denken dan de simpele kroeggrap. Zo'n kroeggrap paste heel goed bij het oude Veronica, maar bij het nieuwe Veronica is het toch allemaal een niveautje hoger.”

Radio Veronica heeft dus een verandering qua doelgroep doorgemaakt, waarbij het zich richt op een wat intelligentere doelgroep. Een doelgroep waarvoor een simpele kroeggrap niet werkt, dus moet er een stapje verder worden gedacht. En dat doet De Speld dus blijkbaar voldoende, want het past wél in die nieuwe doelgroep. Past satire inderdaad beter bij een intelligentere doelgroep?

Brinkhuis: “Ik wil niet spreken over domme of slimme mensen, maar je moet wel beseffen dat sommige dingen niet overkomen. Bij Radio 1 hoor je soms fragmenten in het Duits of Frans, bij ons is die grens bij Engels, wat dus alleen een taalbarrière is. Ik denk dat satire beter overkomt bij onze nieuwe doelgroep. Satire past beter bij hoogopgeleiden dan een mop. Daarnaast gaat het vooral om ingelezen zijn in de samenleving. Daarom wil ik niet spreken in domme of slimme mensen, want als je bent ingelezen, dan snap je de grap wel. Ik neem aan dat iemand die goed ingelezen is en de politiek goed volgt, De Speld beter snapt dan iemand die dat niet doet.”

De Speld past nu blijkbaar wel goed in de doelgroep, maar voegt het journalistiek gezien ook wat toe?

Brinkhuis: “We zijn geen journalistiek, maar een entertainmentprogramma. We hebben af en toe wel journalistieke items, maar de basis is entertainment. De Speld is satire en allemaal ongein, maar de manier waarop het het nieuws brengt is heel officieel, waar dus ook heel erg de grap in zat voor ons. We brengen het nieuws van De Speld nu ook als een nieuwsbulletin, met de drie belangrijkste nieuwtjes van de dag. En de toon is precies hetzelfde als van een gewoon nieuwsbulletin. We zeggen ook nooit dat satirisch of nepnieuws is, dat laten we in het midden. We vinden dat de luisteraar dat zelf maar moet bedenken. Want als je dat niet kan bedenken, snap je de grap niet.”

De samenwerking tussen Veronica en De Speld bestaat dus alleen omdat De Speld goed past in het amusement van Radio Veronica. Het heeft niet echt een inhoudelijke reden. Maar dat geldt voor Veronica zelf. Hoe denkt Brinkhuis over de rol van satire voor de journalistiek in het algemeen?

Brinkhuis: “Ik denk dat je heel veel kan zeggen met humor en satire. Als je namelijk wilt aangeven dat je iets niet leuk of goed vindt, kun je dat beter doen met een goede grap, dan door heel boos te worden. Met boosheid spreek je namelijk maar een paar mensen aan en met humor veel meer.”

Maar gaat satire dan niet verder dan het uiten van kritiek op iets wat je niet bevalt? Mijns inziens probeert satire wel iets te veranderen.

Brinkhuis: “Jazeker, satire kan wel een boodschap hebben. Maar goed, bij ons is een nieuwsbericht vier zinnen, dat kent zijn beperkingen. Je kunt er hooguit een attentiemoment van maken, maar of het echt een bijdrage heeft dat er echt iets verandert, weet ik eigenlijk niet. Het is voor ons te kort. Het item leent zich heel goed voor publiek dat denkt: 'De Speld, dat wordt lachen'. En als je dat bijvoorbeeld vergelijkt met een column van een cabaretier, die kan eens een uitstapje maken om een echt verhaal te vertellen. Daar hebben wij te weinig tijd voor. Wij draaien veel meer muziek en de content ertussen mag best vermakelijk zijn, maar het tempo ligt wat hoger dan bijvoorbeeld bij Radio 1.”

Doordat het tempo wat hoger ligt bij Veronica dan bij Radio 1, is de vorm van Globaal Nieuws aangepast. Misschien gebruikt de omroep nu niet alle mogelijkheden die De Speld biedt, maar het past wel beter bij de doelgroep van Veronica.

Het gehele interview met Frank Brinkhuis is te lezen in bijlage 12.

WNL

In de zomer van 2010 is De Speld gaan samenwerken met WNL Radio, waar ze het radioprogramma Globaal Nieuws maakten. Het was daarmee de eerste samenwerking tussen De Speld en een traditioneel, journalistiek medium. In die tijd was Kamran Ullah eindredacteur van WNL radio en dus verantwoordelijk voor het tot stand komen van deze samenwerking, waar op 20 september 2013 een einde aan kwam. Voor De Speld was het niet meer interessant om radio-uitzendingen te maken die om 3 uur 's nachts werd uitgezonden. Waarom wilde WNL zo graag samenwerken met De Speld?

Ullah: “Toen we in 2010 begonnen, was er op Radio 1 vrijwel geen humoristisch geluid. Wij wilden onze luisteraar dat geluid ook laten horen. Toen hebben we gekeken wat de ideeën waren en één van die ideeën was samenwerken met De Speld. Het was toen al flink aan de weg aan het timmeren en we kenden al een aantal makers van De Speld, en grappen maken over het nieuws is niet makkelijk, daarom benaderden wij De Speld, dat immers al een format had en kwam met het idee voor Globaal Nieuws. Daarin werd op een wat cynische manier naar het nieuws gekeken, om bijvoorbeeld de manier van nieuws brengen te kakken te zetten. Maar het was wel een journalistiek programma.”

De redactie van WNL radio wilde dus een breed publiek aanspreken en de diversiteit van Radio 1 meer benadrukken, zonder dat het ten koste gaat van de journalistieke kwaliteit. Maar was de samenwerking dan ook wel echt een toevoeging op het journalistieke aanbod?

Ullah: “Ja. We wilden onze doelgroep op een zo'n breed mogelijke manier het nieuws brengen. Bij Radio 1 werd de muziek niet gedraaid om de luisteraars zoveel van muziek hielden, maar ten eerste omdat daar wel behoefte aan was en ten tweede het een soort rustmoment was, zodat je daarna weer verder kon naar je volgende nieuwsitem. Dat hebben we ook gepoogd te doen met De Speld. Geen muziek, maar op een andere manier een rustmoment, dat was de toegevoegde waarde. En ik vind het wel mooi om het nieuws zelf een beetje op de hak te nemen. In zekere zin is het is een beetje LuckyTV op de radio. En zolang je erbij vermeldt dat het om satire gaat, vind ik het journalistiek verantwoord, omdat het de luisteraar naar een andere manier naar het nieuws laat kijken.”

“Ik kan het voorbeeld niet meer precies voor de geest halen, maar er was ergens een aardbeving en dan belde de NOS met een correspondent in de hoofdstad van het gebied, die weer met een lokale bewoner had gebeld. Waarom doet de NOS dat niet zelf? Die vraag kwam in me op na een item van Globaal Nieuws, waarin steeds werd overgeschakeld naar een correspondent, die weer met iemand gebeld had en dat vier minuten lang door. Heel grappig, maar het zet me ook aan het denken wat we nu eigenlijk aan het doen zijn

in de journalistiek. Maar het zou ook vragen moeten oproepen bij de nieuwsconsument. Die moet zich namelijk afvragen: 'Hoe consumeer ik eigenlijk het nieuws?'"

Door het nieuws op de hak te nemen, zouden journalisten eigenlijk bij zichzelf moeten afvragen wat ze nu eigenlijk aan het doen zijn. Dat is een rol die satire kan vervullen, maar ik vind het wel interessant wat Ullah zegt over de rol van de nieuwsconsument. Volgens hem zou de nieuwsconsument namelijk ook in de spiegel van de satire kunnen kijken en bij zichzelf moeten afvragen: 'hoe consumeer ik het nieuws nu eigenlijk?'. Ik weet niet of dit een bewust doel van satiremakers a la De Speld is, maar het zou inderdaad wel als spiegel kunnen fungeren voor de nieuwsconsument. Alleen moet die nieuwsconsument zich daartoe wel aangesproken voelen en ik vraag mij ten eerste af of dit in algemene zin het geval is. Ik denk dat journalisten zich eerder voelen aangesproken door de satire en dat de rol van satire meer gericht is op de journalistiek dan op de nieuwsconsument. Hoe ziet Ullah dit?

"De rol van satire voor de journalist is zeker belangrijk, maar ik vind de spiegel voor de nieuwsconsument veel belangrijker, omdat je hem of haar naar een andere manier naar het nieuws laat luisteren. Wat gebeurt er bijvoorbeeld met de nieuwsconsument als je het nieuws omdraait? Daarom vind ik het journalistiek verantwoord. Daarbij is het wel essentieel dat je duidelijk maakt dat het om satire gaat."

Maar wat voor rol kan satire dan spelen in de journalistiek?

Ullah: "Satire maakt de journalistiek scherper. Je wilt als journalist natuurlijk niet de fout maken dat jij een bericht schrijft op basis van een satirische website. Nu wordt de bron wel wat beter gecheckt. En aan de andere kant kan het een spiegel voorhouden aan journalisten. Ze zouden zich dan moeten afvragen: 'Wat zijn we eigenlijk aan het doen?'"

Wat verandert er dan precies in het journalistieke handelen? Moeten journalisten hun werkwijze aanpassen of vernieuwen als ze in de spiegel van satire kijken?

Ullah: "Nou, je hoeft niet per se dingen aan te passen, maar satire creëert bewustzijn. Kijk, als tien demonstranten ergens tegen demonstreren en er staan twintig cameraploegen omheen, dan lijkt het alsof er heel veel aan de hand is. Terwijl het in feite maar om tien demonstranten gaat. En dan kan bijvoorbeeld Pieter Klein van RTL daar een column over schrijven om de discussie daarover aan te wakkeren, maar lezers denken dan ook: 'Hij zal er wel een belang bij hebben'. Terwijl als een satirisch medium daar met humor over schrijft, wordt er misschien heel anders naar gekeken. Dat heeft er immers geen belang bij."

Onafhankelijkheid, daar lijkt het dus om te draaien in de satire. En ik begrijp wel waarom Ullah dat zegt. Een journalistiek medium probeert natuurlijk ook onafhankelijkheid na te streven, maar is in feite ook een bedrijf dat winst moet maken. Dat moet een satirisch medium als De Speld ook, maar heeft niet direct te maken met de feiten uit het nieuws, omdat het satire maakt en ermee kan doen wat het wil. Een journalistiek medium kan dat niet en is in die zin niet honderd procent afhankelijk. Dat dat wel zoveel mogelijk wordt nagestreefd, zou de satire kunnen en misschien wel moeten controleren. Opvallend is dat de satire van De Speld zowel past binnen een journalistiek medium als in een commercieel medium. Alleen heeft het voor de één meer een inhoudelijke waarde, terwijl het voor de ander meer een amuserende functie heeft. De details in die vorm van satire verschillen dan wel iets van elkaar, maar de kern blijft hetzelfde, omdat voor beide media namelijk geldt dat satire wel grappig moet zijn.

Het gehele interview met Kamran Ullah is te lezen in bijlage 13.

Q-music

In augustus 2005 begon radiozender Q-Music in Nederland programma's uit te zenden. Veel 'feelgood-muziek', korte presentaties en veel acties, dat is de formule voor het van oorsprong Vlaamse bedrijf VMMA.

De formule lijkt vooral aan te slaan bij jong publiek. Sinds de start zijn ze veel gestegen qua marktaandeel. Waar ze bij de start nog een marktaandeel hadden van 3,8%, is dat in 2013 gestegen tot 9,7%. Sinds 2008 zijn het derde commerciële radiostation van Nederland, na Sky Radio en Radio 538. voor mij genoeg reden om programmadirecteur van Q-Music, Iwan Reuvekamp, te vragen naar zijn visie op satire in de journalistiek. Heeft Q-Music bijvoorbeeld programma's met een satirische ondertoon?

Reuvekamp: "Nee. Ik zal dat ook even kort toelichten. Wat belangrijk is om te vertellen is dat ik denk dat satire heel goed werkt als je er beeld bij hebt. Dus satire op tv werkt heel goed, daar zijn ook veel voorbeelden van. Aan de mimiek van de persoon die satire aan het brengen is, kan je zien dat het satire is, of dat het humor is. Als er iets heel moeilijk is voor de radio, dan is het wel om ironie, satire, sarcasme of hoe je het ook wilt noemen, over te brengen omdat het bijna niet herkend wordt. Mensen kunnen de mimiek van de persoon niet zien, waardoor ze heel moeilijk kunnen inschatten of diegene het nou wel of niet meent. Dat betekent dat de mensen die erin slagen om goede satire te brengen om de radio, de mensen zijn waarvan je weet dat ze het brengen als satire. Dat zijn vaak bekende Nederlanders, zoals bijvoorbeeld Dolf Jansen, die een satirisch programma maakt op Radio 2 (Spijkers met Koppen, red.). Ik denk dat je de satire ervaart omdat het programma zo opgebouwd is, omdat het Dolf Jansen is, waar het publiek een beeld van heeft, weet dat het een cabaretier is en dus weet hoe hij het bedoelt. Dus als ik Youp van 't Hek een column bij ons laat maken, dan weet je: 'dit is satire'. Maar als Q-Music satire wil gaan brengen vanuit zichzelf, zonder dat het publiek weet wie het precies zijn, want onze dj's zijn nou eenmaal niet zo bekend als bijvoorbeeld Youp van 't Hek, dan gaan mensen er aanstoot van nemen, in plaats van dat ze er doorheen kunnen prikken."

Ik ben het hier niet mee eens. Goede satire is goede satire als meteen duidelijk is dat het om satire gaat. Dat kan ook heel goed door taal- en stemgebruik. Daar hoeft je geen bekende Nederlander voor te zijn. Je moet wel kwaliteit kunnen bieden, maar dat kunnen ook onbekende Nederlanders. Als ik een opmerking maak die satirisch bedoeld is, wil ik dat iedereen meteen weet dat het om satire gaat. Als dat niet duidelijk is, moet ik bij mezelf afvragen of de grap wel sterk genoeg was. Daarnaast is satire ook niet voor iedereen geschikt. Ik wil niet spreken over domme of slimme mensen, maar mensen die behoorlijk naïef zijn, zullen satirische opmerkingen vaak als waarheid aanzien en de satire dus niet snappen. Maar voor hen is de satire dan ook niet echt bedoeld. Ik vind het wel goed dat Frank Brinkhuis van Radio Veronica zegt: 'We zeggen nooit dat het satirisch of nepnieuws is, dat laten we in het midden. We vinden dat de luisteraar dat zelf maar moet bedenken. Want als je dat niet kan bedenken, snap je de grap niet.' Maar het belangrijkste voor mij is dat iedereen goede satire op de radio kan maken, als zijn of haar taal- en stemgebruik daar geschikt voor is. Is Reuvekamp gevoelig voor dit argument?

"Nee, in radio is dat enorm moeilijk. Als je sarcastisch bent, wordt dat op de radio niet gevoeld, totdat je het bijna letterlijk in woorden gaat duiden, waarmee je eigenlijk de satire ondermijnt. Dat is juist de kracht van satire, dat je niet hoeft uit te leggen wat er zojuist sarcastisch was. Of je moet het heel duidelijk kaderen. Om een voorbeeld te noemen, we hebben een item dat vol zit met satire, de Q-musical. Dat is een item van drie, vier minuten waarin we heel duidelijk gekaderd hebben dat we een loopje nemen met het feit dat tegenwoordig over bijna alles en iedereen een musical wordt gemaakt. Ik noem maar wat, maar als premier Rutte aftreedt, dan komt daar 'Premier Rutte, de musical' over. Daar zit natuurlijk satire in. Dat doen we elke week met een bepaald onderwerp, maar dan hebben we het heel duidelijk gekaderd. Dan heb je dus een rubriekje gemaakt van drie minuten waarin je heel duidelijk kadert dat dit zo in elkaar zit en zo gemaakt wordt, maar het is niet zo dat wij onze dj's satire laten bezigen. En naast die rubrieken hebben we soms ook cabaretiers die columns voor ons doen, maar ook dat moet je heel duidelijk kaderen. Dus alleen in itemvorm doet Q-Music aan satire."

Het is misschien niet helemaal mijn stijl om aan te kondigen dat er satire aankomt, maar de Q-Musical is wel degelijk satire. Satire in een itemvorm, of in wat voor vorm dan ook, blijft satire. Q-Music heeft het dus wel. Reuvekamp vindt het dus ook wel belangrijk om het te maken.

“Zeker, omdat ze maatschappelijke problemen relativeert. Satire is gebouwd op het feit dat je over sommige dingen gaat nadenken, of dat je maatschappelijke betrokkenheid toont, of dat je bepaalde zaken relativeert. Het hele land kan op zijn kop staan om iets heel onbenulligs, in vergelijking tot de wereldproblematiek. En satire is er natuurlijk heel sterk in om dat te relativiseren. Radio dient er ook voor om het leven aangenameer te maken, of gemakkelijker, of om je beter door een werkdag heen te helpen, omdat wij positieve muziek draaien. Dus de relativisering die dan in satire zit, kan heel goed werken. Alleen wat ik probeer te duiden is dat satire vooral in een itemvorm zit, waardoor ik niet het idee heb dat onze dj's ook die satire bezigen. Maar we brengen haar wel terug tot een itemvorm, waarin we zo duidelijk kaderen, zodat luisteraars herkennen dat dit de rubrieken zijn die aan de randvoorwaarden van satire voldoen.”

De relativiserende functie van satire past mijns inziens inderdaad goed bij de 'feelgood-muziek' van Q-Music. Maar ziet Reuvekamp de satire ook als toevoeging op het journalistieke aanbod van zijn zender?

“Nou, ik weet niet of ik die link met de journalistiek zou leggen. Wij zijn geen Radio 1 of een BNR Nieuwsradio. Ik weet niet zo goed wanneer iets journalistiek is en wanneer entertainment. Ik denk dat wij iets meer op entertainment zitten, maar ik denk wel dat er een snijvlak is tussen satire en journalistiek en dat is de maatschappelijke betrokkenheid, die wij natuurlijk wel hebben. Wij praten over de dingen die leven onder de mensen. Als mensen zich druk maken over Wilders, dan kan satire een verlengstuk zijn om het onderwerp, of daar waar iedereen het over heeft, ook te bespreken in een programma. Het kan ook een manier zijn om een invalshoek te zoeken over dat onderwerp. Maar ik heb toch het idee dat als wij journalistiek aandacht geven aan bepaalde actualiteit, dat toch vooral plaatsvindt in een gesprek met een kenner op dat gebied van de actualiteit. En dat kan een afkadering zijn in ons satireblokje, zoals bijvoorbeeld onze Q-musical. Maar we mengen het niet. We doen dus geen hoorspelachtige zaken om satire en journalistiek te mengen. Dat scheiden we strikt.”

Q-Music is dus meer een entertainmentzender dan een journalistieke zender, maar de actualiteit behandelt het wel. De journalistiek is niet geheel onbelangrijk voor Q-Music. Hoe ziet Reuvekamp dan de rol van satire in de journalistiek?

“Ja, moeilijk. PowNews, is dat satire of is dat journalistiek?”

Ik denk dat het op het snijvlak zit. Hij doet wel interviews, wat journalistiek is. Maar hij neemt nemen de vorm van journalistiek, zoals we dat vaak zien, niet te serieus, doordat hij vaak provocerende vragen stelt. Ook mag er zeker wel gelachen worden om de interviews van PowNews, vooral als een politicus voor schut wordt gezet.

Reuvekamp: “Want ik zit te denken: 'Welk nieuwsprogramma ken ik, dat eigenlijk ook satire is?'. Want je hebt of programma's die alleen maar satirisch van aard zijn óf een journalistiek programma. Dus misschien is PowNews dan inderdaad wel een soort snijvlak. Het doet wel serieuze interviews, maar je voelt wel de onderlaag en het sarcasme en cynisme. Ik vind het heel leuk, ik kan er hard om lachen, maar dan zit het echt op het snijvlak. Ik zou willen zeggen dat het snijvlak tussen satire en journalistiek het best wordt gedaan door PowNews. En verder, vroeger had je Kopspijkers, dat was misschien wel een programma dat ook nieuws aanstipte, maar waarin vanuit een satirische invalshoek naar het nieuws gekeken werd, zodat je er ook heel hard om kon lachen. Maar ik heb niet het idee dat als ik naar Radio 1 of BNR luister, dat daar satire in zit, tenzij het door een column afgebakend is. Daarbuiten wordt niet zoveel satire gemaakt, alleen misschien door PowNews. Of misschien wel meer door de omroep PowNed, want het heeft bijvoorbeeld ook het radioprogramma 'Echte Jannen'. Dat vind ik ook een typisch programma waarbij journalistiek en satire elkaar raken.”

Ik heb sterk mijn twijfels of Kopspijkers journalistiek was. Daar ging het inderdaad over het nieuws, maar vooral door het te persifleren. Het hield geen (echte) interviews, alleen met zijn eigen acteurs, waardoor er

een sketch ontstaat. Maar waar ik naartoe wil, is het effect van de functie van satire in de journalistiek. Is de journalistiek echt veranderd door programma's als Kopspijkers of PowNews?

Reuvekamp: "Ik denk dat PowNews, GeenStijl en misschien zelfs wel de persoonlijkheid van Rutger (Castricum, journalist van PowNews, red.) invloed heeft gehad op de journalistiek. Rutger heeft een manier van interviewen heeft ontwikkeld, waarin hij bijna stigmatiserende vragen stelt. Vroeger werden journalisten opgeleid om neutraal te zijn en neutrale vragen te stellen en daarin niet je eigen mening te verkondigen. Nu is dat, mede door die satire, veranderd naar het feit dat je de meest spannende interviews krijgt als de interviewer zelf ook zegt wat hij ervan vindt, omdat je een veel spannender gesprek krijgt. Dat wordt natuurlijk ongelooflijk aangedikt door PowNews, dat is ook de satire. Ik denk dat het in ieder geval wel het proces versneld heeft dat je je authenticiteit kan vergroten door suggestieve vragen te stellen, omdat je een politicus sneller uit zijn balans krijgt. Sneller dan de 'gewone' journalist, die nette vragen stelt en altijd nette antwoorden krijgt, en er eigenlijk nooit spannende televisie ontstaat."

Dat het spannende televisie oplevert als je een politicus uit zijn evenwicht brengt, is zonder meer een feit. Maar doet alleen Rutger Castricum dit, of is de algehele benadering van 'de gewone journalist' ook veranderd?

Reuvekamp: "Ja. Sterker nog, ik denk dat de school voor de journalistiek zelfs aan het veranderen is. Ik denk dat jonge journalisten nu leren dat authenticiteit juist heel nuttig kan zijn in een vraaggelicht, omdat het een ijsbreker kan zijn, of dat je daardoor iets uit iemand kan krijgen wat je met de normale vragen niet zou kunnen krijgen."

"Ik weet nog dat ik heel graag bij de radio wilde werken en dat ik op zoek was naar een opleiding die ik daarvoor zou kunnen doen. Ik ging toen bewust niet naar de school voor de journalistiek, omdat ik het idee had dat daar als eerste je authenticiteit eruit geslagen werd, omdat je neutraal moest zijn, neutrale vragen moest stellen, je onderzoekend moet zijn en niet bevooroordeeld in een gesprek mag staan, terwijl het met satire juist heel leuk is om dat wel te doen. Dus ik denk dat het de journalistiek wel degelijk heeft veranderd. Ik denk ook dat er bij journalisten onderling heel veel discussie is over hoe Rutger dit doet en dat er heel veel mediatrainingen aangepast zijn door hem. Hij wordt nu ongetwijfeld vaak als voorbeeld gebruikt hoe je op die manier van interviewen moet reageren. Ik denk dat het filmpje met Ella Vogelaar²⁹ (Voormalig minister van Wonen, Wijken en Integratie, red.) in elke mediatraining gedraaid wordt. Dat is natuurlijk bizar, want eerder gingen de mediatrainingen altijd over wat journalisten leren op de school voor de journalistiek en hoe je daar op moet antwoorden. Maar ik denk dat dat haast geen punt meer is en dat het nu er vooral om gaat hoe je dan het beste kan reageren in zo'n situatie."

Ik denk inderdaad dat de persoonlijkheid van een journalist een belangrijkere rol speelt dan vroeger. Om een voorbeeld te geven: Wilfried de Jong was jarenlang de presentator van het VPRO-programma '24 uur met'. De Jong is een journalist die vooral heel goed luistert naar zijn gasten. Afgelopen seizoen is hij gestopt en zijn opvolger is cabaretier Theo Maassen. Hij spreekt zijn eigen mening veel eerder en directer uit naar zijn gasten, waardoor er ook vaak discussies ontstaan. Of je daar nou van houdt of niet, de VPRO vindt blijkbaar dat het wel goede televisie oplevert. Anders had hij immers niet voor Maassen gekozen. Maar nog even terug naar de satire, naar De Speld. De Speld is immers de testcase in deze scriptie. Heeft Reuvekamp ooit overwogen om met De Speld in zee te gaan? Is hij überhaupt wel bekend met het medium?

"Ja, wel van gehoord, maar nooit bezocht of bekeken. Ik weet eigenlijk niet waarom. Ik weet niet waarom het nuttig zou zijn voor mij. Ik heb ook nooit overwogen of over nagedacht om met De Speld samen te werken. Bij Q-Music zijn we altijd op zoek naar nieuwe rubrieken, of columns, of mensen die daar een rol in kunnen spelen en als die ingang De Speld zou kunnen zijn, dan is dat zeker interessant. Ik ben ook niet per se op zoek naar satire, ik ben op zoek naar goede columnisten. En of dat nou satire is of een andere invalshoek, dat maakt niet uit. Ik kijk breder dan alleen satire."

29 Bron: GeenStijl, (2008) <http://www.youtube.com/watch?v=YKUHWd7Yw4s&hd=1>

Het gehele interview met Iwan Reuvekamp is te lezen in bijlage 14.

4.3. Samenwerking De Speld en (traditionele) media

De Speld werkt op dit moment samen met twee traditionele media: De Volkskrant en Radio Veronica. Beide werken met De Speld samen omdat ze het leuk vinden wat het doet. Dat is ook de eerste voorwaarde voor De Speld zelf; het moet grappig zijn. Alleen is Chris Buur van De Volkskrant iets meer uitgesproken over de kwaliteit van De Speld dan Frank Brinkhuis van Radio Veronica.

Nog een overeenkomst: beiden vinden dat De Speld goed bij hun (nieuwe) doelgroep past. Bij De Volkskrant is het zo omdat ze een hele pagina met humor hebben, bij Radio Veronica is dit zo omdat ze zich richten op een nieuw soort publiek, met een ander gevoel voor humor. Het niveau van de grappen moest omhoog en zo kwam hij bij De Speld uit. Hoewel Brinkhuis niet wil spreken in domme of slimme mensen, vereist het snappen van De Speld wel enig niveau. Of beter gezegd: om De Speld te snappen moet je vaak wel op de hoogte van het nieuws zijn en de politiek een beetje volgen.

Satire is dus niet speciaal voor hoogopgeleiden, of voor slimme mensen. Maar de satire die De Speld maakt (vaak na aanleiding van het nieuws) vereist wel een bepaalde vorm van maatschappelijke betrokkenheid. Maar satire in zijn zuiverste vorm (denkbeelden bespotten op een humorvolle manier) zou iedereen moeten kunnen snappen.

De eerste kruisbestuiving tussen (traditionele) media en De Speld vond plaats in het gratis dagblad De Pers, dat inmiddels failliet is gegaan. Ook zij vond De Speld vooral leuk. Leuk genoeg om een hele pagina per week daar aan te besteden. En ook zij ging uit van een bepaalde maatschappelijke betrokkenheid bij de lezers, omdat zij er niet bij vermeldde dat het om satire ging. Dat moesten de lezers zelf maar ontdekken, wat een bepaald niveau vereist.

Daarbij hielp de samenwerking de krant bij haar positionering. Ze bestond nog maar een paar jaar en dit was een goede manier om zich te onderscheiden van andere kranten. Geen enkele krant had immers zulke duidelijke satire tussen het 'gewone' aanbod staan. Doordat ze nog weinig reputatie had opgebouwd, was er voor haar veel ruimte voor experimenten. Dit heeft voor De Speld wel wat deuren naar (traditionele) media geopend.

De eerste keer dat De Speld radio ging maken voor een omroep, was voor omroep WNL. Voor WNL was met name diversiteit de belangrijkste reden om met De Speld in zee te gaan. Humor was op Radio 1 nauwelijks te horen en bij WNL vond men het belangrijk om dat geluid ook te laten horen. Dat het daarvoor bij De Speld uitkwam, was omdat het al een format had, met Globaal Nieuws. Omdat grappen over nieuws maken moeilijk is, koos WNL voor een format dat al stond. Hij gebruikte het vooral als een soort rustmoment, in plaats van muziek.

Daarnaast liet de samenwerking niet alleen de journalistiek in de spiegel kijken, maar ook de nieuwsconsument. De nieuwsconsument moest zich afvragen: 'hoe consumeer ik het nieuws eigenlijk'? Dat paste goed in het journalistieke karakter van Radio 1.

Alleen op tv-gebied werkt De Speld nog niet samen met een omroep. Er zijn al wel gesprekken gevoerd (met in ieder geval de VPRO), maar tot een daadwerkelijke samenwerking is het nog niet gekomen. Ik denk dat daar de markt ook het drukst bezet is. Veel cabaretiers werken samen aan satirische programma's, die veelal op tv zijn. Voorbeelden zijn Dit Was Het Nieuws, De Kwis, Koefnoen, Cojones en Toren C. Het aanbod is op tv misschien groter dan de vraag. En met zo'n groot aanbod is het moeilijk om origineel te zijn, iets wat essentieel is voor humor en satire. Maar De Speld op tv sluit ik zeker niet uit.

4.4. Belang van satire in de journalistiek

Op basis van de interviews met de desbetreffende redacties kan de rol van satire in drie verschillende categorieën worden verdeeld:

1. Ontspanning
2. Spiegel voor de journalistiek
3. Spiegel voor de nieuwsconsument

Het belangrijkste voor (goede) satire is, is dat er om gelachen kan worden. Satire heeft in eerste instantie een ontspannende functie. Als er niet om gelachen wordt, komt de boodschap ook niet over. Bovendien trekt ze voor de media de aandacht en wordt deze vastgehouden. Mensen leggen de krant pas weg of zetten de radio of televisie pas uit als ze merken dat ze het niet meer interessant vinden. En als je lacht, vergeet je die verveling.

Dat De Speld de journalistiek in ieder geval probeert te relativiseren door haar een spiegel voor te houden is een feit. Maar die spiegel heeft twee functies. Ten eerste houdt satire journalisten scherp. Het is meerdere keren voorgekomen dat serieuze media een bericht van De Speld, zonder te checken, overnamen en presenteerden als serieus nieuws. Door de snelheid van sociale media wordt die fout meteen keihard afgestraft. Je mag aannemen dat journalisten hierdoor wat scherper zijn op welke media ze overnemen. Een ezel stoot zich immers niet tweemaal aan dezelfde steen.

Ten tweede zet satire vraagtekens bij de vaak beperkte vorm die een journalist gebruikt om zijn verhaal te vertellen. Als een journalist namelijk zijn verhaal vertelt in een vorm die hij altijd gebruikt, zonder zich af te vragen of dit de beste vorm is, dan is hij gestopt met nadenken. Als satire die vorm uitvergroot en belachelijk maakt, laat ze de zwakke kant zien van die ene vorm. Een journalist moet zich dan afvragen of hij niet eens een andere vorm moet hanteren. Alleen al dat nadenken over die vorm, kan een resultaat zijn van goede, gerichte satire. Er hoeft niet per se wat te veranderen aan de vorm zelf.

De eerste twee functies van satire in de journalistiek had ik wel verwacht, maar de derde kwam als een verrassing voor mij. Satire kan namelijk ook een spiegel voorhouden aan de nieuwsconsument. Het is immers niet alleen belangrijk hoe de nieuwsconsument het nieuws tot zich neemt, maar ook wat hij ermee doet. Daarom is de journalistiek de waakhond van de democratie; zodra er zich misstanden voordoen, moet de journalistiek daarover berichten en de burgers kunnen daarover in opstand komen. Maar als de burger het nieuws maar gewoon tot zich neemt, zonder dat door te laten dringen, heeft de journalistiek ook niet veel zin. Daarom is er ook een rol voor satire richting de nieuwsconsument. Satire kan de nieuwsconsument net zo goed wakker schudden als de journalist. De satiricus mag namelijk altijd enorm overdrijven en verdraaien, om je aandacht te trekken en om je te laten nadenken.

Op deze drie manieren heeft satire een belangrijke functie. Ze is zelfs essentieel in mijn ogen in een goed functionerende democratie. Daarin is het namelijk essentieel dat er wordt nagedacht, dat je kijkt wat er nog beter zou kunnen en je af te vragen waarom dingen gaan zoals ze gaan. Door dat te doen, voldoe je aan één van de belangrijkste verlangens van de mens; zelfontplooiing. Het zit in de mens om zich altijd te ontwikkelen en stilstand staat dat alleen maar in de weg. Satire kan die stilstand doorbreken.

Hoofdstuk 5

Conclusies

Satire heeft primair niet zo veel met de journalistiek te maken. Satire maakt namelijk denkbepelden belachelijk op een grappige manier, door ze bespotten, uit te vergroten, te verkleinen of helemaal buiten de context te plaatsen. En daar moet vooral om gelachen worden. Dat is niet het doel van de journalistiek. De journalistiek probeert de werkelijkheid op de meeste waarheidsgetrouwe manier weer te geven.

Satire kan wel een boodschap hebben. Daarbij is het essentieel dat ze grappig is. Als de satire niet grappig is, kan ze inhoudelijk nog zó goed zijn, maar komt de boodschap niet over. En als het doel niet wordt behaald doordat satire als middel tekort schiet, sla je de plank volledig mis.

Deze boodschap hoeft overigens niet altijd kritiek te bevatten. Satire kan ook gewoon iets relativeren. Ze moet vooral ontspannend zijn. Door heel ernstige zaken te relativeren, kun je veel ruimdenkender reageren op diezelfde ernstige zaken.

Maar juist die relativering past heel goed in de journalistiek. De overeenkomst tussen satire en de journalistiek is namelijk dat ze wel dezelfde onderwerpen behandelen, alleen op een tegenstrijdige manier. De journalistiek laat de wereld zien zoals ze is, de satire stelt zich voor hoe de wereld zou kunnen zijn. Dat de wereld in werkelijkheid niet echt zo zou kunnen zijn, is niet erg. Je kunt even ontsnappen aan die, vaak afschuwelijke, werkelijkheid.

De journalistiek biedt duidelijkheid, de satire is heel fantasieerijk. Kijk je alleen door de bril van de journalist, dan ben je gauw uitgekeken. Kijk je alleen door de bril van de satire, dan word je duizelig en zie je door de bomen het bos niet meer. Een combinatie van beiden zou een goede balans zijn. Daarom kan het één ook niet zonder het ander. De satire heeft de journalistiek nodig voor input, terwijl de journalistiek wel wat fantasie en een verruimende blik kan gebruiken.

Toch moet je deze niet direct met elkaar vermengen. Laat beide fenomenen wel apart van elkaar functioneren. De journalist moet niet de satiricus gaan uithangen en andersom. Voor beide vakken moet je namelijk wel enig gevoel en talent voor hebben. Echt goede satire maken dat altijd grappig is, zeker op frequente basis, kunnen maar een paar mensen. Andersom geldt het ook. Goede, diepgravende journalistiek vraagt doorzettingsvermogen, geduld en professionaliteit. Een satiricus is toch vooral gewend om in een 'speeltuin' te werken, waarin hij kan doen en laten wat hij of zij wil. Dat kan niet in de journalistiek.

De Speld heeft dit goed gezien. Het doet waar het goed in is en dat is satire maken, giet dat in een journalistieke vorm, zodat het constant satire over de journalistiek maakt. Maar het maakt zelf geen journalistiek. Dat het nu zijn artikelen en items ook verwerkt in journalistieke media, is fantastisch. Niet alleen voor De Speld zelf, omdat het daardoor een veel groter bereik heeft, maar het zegt ook wat over de journalistiek. De journalistiek heeft dus blijkbaar toch zelfspot en wil dat graag laten zien. Ze staat open voor kritiek op haar functioneren. Kritiek die ze lang niet serieus nam, omdat ze de noodzaak niet zag om zichzelf te evalueren. Sinds de komst van internet en social media kon ze de kritieken echter niet meer tegenhouden, waarna ze deze heeft omarmd. Of de journalistiek er zelf door veranderd is, weet ik niet. Maar ze laat in ieder geval meerdere vormen zien. En dat is een uitstekende ontwikkeling.

Nawoord

Ik wil graag op deze plek nog een aantal mensen bedanken, die ervoor hebben gezorgd dat ik deze scriptie tot een goed einde heb kunnen brengen.

Allereerst mijn afstudeerbegeleider Hanke Helms, met wie ik samen een scherpe onderzoeksvraag heb geformuleerd en die me de goede kant op stuurde wat betreft het schrijven van deze scriptie.

Mijn vrienden Tim, Ruben en Suzanne. Samen met hen heb ik van de afgelopen vier jaar die deze opleiding duurde een leuke, gezellige en mooie tijd gemaakt. Zonder hen was ik al veel eerder gestopt en had ik deze scriptie nooit geschreven.

Grote dank gaat uit naar Jochem van den Berg, die mij een kans heeft gegeven om drie maanden fulltime met De Speld mee te draaien. Ook gaf hij mij de mogelijkheid om als freelancer werkzaam te blijven voor De Speld. Ten slotte wil ik hem bedanken voor zijn medewerking aan deze scriptie, middels een interview en alle andere informatie over satire en De Speld, die in deze scriptie terecht zijn gekomen.

Ook alle andere redacteuren van De Speld waar ik mee heb samengewerkt, wil ik bedanken voor hun tips, informatie, input, kritiek en hulp. Door hen snap ik veel beter hoe echt goede satire werkt. En bovendien hebben zij ervoor gezorgd dat elke dag werken in een donker, gehorig en warm hok toch een leuke aangelegenheid werd.

Ten slotte bedank ik Jeroen Bertrams (social media-expert), Chris Buur (De Volkskrant), Jan-Jaap Heij (De Pers), Emile Bode (De Telegraaf), Daan Windhorst (De Correspondent), Kathleen Warners (BNN-VARA), Stan van Engelen (VPRO), Frank Brinkhuis (Radio Veronica), Kamran Ullah (WNL) en Iwan Reuvekamp (Q-Music), voor hun medewerking aan deze scriptie, in de vorm van een interview.

En ik dank u voor het lezen.

Bibliografie

Abrams, M.H. (1999). *A Glossary of literary terms*. Verkregen op 17 maart 2014 van www.mthoyibi.files.wordpress.com

Bertrams, J. (2012). *Social Media Expert in een week*, Schiedam: Scriptum.

Erasmus, D. (2005). *Lof der Zotheid*. Samenvatting op www.bol.com. Verkregen op 19 maart 2014 van www.bol.com

GeenStijl, (2008) <http://www.youtube.com/watch?v=YKUHWD7Yw4s&hd=1>

Genootschap van Hoofredacteuren. (2008). *Code voor de Journalistiek*. Verkregen op 23 maart 2014 van www.genootschapvanhoofredacteuren.nl

HumorTV (2011) <http://humortv.vara.nl/pa.344430.koningshuis.html>

Oosterveer, D. (2013). *Social media in Nederland 2013: Groei van gebruik Twitter en Facebook afgevlakt*. Verkregen op 8 april 2014 van www.marketingfacts.nl.

Roes, T.G. (2013). *Jaaroverzicht De Speld 2013*. Verkregen op 1 april 2014 van www.speld.nl

Roes, T.G. (2012). *Jaaroverzicht De Speld 2012*. Verkregen op 4 april 2014 van www.speld.nl

Roes, T.G. (2011). *Jaaroverzicht De Speld 2011*. Verkregen op 4 april 2014 van www.speld.nl

Roes, T.G. (2010). *Jaaroverzicht De Speld 2010*. Verkregen op 4 april 2014 van www.speld.nl

Roes, T.G. (2009). *Jaaroverzicht De Speld 2009*. Verkregen op 4 april 2014 van www.speld.nl

Van den Berg, J.H. (2014). *NOS op zoek naar nieuw voortvluchtig duo*. Verkregen op 27 februari 2014 van www.speld.nl.

Interviews

22 april 2014, Varsseveld. Jeroen Bertrams, auteur van het boek *Social Media Expert in een week*.

1 mei 2014, Amsterdam. Jochem van den Berg, hoofdredacteur van De Speld.

19 mei 2014, Varsseveld. Jan-Jaap Heij, voormalig hoofdredacteur van De Pers.

19 mei 2014, Varsseveld. Kamran Ullah, voormalig hoofdredacteur WNL Radio.

19 mei 2014, Varsseveld. Frank Brinkhuis, producer Radio Veronica.

23 mei 2014, Varsseveld. Chris Buur, chef 'V' van De Volkskrant.

23 mei 2014, Varsseveld. Emile Bode, hoofd algemene verslaggeverij De Telegraaf.

26 mei 2014, Varsseveld. Daan Windhorst, correspondent satire De Correspondent.

5 juni 2014, Varsseveld. Stan van Engelen, hoofdredacteur VPRO TV.

7 juni 2014, Varsseveld. Iwan Reuvekamp, programmadirecteur Q-Music.

10 juni 2014, Varsseveld. Kathleen Warners, hoofd amusement BNN-VARA.

Bijlagen

Bijlage 1: Voorbeeld van directe en indirecte satire

Directe satire, Juvenalis, rond 100 na Christus:

SatVI: Don't Marry

SatVI:1-24 Chastity Has Vanished

I believe that Chastity lingered on earth in Saturn's reign,
And long-endured, throughout that age when a chilly cave
Offered a modest home, enclosed a fire, gods of the hearth,
And the master and herd as well, in its communal gloom,
When a wife from the hills made up a woodland bed
With leaves and straw, and the pelts of wild beasts, her
Neighbours. She wasn't you, Cynthia, nor you, Lesbia
Your bright eyes dimmed at the death of your sparrow,
She offered her breasts for her mighty infants to drain,
And was often hairier than her acorn-belching husband.
You see, when the world was new, the heavens young,
People lived differently, lacking parents as they did,
Born instead from cleft oak-trees, or shaped from mud.
And perhaps some traces or other of Chastity survived
Under Jupiter too, though long before Jupiter had grown
A beard, and the Greeks began to swear by other names;
When no man feared his apples or greens would be stolen,
And folk lived with their orchards and gardens un-walled.
It was later that with Justice, Astraea, her friend, she left
For the sky above, those two sisters flitting away together.
It's an ancient tradition, Postumus, to thrash an alien bed,
And make light of the sacred spirit of the marriage-couch.
Every other crime came later, spawned by the age of iron:
But the silver age it was, that witnessed the first adulterers.

Indirecte satire, De Speld, 8 januari 2014:

Verander je vriend in een droomman in 100 dagen

'Methode-Dianne' levert zichtbare resultaten op

Er is een nieuwe methode voor vrouwen om mannen te veranderen. De 28-jarige Dianne uit Castricum ontwikkelde naar het voorbeeld van haar vriend Johan een stappenplan om binnen 100 dagen je vriend van vrouwonvriendelijke sloddervos tot een voorbeeldige man om te toveren.

In haar boek 'Van man tot droomman in 100 dagen' beschrijft Dianne hoe ze te werk is gegaan: "Het is belangrijk dat je je vriend de eerste 20 dagen met rust laat. Dan zijn ze nog hartstikke verliefd en eten ze uit je hand. Maar hier moet je eigenlijk al de basis leggen voor het verdere verloop van je machtsrelatie. Bijvoorbeeld door hem heel misprijzend aan te kijken als je het ergens niet mee eens bent."

Na veertig dagen, als de eerste verliefdheid is uitgewerkt, moet er aan een vertrouwensband worden gewerkt. Daar komen regels en emoties bij kijken: “Als hij op zaterdag op pad wil met zijn vrienden, zeg dan eerlijk dat je dat zielig vindt. Of beter nog: dat je jezelf zielig vindt. Schuldgevoel is macht. Wanneer hij iets terug wil zeggen, barst dan in tranen uit.”

Dianne waarschuwt voor vrouwen die nog niet veel ervaring hebben met relaties. Haar methode vergt veel discipline: “Het is belangrijk om niet alleen slecht gedrag te bestraffen, je moet hem ook suggesties geven hoe het beter kan. Als hij dat opvolgt, dan geef je hem een compliment. Effectiever is natuurlijk gewoon om seks in te zetten als motivatievehikel. Een man die anderhalve week geen seks heeft gehad staat meer open voor verbetering.”

Het resultaat is overweldigend: Haar vriend Johan werd in 100 dagen de ideale man. “Hij had een nieuwe garderobe, bleef op zaterdag thuis om met mij romcom’s te kijken en sprak netjes met twee woorden.” Het uitgelezen moment voor Dianne om de relatie te verbreken: “Dit was gewoon niet meer de man waar ik ooit verliefd op ben geworden.”

Bijlage 2: Code voor de Journalistiek, 2008

Bron: <http://www.nvj.nl/wat-wij-doen/dossiers/ethiek/code-voor-de-journalistiek>

Waarheidsgetrouw

1. Bij het doorgeven van nieuws neemt de journalist de werkelijkheid zoals hij die aantreft en waarneemt als uitgangspunt. De verificatie van feiten en de weergave van uiteenlopende meningen belichaamt het journalistieke streven naar objectiviteit.
2. De journalist brengt in de berichtgeving een duidelijk onderscheid aan tussen feiten, beweringen en meningen.
3. De journalist gaat zorgvuldig en integer te werk en geeft daarvan ook blijk in zijn berichtgeving door verantwoording af te leggen over zijn journalistieke methoden.
4. In zijn berichtgeving baseert de journalist zich alleen op zijn eigen waarneming of op bronnen die hem bekend zijn of die hij betrouwbaar acht.
5. De journalist controleert de feiten in zijn berichtgeving en maakt die feiten waar mogelijk controleerbaar.
6. Bij het bewerken van nieuws, in tekst, geluid, beeld of combinaties daarvan (infografieken, animaties) maakt de journalist duidelijk waaruit zijn bewerking bestond.
7. De journalist die in zijn berichtgeving fictieve elementen verwerkt, door namen van betrokkenen te wijzigen of feiten te dramatiseren, legt daarvan telkens rekenschap af.
8. In columns, recensies, opiniërende berichten en vergelijkbare genres komt de journalist een grotere vrijheid toe dan in andere berichtgeving, waar het gaat om het controleren van feiten, het achterwege laten van wederhoor, en het door elkaar gebruiken van feiten en fictie.
9. De journalist die verwijst naar informatie van derden, door een ander medium als bron te noemen of door het aanbrengen van een hyperlink, doet dat openlijk en royaal, maar is daarmee niet per se verantwoordelijk voor de inhoud van de onderliggende informatie.

Onafhankelijk

10. De journalist verricht zijn werk in onafhankelijkheid en vermijdt (de schijn van) belangenverstrengeling.
11. De journalist zal, indien hij gebonden is aan enige politieke partij, belangenvereniging of bedrijf anders dan de uitgever van zijn eigen medium, daarvan in zijn berichtgeving telkens rekenschap geven indien dat voor de beoordeling van het bericht relevant is.
12. De journalist maakt geen misbruik van zijn positie.
13. De journalist neemt geen materiële of immateriële vergoedingen aan die bedoeld zijn berichtgeving te beïnvloeden, te bevorderen of tegen te gaan.

Fair

14. Bij het verzamelen, selecteren en bewerken van nieuws gaat de journalist fair te werk.
15. De journalist beschermt bronnen aan wie hij vertrouwelijkheid heeft toegezegd.

16. De journalist die zich baseert op anonieme bronnen moet aannemelijk maken dat zijn bronnen betrouwbaar zijn, de informatie niet op andere wijze kon worden verkregen en hij die zo goed mogelijk elders heeft geverifieerd.

17. Het zoeken naar hoor en wederhoor is een journalistiek basisprincipe. In het bijzonder bij het publiceren van beschuldigingen of verdachtmakingen aan het adres van een persoon of organisatie, past de journalist wederhoor toe. De beschuldigde krijgt voldoende gelegenheid, liefst in dezelfde publicatie en zonder onredelijke tijdsdruk, te reageren op de aantijging.

18. De journalist zal de privacy van personen niet verder aantasten dan in het kader van een open berichtgeving noodzakelijk is.

19. De journalist ontziet de privacy van slachtoffers, nabestaanden, patiënten maar ook van verdachten en daders door de algemene herkenbaarheid van betrokkenen in de berichtgeving te vermijden in al die gevallen waarin deze personen onevenredig nadeel van herkenbaarheid zullen ondervinden en voor zover het vermijden van herkenbaarheid niet in strijd is met het belang van een adequate berichtgeving.

20. De journalist publiceert geen tekst of foto's en zendt geen audio-opnames of beelden uit die zijn gemaakt van personen in privé-situaties zonder toestemming van de betrokkene, tenzij met de publicatie een groot maatschappelijk belang is gediend.

21. De journalist gebruikt geen privé-documenten tenzij de betrokkenen daarvoor toestemming hebben gegeven, of met de publicatie een groot maatschappelijk belang is gediend.

22. De journalist van wie blijkt dat hij een onjuist bericht heeft gepubliceerd, zal een schadelijke onnauwkeurigheid, gevraagd of ongevraagd, op zo kort mogelijke termijn op royale wijze corrigeren.

Open vizier

23. De journalist verzamelt, selecteert en publiceert het nieuws zonder zich te verschuilen achter een andere dan zijn eigen identiteit, tenzij met die werkwijze een groot maatschappelijk belang is gediend.

24. De journalist maakt zichzelf en zijn methoden bij het verzamelen van informatie in beginsel als zodanig bekend.

25. De journalist lokt geen incidenten uit met de bedoeling nieuws te creëren. Hij lokt evenmin incidenten uit om een misstand te illustreren, tenzij daarmee een groot maatschappelijk belang is gediend.

26. Tenzij daarmee een groot maatschappelijk belang is gediend, neemt de journalist niet anoniem of onder pseudoniem deel aan discussies, op internet of in andere media indien er raakvlakken zijn tussen zijn gewone berichtgeving en zijn bijdragen aan die discussies.

27. De journalist steelt geen informatie en betaalt niet voor gestolen informatie.

28. De journalist maakt geen gebruik van onrechtmatig door derden verkregen informatie, tenzij met publicatie daarvan een groot maatschappelijk belang is gediend.

Bijlage 3: NOS op zoek naar nieuw voortvluchtig duo

NOS op zoek naar nieuw voortvluchtig duo

Meld je nu aan

De NOS is op zoek naar een nieuw voortvluchtig duo om de komende dagen de journaals en de website mee te vullen. Heb jij een strafblad, ben jij tussen de 18 en 30 jaar en heb, ben of ken jij een vriendin van wie de status onduidelijk is? Meld je dan aan via info@nos.nl en vergeet niet een recente pasfoto mee te sturen.

Bijlage 4: Interview Jochem van den Berg

Jochem van den Berg is hoofdredacteur van De Speld.

Waarom ben je begonnen met De Speld?

“Er zijn twee kanten van het verhaal. Ik heb een tijdje in Amerika gewoond en daar had ik The Onion op de hoek van de straat zien liggen, maar niets mee gedaan. Later, in mijn studietijd, ergerde ik me aan de Metro die in de trein lag, en de hoeveelheid onzin die daar in stond. Toen dacht ik: Ik zou het wel fijn vinden om goede onzin in de trein te krijgen. Er ging een lampje branden van: zoiets bestaat al wel, maar nog niet in Nederland. Toen ging ik een beetje onderzoek doen en in de meeste westerse landen is er wel één groot satirisch platform. Zo is De Speld eigenlijk begonnen. Samen met Melle hebben we wat mensen bij elkaar gezocht en zijn we gestart. We konden voor een tientje een website hosten en toen hebben we gekeken hoe zich dit ontwikkelde.”

Had je hoge verwachtingen van De Speld toen je begon?

“Ik ben wel altijd degene geweest met de ambitie en heb ook altijd wel gedacht dat het groot kon worden. Ik ben altijd een beetje de dromer geweest, Melle is iemand die nog wel eens op de rem trapt. Dat is belangrijk, want de meeste doelstellingen die ik formuleer, haal ik wel, maar een stuk later dan ik eigenlijk wil. Hij is realistischer en kijkt wat nuchterder naar de zaak. In dat opzicht vullen we elkaar mooi aan.”

“Ik studeerde filosofie, dus ik dacht op heel theoretisch niveau na over satire. Toen kwam ik erachter dat dat analytisch denken niet echt vaak tot goede satire leidt, omdat analyseren en creatief denken twee verschillende dingen zijn. In de echte diepgaande stukken van De Speld zie je die twee nog wel samenkomen, als we in satirische vorm een analyse geven van de maatschappij. Ik was er toen heel theoretisch mee bezig en op een gegeven moment laat je dat gewoon los.”

Schreef je toen vooral vanuit boosheid, meer gericht op maatschappijkritiek?

“Ja, nou, humor is natuurlijk iets subjectiefs. Je vindt iets grappig of iets niet grappig. Maar toen was het zo dat als ik iets niet grappig vond, dat ik dan vier alinea's moest schrijven waarom ik dat dan vond. Gelukkig doe ik dat niet meer. In het begin kan dat wel heel erg helpen, omdat je dan goed kan verwoorden waarom je iets vindt. Je bent natuurlijk zoekende, naar wat je toon is en wat wel werkt en wat niet. En we hebben ook heel lang maar wat kunnen klooiën en heel vaak op ons bek kunnen gaan, omdat we heel klein waren. Het was best wel prettig om in het begin in de marge te werken, zodat je kon vallen en opstaan. Als je op het huidige niveau instapt en je hebt geen ervaring, is dat onbegonnen werk.”

“En kijk, de meeste bedrijfjes die gaan naar een bank, krijgen een lening en gaan van start. Dat is voor ons nooit een optie geweest. Wij konden niet naar de bank gaan met het idee dat we grapjes op internet wilden maken. Dat is niet echt een geloofwaardig verhaal. En een investeerder was ook nog niet aan de orde. Daarom hebben we gekozen voor langzame, organische groei. Het doel daarbij was wel elk jaar te verdubbelen, in bereik en in omzet. Het eerste jaar verdubbelen, dat is niet zo moeilijk, maar op een gegeven moment begint dat toch wel aan te tikken. Het is ons elk jaar nog wel gelukt. Het laatste jaar is het zelfs nog harder gegaan. En de langzame groei is ook wel prettig, dan kun je in je hoofd meegroeien met het bedrijf. Als je meteen in het eerste jaar astronomisch zou groeien, kan je dat bedrijfsmatig nog niet aan, omdat je daar nog niet de mensen voor hebt.”

Was het voor jou echt een doel om kritiek op de journalistiek te hebben?

“Nou, satire komt van het vroegere saterspel, bij de oude Grieken. Bij het beroemde theaterfestival Tinnitus, daar werden dan drie tragedies en één saterspel geschreven. Dat saterspel kwam dan als laatste, waarin ook de vormen van de tragedie belachelijk werden gemaakt. Dus eerst wordt je tot tranen toe geroerd en daarna is er ook ruimte voor ontspanning. In wezen zie ik De Speld ook zo. Je leest het nieuws,

dus je krijgt allemaal tragedies op je af, waarna je bij De Speld komt voor de ontspanning en kritiek op het nieuws. De journalistiek heeft het misschien moeilijk, maar we lezen meer nieuws dan ooit tevoren via internet. En eigenlijk maar in een heel beperkte vorm, namelijk de vorm die de journalistiek zichzelf heeft aangeleerd, wat maar een heel sec kader is. Ik denk dat de meerwaarde van De Speld erin zit dat die vorm belachelijk wordt gemaakt en dat er wat vraagtekens bij dat kader worden gezet.”

De Speld is dus niet alleen om te lachen, maar ook voor kritiek op de journalistiek?

“Ja, maar we maken niet alleen maar de journalistiek belachelijk. Ik heb best veel waardering voor sommige journalisten, omdat zij dingen kunnen die ik niet kan. Soms heb je inderdaad kritiek op journalistiek handelen, zoals toen de NOS zo overmatig berichtte over het voortvluchtige duo. Het bericht³⁰ dat wij erover hebben geschreven, is heel directe kritiek op de journalistiek. De nieuwsformule van De Speld, is echter niet per definitie een vorm van kritiek op de journalistiek. Het parodieert het wel, maar zet die vorm altijd tussen haakjes.”

Ik wil je een stelling voorleggen. Als journalistiek de macht controleert, dan controleert satire de journalistiek. Ben je het daarmee eens?

“Een beetje. Bij The Daily show in Amerika bijvoorbeeld wel, die zijn vrij consequent in een nieuwsbericht onder de loep nemen en gaan daar heel direct op inhakken. Ik denk dat wij dat bij vlagen ook wel doen, maar het lijkt me wat overdreven om te zeggen dat wij een soort controlegroep voor de journalistiek zijn. Ik denk wel dat het de journalistieke vorm relativeert. Als je de hele dag nieuws op je af krijgt in steeds dezelfde vorm, is het wel eens prettig dat die vorm belachelijk wordt gemaakt. Die vorm is ook altijd hetzelfde, met het nieuws en een quoteje. En wij parodiëren deze door die vorm ook te gebruiken. Daarom begrijp ik de kritiek van mensen op De Speld ook niet dat De Speld zichzelf herhaalt. Nee, het nieuws herhaalt zichzelf. Wij proberen ook wel nieuwe vormen te parodiëren, maar het meeste nieuws komt tot je via een nieuwsbericht, dus dan is het logisch dat die vorm bij ons ook het meest is terug te vinden. Satire is referentiële kunst, zonder nieuws wordt het lastig voor ons om de week te vullen.”

Waarom denk je dat jouw lezers De Speld lezen?

“Dat is moeilijk, omdat het inmiddels door de groote van de groep een heel brede groep is, wat ook altijd de inzet is geweest. Dus je schrijft enerzijds wat gelaagde satire, voor de mensen die dat leuk vinden en anderzijds maak je wat kortere grappen die voor een wat breder publiek zijn, omdat je probeert beide groepen te bedienen. Belangrijkste overeenkomst is wel dat het vooral hoogopgeleiden zijn, die veel nieuws lezen en die zijn vaak ook ongelofelijk kritisch ingesteld. Dus op het moment dat je je niveau verlaagt, dan kom je in de problemen. Je wilt toch je eerste groep lezers niet teleurstellen.”

Ze lezen het dus waarschijnlijk niet alleen voor hun lol.

“Nee, ik denk het niet. Ze lezen het nieuws en halen daar De Speld bij voor de relativering. Soms hoor je wel eens dat mensen De Speld als primaire nieuwsbron gebruiken. Daar ben ik altijd een beetje waakzaam voor.”

Had je ooit verwacht dat je met traditionele media zou werken toen je begon?

“Het werd al vrij snel duidelijk dat we nooit een printkrant zouden maken. Het is ontzettend duur en omdat we eenmaal in 'the age of internet' begonnen, is het heel raar om dan terug te gaan naar een traditioneel medium. Maar we hadden al wel snel bedacht dat we misschien bij iemand konden aanhaken. Mijn stelling dat De Speld een aanvulling kan zijn op het nieuws, werd niet door iedere hoofdredacteur gedeeld. Er hadden eerst vijf partijen 'nee' gezegd voordat de eerste 'ja' zei. De meesten waren bang dat de lezers de satire voor waar zouden aannemen en daarmee hun journalistieke integriteit te grabbel zouden gooien. De

Pers was de eerste krant die het wel aandurfde. Dat was één pagina, met alleen maar speldberichten en daar stond niks bij. Nu, op de site van de Volkskrant moet er duidelijk bij staan dat het om satire gaat. Maar dat had wel wat moois bij De Pers, omdat het dus één ridicule pagina had. Daar waren toen heel veel mensen die dat niet begrepen. Ze had wel ballen om één zo'n pagina erin te gooien. Zij heeft daardoor een beetje de weg vrij gemaakt voor ons, zodat andere media het ook aandurften."

Hoe belangrijk zijn social media voor De Speld?

"Ik weet nog goed dat ik me hevig verzette tegen het idee dat er onder elk artikel zo'n Facebook- en Twittertellertje mee zou lopen, waar meer mensen op de redactie last van hadden. Maar al snel hadden we door dat het een heel belangrijke bron van nieuw publiek werd. Waarbij opvalt dat Facebook eigenlijk veel belangrijker voor De Speld is dan Twitter. Blijkbaar is het nieuws dat je tot je krijgt via Facebook, met een plaatje en wat meer dan 140 tekens, veel effectiever voor De Speld. Je kunt de premisse van de grap en de punchline meegeven, waardoor het veel beter overkomt. En je krijgt door Facebook een soort sneeuwbaaleffect, waardoor we in de loop der jaren een heel grote sneeuwbal zijn geworden. Je bereikt met een beetje goede berichten al Pauw & Witteman-achtige cijfers op een dag, op Facebook dan. Het is geen uur talkshow, maar het is toch een heel machtig medium geworden."

De grap komt op Facebook veel beter over. Verklaart dat het enorme verschil in cijfers tussen Facebook en Twitter voor De Speld?

"Ik denk het ja, hoewel ik me ook wel verbaas over het enorme verschil. Twitter is een beetje een nicheding voor mediamensen en journalisten geworden. Ik denk dat die trend zich gaat voortzetten. Kijk, als je op Twitter iets roept, is het een beetje alsof je in een voetbalstadion wat roept. Als je op Facebook wat roept, is het meer alsof je in de kroeg zit. Het voelt op Facebook op één of andere manier intiemmer, omdat mensen zich meer aangesproken voelen. Op Twitter heb je het gevoel dat 50.000 mensen tegelijk wat roepen. Het kroegkarakter van Facebook werkt voor ons gewoon beter."

"Om je even een beeld te geven: toen wij in 2009 een businessplan schreven dachten we dat we met het bereiken van 250.000 mensen wel ongeveer aan het plafond zaten. Dat het inmiddels is verachtvoudigd, is natuurlijk boven alle verwachtingen. Maar het geeft wel aan hoeveel mensen er kritisch naar het nieuws kijken."

Bijlage 5: Interview Jeroen Bertrams

Jeroen Bertrams is auteur van het boek *Social Media Expert in een week*.

Wat is de link tussen iets abstracts als 'succes' en een groot bereik op sociale media?

“Er is altijd een bepaalde relatie tussen beiden, maar de kwaliteit van de likes speelt een grote rol bij het bepalen van het echte succes. Sommige bedrijven hebben miljoenen likes, maar verkregen deze met simpele 'like en winacties', waardoor het in feite geen authentieke fans zijn van het bedrijf.”

Hoe verzilver je je sterke positie als bedrijf als je een groot bereik op sociale media hebt?

“Door te blijven investeren in je relatie met fans. Dat betekent dat je relevante informatie brengt die via andere kanalen minder of niet toegankelijk is. Zo kun je als bedrijf je merk verstevigen en uiteindelijk, indirect, meer omzet behalen.”

Hoe belangrijk zijn social media geworden voor bedrijven?

“Zeer belangrijk, zowel vanuit offensief (marketing, merkbekendheid) als in defensief (webcare) perspectief.”

Is een groot bereik op Facebook belangrijker dan een groot bereik op Twitter?

“Dat is lastig te vergelijken. Het hangt sterk af van de kwaliteit van je bereik.”

Hoe verklaart u het verschil tussen de sociale media van De Telegraaf (97.000 op Facebook, 183.000 op Twitter) en De Speld (218.000 op Facebook, 55.000 op Twitter)?

“Dit hangt van veel factoren af, bijvoorbeeld het type lezers van een publicatie (zitten die wel/niet op social media) en het moment waarop men de sociale accounts is gaan promoten. De Telegraaf is daar vrij laat mee geweest.”

Bijlage 6: Interview Chris Buur

Chris Buur is chef 'V' van De Volkskrant.

Waarom zijn jullie met De Speld in zee gegaan?

“Omdat we het heel leuk en grappig vonden, dat is de belangrijkste reden. Drie jaar geleden hebben we het katern 'V' bedacht. Ik wilde heel graag dat de achterkant van 'V' een pagina met humor en satire zou worden. Om humor de vrije baan te geven. En De Speld past daar natuurlijk heel goed in. Dan is het enige criterium nog dat je binnen dit genre naar kwaliteit zoekt en de schrijvers van De Speld zijn gewoon heel goed in wat ze doen.”

Waar is het katern 'V' specifiek op gericht?

“Nou, eigenlijk op alle Volkskrantlezers, maar wat we proberen is enthousiasme over te brengen van cultuur, popcultuur en lifestyle in zijn algemeenheid, zonder specifiek op een leeftijdsgroep te richten. Het is gericht op de belangstellende Volkskrantlezer wat over het algemeen leuke, progressieve, kosmopolieten met een open blik op de wereld zijn.”

Daarbij streeft u ernaar om elke dag één pagina met humor te publiceren?

“Sterker nog, dat lukt ook. De laatste pagina van de katern staat altijd vol met humoristische rubrieken. Hoewel, je moet het wel breed opvatten, omdat niet elke rubriek even grappig is. Soms is ze ook wel eens gewoon raar of vreemd. We zijn bijvoorbeeld pas met een dagboekrubriek begonnen, waarin we elke dag een fragment uit een dagboek tussen nu en duizend jaar geleden op die specifieke dag plaatsen. Dat is niet verzonnen. Het zijn wel literaire dagboeken, maar hebben ook iets vervreemdends. Die pagina heet 'Dag In Dag Uit' en moet een beetje de sfeer hebben van een wat ouderwetse krant uit een alternatief universum. Eigenlijk moet je niet precies weten wat je leest. In 'Dag In, Dag Uit' staat de column van Aaf (Brandt Corstius, red.), de recensiekoning, De Speld, twee cartoons. Daar wordt een beetje lol gemaakt en dat kan op verschillende manieren.”

“De Speld past daar natuurlijk perfect in omdat het baat heeft van een omgeving die doet alsof het een echte krant is. Er zijn wel eens mensen die denken dat speldberichten op waarheid gebaseerd zijn en dan een boze brief naar de redactie van De Volkskrant schrijven. Echter, 99 procent van de mensen weet wel dat het nepberichten zijn. Omdat de pagina een sfeer heeft van een krant uit 1893 en een quasi-serieuze omgeving heeft, gaat de humor erop vooruit.”

En De Speld presenteert het ook alsof het echt nieuws is.

“Ja, precies. Het is een goede parodie op echt nieuws. Het maakt gebruik van die manier van aankondigen en kiest onderwerpen waarvan het bijna echt zou kunnen gebeuren. Het zit heel goed op de rand van iets heel realistisch presenteren van iets totaal absurds. Dat is altijd een leuke combinatie.”

Is de samenwerking met De Speld een toevoeging op jullie journalistieke aanbod?

“Dat is een goede vraag, daarvoor zou je eerst het bestaande journalistieke aanbod moeten formuleren. Ik weet het niet zo goed. Het is meer vanuit de gedachte: 'Hoe bouw je een krant op?'. Je wilt dat je bij je lezers op alle mogelijke knoppen drukt. Je wilt afwisseling brengen en niet alleen maar serieus zijn. Een krant, en het nieuws op een perverse manier, is ook een soort van entertainment. Mensen onderhouden is ook een deel van onze functie, wat je op deze manier heel goed kan doen. Je bevindt je op het terrein van het geschreven woord, dus dan zoek je naar een heel goed geschreven woord en daar is De Speld een voorbeeld van. In de humoristische categorie, waar je heel goed gebruik van kan maken, wordt dat nog niet zo heel veel gedaan, zeker in kranten niet. Het is wat dat betreft dezelfde functie als een cartoon. Het is niet zo dat we hiermee iets willen zeggen over de actualiteit, hoewel satire dat zeker wel doet. Ze legt de clichés van menselijke gedragingen, zeker op politiek-maatschappelijk vlak, heel mooi bloot. Dat maakt het humoristisch en ook inhoudelijk erg goed.”

De Speld gaat inmiddels wel verder dan wat leuke grapjes maken, het levert ook kritiek op de maatschappij. Is dat ook een reden geweest om met De Speld samen te werken?

“Nee, tenminste niet in die zin dat we op zoek waren naar maatschappijkritiek. Satire is in feite altijd een vorm van kritiek, omdat het laat zien hoe belachelijk iets is door dat om te draaien. Het is heel goed en nuttig dat dat gebeurt, omdat je mensen op een kwalitatief hoogstaande manier aan het lachen kan krijgen.”

Waarom is satire nuttig?

“Omdat ze mensen helpt na te denken. Als je erop wordt gewezen dat je clichématig verdrag vertoont of dat je clichématig gedrag leest zonder je dat te realiseren, dan zet dat je aan het denken. Eén van de beste menselijke eigenschappen is om niet te stoppen met nadenken. Dus overal waar mensen stoppen met nadenken is het goed om daar paal en perk aan te stellen. Dat kun je doen door een goed stuk te schrijven, waarin je uitlegt dat iets anders in elkaar zit dan je dacht, of je kan mensen op een grappige manier uit hun zombie- of slaapgedrag sleuren. En ik vind wel dat De Speld dat goed doet.”

Haalt De Speld mensen uit hun comfortzone?

“Nou nee, maar het laat dingen zien die vanzelfsprekend lijken maar dat helemaal niet zijn. Dat is denk ik het belangrijkste.”

Maar dat doen wel meer grappige mensen op internet. Waarom komen jullie dan bij De Speld terecht?

“Omdat de kwaliteit heel erg hoog is. Het kwaliteitscriterium van humor is dat het origineel is. En dat is De Speld, door heel scherp te kiezen welke intervallen het parodieert. Vervolgens voert het dat heel goed uit, door heel goed te vatten hoe een krantenkop of een nieuwsbericht in elkaar zit en dat heel goed en realistisch te imiteren, om vervolgens een heel beredeneerd stukje te maken, alsof het een kloppend nieuwsbericht is, met alle aspecten van dien. Daarnaast heeft het een heel hoge grapdichtheid. De koppen vind ik al heel goed, alleen al daarvoor zou ik het doen, maar ook in de stukken zelf val je over de intervallen. De Speld heeft een goede kwaliteit humor waarvan ik je kan garanderen dat je het heel erg weinig tegenkomt. Natuurlijk zijn er mensen die grappen op internet maken die best wel leuk zijn, of geestige blogs hebben, maar dat is lang niet de kwaliteit van De Speld, op het gebied van originaliteit, grapdichtheid en schrijfkunde. Dat is echt veel en veel beter. Je kan wel een miljard columnisten hebben, maar er is maar één Sylvia Witteman. En dat is omdat zij gewoon het aller, aller, allerbeste kan schrijven, erg scherp is en heel veel invallen heeft. En dat elke dag weer. Dat is gewoon een groot kwaliteitsverschil.”

Hoe is de samenwerking ontstaan?

“Dat is eigenlijk heel eenvoudig. Wij kenden het uit De Pers en was natuurlijk al op internet actief. Wij vonden het heel leuk en dachten dat het heel goed bij ons zou passen. Toen hebben we gebeld en hebben we even koffie gedronken met Melle van den Berg en Jochem van den Berg en was het, onder bepaalde voorwaarden, al gauw beklonken.”

Hebben jullie De Speld benaderd nadat De Pers failliet ging?

“Nee, dat is in elkaar overgegaan. Wij vonden het geen probleem dat het zowel in De Pers als bij ons stond. De Pers vond het ook oké. Er zijn natuurlijk wel afspraken over gemaakt, dat het elkaar niet zou bijten.”

Bij De Pers had De Speld één hele pagina. Waarom wilden jullie dat niet?

“Dat zou ik teveel hebben gevonden. We wilden die comedypagina zo divers mogelijk invullen. Het idee is ook om na een tijdje met een bepaalde rubriek weer op te houden en daarvoor een andere in de plaats te doen, zodat je een natuurlijk verloop hebt en dingen kan blijven uitproberen. Dat gold ook voor De Speld. Het past heel goed in de mix, maar een hele pagina kwam niet zo goed uit. Je moet het voorstellen als het programmeren van een televisieavond. Daar wil je in het kader humor ook zo veel mogelijke dingen uitzenden die zo goed mogelijk bij je doelgroep passen. Daar zoeken we zoveel mogelijk diversiteit bij, ook om het niveau hoog te houden. We hebben wel eens een niet nader te noemen rubriek teruggebracht van twee keer per week naar één keer per week, omdat die mensen het niveau niet volhielden. Het niveau

wordt vaak ook hoger door het niet teveel de ruimte te bieden, omdat je toch moet nadenken over die stukjes. Bij humoristen is het vaak zo dat je niet te vaak moet laten schrijven, omdat de kwaliteit dan omlaag gaat.”

Wat voor rol kan satire spelen in de journalistiek?

“Ik denk dat het journalisten, in beperkte mate, een beetje scherp kan houden, als die clichés worden benoemd en belachelijk gemaakt. Het helpt journalisten om om zichzelf te kunnen lachen en het laat nieuwsconsumenten zien hoe absurd of raar het nieuws eigenlijk is, waardoor je opnieuw een beetje gaat nadenken en ben je alert op clichés. Clichés zijn toch een beetje de vijand van de mensheid. Wat ik net al zei, het gevaarlijkste voor de mensheid is als ze stoppen met nadenken en dingen zomaar voor waar aannemen. Het is heel goed en gezond om die clichés af en toe overhoop te gooien. En satire is grappig, waardoor je het gaat lezen, maar ze kan je ook een enorme schop onder je kont geven.”

Zijn alle andere rubrieken in 'Dag In Dag Uit' ook satirisch?

“Nee hoor, ze heeft humor in de breedste zin van het woord. Bij satire gaat de humor ergens over, maar we hebben cartoons die ik als absurdistisch zou omschrijven, of op een andere manier heel geestig zijn. We hebben ook wel andere satirische rubrieken, zoals 'Nieuwe Eten', waarin we een beetje rare, nieuwe producten testen. Zoals bijvoorbeeld tonijn met pindasaus, wat echt op de markt wordt gebracht. Het is aan de ene kant een echt testje en laat aan de andere kant zien wat voor rare producten er op de markt worden gebracht. Daarnaast is het satire op het 'gewone' consumententestje. Maar het doel van 'Dag In Dag Uit' is de beste humor, in de breedste zin van het woord, bij elkaar zetten.”

Bijlage 7: Interview Jan Jaap Heij

Jan-Jaap Heij is voormalig hoofdredacteur van De Pers.

Waarom zijn jullie destijds met De Speld in zee gegaan?

“Leek ons leuk.”

Wat voor rol kan satire spelen in de journalistiek?

“Het merendeel van wat er aan journalistiek verschijnt is halve satire. In principe schrijven journalisten geen onzin, maar in de praktijk is het overgrote deel onzin. Het kan geen kwaad om de lezer dan ook de full monty te geven. Dat duurde even voordat de lezers het begrepen overigens. We kregen reacties van het type: 'dat artikel klopt niet'. Waarop ons standaard antwoord was: 'Vrijwel niets wat u bij ons leest of elders klopt, dus wat is het probleem precies?’”

Was satire een toevoeging op jullie journalistieke aanbod?

“Zeker: het was een leuke pagina en heeft de jongens ook geholpen beroemd te worden, en het hielp ook bij de positionering van De Pers: niemand durfde indertijd dat soort dingen, behalve in rubriekjes en in Propria Cures en zo. Wij durfden het wel. Niet omdat we ons nu zo graag als zodanig wilden positioneren overigens. We vonden het grappige stukjes, dus zetten we deze in de krant.”

Bijlage 8: Interview Emile Bode

Emile Bode is hoofd algemene verslaggeverij van De Telegraaf.

Wat doen jullie aan satire?

“Ik heb er natuurlijk even over nagedacht, maar het woord 'satire' valt bijna nooit tijdens redactievergaderingen. Satire doet zich vaak voor in de stijl van sommige verslaggevers. De grootste satiricus bij ons is natuurlijk Rob Hoogland (columnist van De Telegraaf, red.) en schrijft eigenlijk altijd wel satirisch, omdat hij de politiek niet al te serieus neemt. Zonder het woord te benoemen, wordt er dagelijks satirisch geschreven. Vooral onderwerpen waarvan je denkt: 'Het kan niet waar zijn', zijn bij uitstek geschikt om satirisch over te schrijven.”

“Het ligt natuurlijk ook aan het pennetje van de journalist. Ik schrijf ook wel eens satirisch, maar anderen zijn weer heel serieus bezig. Sommigen hebben wat meer ruimte voor eigen improvisatie en dan ben je vaak satirisch bezig. Maar bij redactievergaderingen komt het eigenlijk nooit voor dat iemand zegt: 'Dit moet je wel satirisch opschrijven', want dat is de kans van de verslaggever.”

Er zijn dus geen vaste satirische rubrieken bij De Telegraaf?

“Nee, maar de stijl van sommige columnisten kan wel vaak satirisch zijn, wat dan zo is gegroeid. Bert Dijkstra is bijvoorbeeld een heel humoristische man, hij schrijft ook één en al ironie en satire. Sommige mensen hebben satire gewoon in zich. Dat geldt ook voor de grote reportages, waar ik ook verantwoordelijk voor ben. Mensen met een vlotte pen schrijven het wel eens satirisch op. De één is daar gewoon beter in dan de ander. Je hebt ook journalisten die gortdroog schrijven, maar wel to the point. Op de financiële pagina's kom je satire minder tegen natuurlijk, daar moet allemaal zakelijk en straight.”

Is het belangrijk voor De Telegraaf om mensen aan te nemen die een satirische stijl hebben?

“Ja, ik mag mezelf ook een redelijk satirisch schrijver noemen. Je moet je lezers natuurlijk een zo gevarieerd mogelijke krant geven en daar moet dus ook satire in, met de bedoeling om de wereld allemaal niet te serieus te nemen. Het is ook een vorm van zelfkritiek. Ik heb meerdere banen bij de krant, waarvan hoofd algemene verslaggeverij de belangrijkste is. Daarnaast schrijf ik al veertien jaar een huishoudrubriek in de zaterdagbijlage, waarin ik altijd op een satirische wijze schrijf, met veel zelfkritiek en dat wordt kennelijk op prijs gesteld. Want ja, het huishouden, daar weet ik ook niet zoveel van met mijn successen en mislukkingen. Ik weet uit ervaring dat deze stijl wordt gewaardeerd, omdat mensen zichzelf herkennen in mijn stukjes en kunnen denken: 'Goh, die Emile Bode maakt dezelfde stomme fouten als ik'. Je moet jezelf niet te serieus nemen.”

Is het huishouden een onderwerp bij uitstek om satirisch over te schrijven?

“Ja, vind ik wel, hoewel het huishouden natuurlijk wel een heel breed begrip is. Ik ben gewoon columnist, ik kan overal over schrijven. Ik test ook vaak dingen en dan denk ik: 'Waarom moet je dit kopen?' Heel veel is gewoon onzin en flauwekul en ik vind het leuk om dat op een satirische toon te beschrijven.”

Wat voor rol kan satire spelen in de journalistiek?

“Dat je jezelf niet al te serieus moet nemen, omdat je vaak ook niet weet hoe iets eindigt. Satire is soms ook wel een spelletje. En ze heeft natuurlijk een knipoog, dat is ook belangrijk. Als je de krant openslaat, is het toch vooral veel ellende en dan wordt zo'n knipoog wel eens op prijs gesteld. Tenminste, als ze geen bittere sarcasme wordt. Ze moet wel een beetje in de richting van ironie en licht blijven. Maar je kan er ook enorme fouten in maken. Laatst had ik een koffietest en daar moest ik oploskoffie testen, wat ik niet te zuipen vind. Toen had ik op een satirische toon geschreven dat als je dat spul drinkt, leef je nog maar een paar jaar, alleen dan wat leuker. Maar de lezers namen het heel serieus en vroegen waar dat onderzoek op sloeg. Daar moet je dus altijd wel voorzichtig in zijn, want voor hen ben jij de specialist.”

“Jaren geleden schreef ik een stuk in die huishoudrubriek over die mintthee die zo populair werd, die takjes die je in de thee doet, wat ik toen lesbische GroenLinksthee noemde en schreef dat ik wegging bij de krant

en mijn hele tuin vol liet groeien met mint om vervolgens maar te hopen dat ik miljonair werd, omdat mint sneller groeit dan onkruid. Toen kreeg ik heel veel reacties van mensen van: 'Och, meneer Bode, wat jammer dat u de krant verlaat'. Als je toch een beetje gevoel voor humor hebt, dan snap je toch wel dat dat satire is."

Dat je niet alles te serieus moet nemen, geldt dat voor de lezer of voor de journalist?

"Het is eigenlijk voor beide. Het moet elke dag een feestje zijn om de krant te lezen en dan moet je een onderscheid maken in het zware nieuws en het lichtere nieuws. Heel veel van onze lezers staan 's ochtends vroeg op, gaan naar hun werk, hebben geen leuk, maar zwaar werk. Zij willen ook wel met een knipoog wakker worden. Dat sommige journalisten een vlotte pen hebben, vinden mensen gewoon fijn."

Heeft u wel eens gehoord van de satirische website De Speld?

"Ja, wel van gehoord, maar ik kijk er eigenlijk nooit naar. Ik heb wel eens naar gekeken, omdat het toen in de publiciteit was."

Hebben jullie wel eens overwogen om met De Speld, of een andere externe partij in zee te gaan?

"Niet met De Speld, maar we zijn wel eigenaar van GeenStijl. Ik ben ook nauw betrokken geweest bij de oprichting, samen met Dominique Weesie, een toenmalige collega van mij. In het begin heb ik er ook aan meegeschreven. Maar na een paar maanden ben ik maar gestopt, want dat werd zó serieus genomen en het werd een enorme vergaarbak van boze reacties. Later hebben we het gekocht. Hij is dus miljonair mee geworden en ik niet."

Zou u de verschillen kunnen aangeven tussen GeenStijl en De Speld?

"Dat is moeilijk, omdat ik De Speld daar onvoldoende voor heb gezien. Maar ik denk wel dat GeenStijl bewust veel kwetsender is. Soms is dat heel erg leuk, soms gaat het wat te ver. Ik denk dat De Speld wat milder is."

"Wat me overigens opvalt is dat je vaak wordt afgestraft als je op satirische manier schrijft. We hebben laatst nog een verhaal laten maken over het feit dat je niets meer kan vertellen. Een voorbeeld is Jan van Zanen, een brave burgemeester van Utrecht, die tegen een mooie verslaggeefster zei, nadat ze vertelde dat ze lesbisch was: 'Wat jammer'. Dat is dom, dat moet je niet doen, maar iedereen weet dat mannen in het café dat zo vaak zeggen."

"Een ander voorbeeld is ook Arie Slob, de brave partijleider van de ChristenUnie, die zei iets over het songfestival, (Hij stuurde een tweet met de tekst: 'We zijn er uit. Dit jaar niet op vakantie naar Oostenrijk.', red.) zonder enige bijbetekenis en dan gaat men op Twitter reageren en krijgt die tweet een lading die het helemaal niet verdient. Het is misschien een zijpad, maar het is wel zo dat een paar mensen op Twitter een hele maatschappij in beweging kunnen zetten, terwijl 95 procent van de mensen zijn schouders erover ophaalt. Je mag helemaal niet meer kwetsend zijn. Of kwetsend is niet het goede woord, maar je mag nergens meer kritiek op geven. Terwijl, toen ik jong was, was ik katholiek en kreeg ik er nog wel eens van langs."

"Laatst zei ik: 'Ik ben net een Joodse handelaar en ik heb veel Joods bloed'. En dat is dan ook alweer discriminerend. Terwijl ik het positief bedoelde. Sommigen zijn zo gauw op hun teentjes getrapt en zetten het op Twitter. Als een bekende Nederlander dat doet, krijgt het meteen een enorme lading, terwijl 95 procent van de mensen denkt: 'Waar gaat dit over?'"

Maar die vijf procent krijgt de aandacht.

"Ja, zo werkt het wel. Twitter is ook helemaal niet zo'n succes. Het is maar een aantal mensen dat twittert, maar hebben wel invloed op de rest. Ik heb zelf ook een twitteraccount, maar ik gebruik deze eigenlijk nooit, want voor je het weet is het 's avonds laat, heb je een borrel op en zet je wat verkeers op internet. En ik heb natuurlijk een verantwoordelijke baan bij de krant en dan krijgt het meteen zo'n ontzettende lading. Dus ik beperk me maar tot Facebook, dat is wat onschuldiger."

Is er bij GeenStijl bewust voor gekozen om kwetsend te zijn?

“Ja, dat was om ons te onderscheiden van anderen en vooral om lekker fout bezig te zijn. Dat wordt dan al gauw een rechtse weblog genoemd, maar dat is natuurlijk niet zo. Het pakt iedereen aan die fout is. Dat volstrekt ongenueanceerde heeft ook wel weer zijn charme, maar je moet het dan wel met een knipoog lezen natuurlijk. GeenStijl is wel heel actief met radicale geloofsstromen en dan krijgt de islam natuurlijk veel aandacht. Maar als Joden of Christenen zo radicaal waren, krijgen zij die aandacht.”

Heeft u ooit overwogen te stoppen met deze satirische stijl, vanwege de boze reacties?

“Neuh. Ik kan ook niet zo gauw iets vinden waarin ik over de schreef ben gegaan. Dat valt wel mee, maar je moet soms rekening houden dat mensen de boodschap niet begrijpen, hoewel de meesten het wel begrijpen hoor. Het is ook wel een kunst om satirisch te zijn, maar niet kwetsend, omdat het dan sarcasme wordt.”

Kan satire een toevoeging zijn op het journalistieke aanbod?

“Ja, een krant kan niet zonder satire. Een krant moet sommige zaken ook op de hak nemen. En je moet niet alles te serieus nemen, want dan wordt je een ouwe, zeurderige journalist en daar zijn er al genoeg van. Mensen behoefte aan wat ontspanning. Kijk, als je in een café staat met je vrienden en je zou alle gesprekken opnemen, dan moet je ook wel tot de conclusie komen dat heel veel daarvan satire is. Satire en overdrijving zit in de mens, het probleem is alleen dat je compromissen moet sluiten en soms dingen moet inslikken. Dat is soms noodzakelijk en dan blijft er van die satire niet zo heel veel meer over. Ik zal vandaag zeker zeven foute opmerkingen maken, maar het zal mij worden vergeven.”

Bijlage 9: Interview Daan Windhorst

Daan Windhorst maakt satire voor De Correspondent.

Waarom maak je satire?

“Dat is een heftige vraag waar je mee begint. Ik denk omdat ik het leuk vind, omdat ze bij me past en misschien ook wel omdat ik, naast de andere dingen die ik doe, er goed in aan het worden ben. En inhoudelijk heb ik misschien wel het valse idee dat ik de wereld scherp houd in een poging op hypocrisie te reageren, waarin ik vrij moralistisch ben. Dat is iets wat je wel tegen jezelf zegt, maar soms moet je dat ook gewoon laten. Soms moet je gewoon lekker iets liegen.”

Hoe belangrijk is het voor jou om mensen scherp te houden?

“Nou, ik heb niet de illusie dat ik in mijn eentje de wereld ga veranderen. Ik weet dat ik één van de zoveel stukjesschrijvers ben die ergens een mening over heeft, dus ik kan ook niet anders dan relativiseren. Maar als ik kijk naar mijn eigen teksten en op basis van of ik wel of niet iets publiceer, en op basis van wat ik wel ga schrijven en wat ik niet ga schrijven, dan gaat het wel altijd over de wereld veranderen. Het is voor mij belangrijk dat een stuk ageert tegen de macht, of ageert tegen onrecht en hypocrisie die er is maar op dat moment nog onuitgesproken is.”

Hoe is De Correspondent bij jou terecht gekomen?

“Ik heb de redactie van De Correspondent in eerste instantie flink te pakken gekregen. Op 1 april 2013, toen het nog niet bestond maar wel bezig was met een grote crowdfundingactie. Een aantal redacteuren had net bij De Wereld Draait Door gezeten. Toen heb ik op 1 april de site van De Correspondent nagebouwd, www.decorrespondent.org geregistreerd en een column geschreven, zogenaamd namens Rob Wijnberg (Hoofdredacteur en oprichter van De Correspondent, red.), dat de hele correspondent een 1-aprilgrap was. En hoe konden mensen daar nou intrappen, want hoe kon je nou een medicijn tegen de waan van de dag bij De Wereld Draait Door gaan promoten? Dat was een grapje van mij dat zo enorm werd opgepikt, dat de schrijvers van De Correspondent nog maanden moesten uitleggen dat het wel degelijk bestond. En Rob was zo sympathiek om tegen mij te zeggen: 'Als je dat over ons kan doen, kom het dan maar voor ons doen'.”

Ik begrijp dat je geen antwoord namens Rob Wijnberg kan geven, maar waarom is satire belangrijk voor De Correspondent?

“Ik kan inderdaad niet namens Rob spreken, maar ik weet dat Rob satire een belangrijke vorm van journalistiek vindt. Hij vindt het belangrijk dat een journalistiek medium satire maakt. Ik kan niet precies zeggen waarom, maar het heeft allicht ermee te maken dat satire een indirecte vorm, of misschien wel een spannendere vorm van maatschappijkritiek is dan een gewone column. Maar dat zou je eigenlijk aan Rob moeten vragen.”

Hoe zie jij de rol van satire in de journalistiek?

“Ik vraag me af of satire journalistiek is. Ik ben bij De Correspondent de enige die de vrijheid heeft om te liegen, en dat doe ik nogal eens, omdat ik fictie schrijf. Mijn werk heeft dus niet zoveel te maken met dat wat een journalist doet. Ik ga nergens naartoe, ik interview geen mensen. Ik bedenk zelf iets, op basis van wat ik lees, wat ik belangrijk vind en van wat er nog niet gezegd is. Dus ik zit meer in de hoek van de columnist, maar misschien zit ik nog wel meer in de hoek van mediakritiek. Dus dat ik bijna de volgende stap ben na journalistiek. Dus, er gebeurt iets, daar reageren alle journalisten op en vervolgens reageer je als satiricus deels op wat er gebeurt is, maar ook deels op hoe dat in de media aan bod is gekomen. Daarom is het ook wel interessant dat Rob tegen mij heeft gezegd dat als ik nog eens iets boos of satirisch over De Correspondent wil schrijven, dat ik dat ook vooral moet doen, omdat ik daarmee ook De Correspondent scherp houd. Ik weet niet of satire echt journalistiek is.”

Satire hoeft ook geen journalistiek te zijn, het is inmiddels al een beetje geïntegreerd. Dus er is wel een rol voor satire in de journalistiek, zonder dat het journalistiek is.

“Dat is waar. Ik ben het daarom ook wel met Rob eens dat ieder goed journalistiek medium ook aandacht moet besteden aan satire, omdat goede satire je op een andere manier laat denken over de wereld dan hoe journalistiek dat doet. Het is een andere scriptuur of een ander paradigma waardoor je op een fundamentele manier een nieuwssite kan benaderen. Dat is heel leuk, dat dat ook helpt.”

Zie jij satire daarom ook als een toevoeging op het journalistieke aanbod?

“Ja, het zou ook heel raar zijn als ik zou vinden dat satire niets toevoegt. Ik vind dat het iets heel belangrijks toevoegt. Je kan er ook een beetje mee spelen. Soms is satire een puzzeltje met de vraag: 'Wat vindt de schrijver nou precies?'. Sommige satire is heel boos en dat kan ook heel goed zijn, maar het kan ook heel spannend zijn dat er twee dingen belachelijk worden gemaakt, dat er geen partijdigheid in zit. Soms wordt er gewoon expres onhelder gecommuniceerd.”

Heb je wel eens gehoord van de satirische website De Speld?

“Jazeker. Het is de marktleider op het gebied van satire in Nederland. Dat is waar alles naast wordt gelegd. Als mensen niet tevreden zijn met mijn stukken, zeggen ze altijd: 'Nou, laat de satire maar aan De Speld'. Ik vind ook dat het dat heel erg goed doet en dat het een heel sterke vorm heeft. Het zit daarmee in de traditie van wat The Onion in Amerika doet. Ik denk dat het uiteindelijk meer op humor zit dan ik. Ik denk dat een goede grap hun belangrijkste criterium is en ik ben minder een komiek. Voor mij is het belangrijker dat satire een punt heeft dan dat ze grappig is. Ik denk dat we daarin verschillen en daardoor is De Speld waarschijnlijk ook veel populairder dan wat ik doe.”

Is dat ook de reden dat jij beter bij De Correspondent past dan De Speld?

“Dat weet ik niet. Ik denk niet dat Rob de neiging heeft om De Speld een platform te geven, omdat het zelf al een heel groot platform heeft. Volgens mij is het groter dan De Correspondent. Je zou misschien wel de vergelijking kunnen maken dat De Speld de 'waan-van-de-dagsatire' is en dat wij proberen om de satire weg van de waan van de dag te houden. Ik hoop dat die vergelijking opgaat, dat wat ik voor De Correspondent ben De Speld dat is voor De Volkskrant. Ik kan me wel voorstellen dat ik meer 'correspondenterig' ben dan De Speld. Maar dat wil niets zeggen over zijn kwaliteit.”

Bijlage 10: Interview Kathleen Warners

Kathleen Warners is hoofd amusement van BNN-VARA.

Wat doet BNN-VARA aan satirische tv-programma's?

"Ik maak altijd onderscheid tussen satire en cabaret bij de VARA. Gaat het hier uitsluitend om satire?"

Ja.

"Ok, dan is dat duidelijk. Satire komt ook vaak voort uit cabaret, dus dat moet je ook wel meenemen in het geheel. Naast Kopspijkers hebben we natuurlijk jarenlang De Rooie Haan gehad en daarna Spijkers met Koppen, waar ook veel satire in voorkomt. Na Kopspijkers hebben we nog Het Eerlijke Verhaal en Gedoog, Hoop en Liefde. Dat waren beide oudejaarsconferenties met diverse cabaretiers. Daar is Cojones weer uit voortgekomen. En De Kwis is ontstaan uit het programma van Paul de Leeuw (Paul, red.) en is daarna solo gegaan. Bij BNN maken we, maar dat is niet zozeer satire, Sluipschutters. Dat zijn vooral sketches. En we hebben natuurlijk een enorm cabaretarchief. Daarin is de één wat meer satirisch dan de ander. Daar heb je ook weer veel onderscheidende vormen van. Je hebt de kolder, maar je hebt ook Theo Maassen en Jan-Jaap van der Wal. Maar ook daar heb je sketchescabaret, met bijvoorbeeld Droog Brood en Rooyackers, Kamps & Kamps. Eigenlijk is het hele VARA-amusement gebaseerd op cabaret. Daar begint het altijd mee. Allereerst met de oudejaarsconferenties. Voor de rest proberen we vanuit het cabaret weer televisieprogramma's te maken. Zo is Paul de Leeuw begonnen, met Jack Spijkerman. En we hebben natuurlijk ook nog De Mike & Thomas Show gehad. Dat is niet zozeer satire, maar wel ergens de draak mee steken. Ons amusement is heel veelzijdig, je kan dat niet allemaal onder één kopje plaatsen."

Waarom is satire voor jullie belangrijk?

"Ons amusement moet altijd ergens over gaan. En met name cabaret laat ons de wereld op een andere manier zien, terwijl het toch een vorm van amusement is. Wij maken dus niet zomaar amusement om het amusement, we vinden het toch altijd wel mooi als er iets te leren valt."

Waarom is dat zo belangrijk?

"Er is gewoon verschil tussen TROS-amusement en VARA-amusement. In VARA-amusement proberen we toch er een bepaalde gelaagdheid in te brengen en dat zit bij uitstek in het cabaret."

Hopen jullie dan ook dat het publiek er ook iets mee doet?

"Nou ja, we kijken op een vrolijke manier naar de politiek, naar de wereld om ons heen en naar onszelf. Satire houdt een beetje een spiegel voor en het publiek doet ermee wat het wil. Maar je mag je wat mij betreft ook suf lachen om Brigitte Kaandorp als het over het opvoeden van de kinderen gaat, maar het gaat wel altijd ergens over."

Is het het hoofddoel om mensen een beetje te veranderen?

"Veranderen moeten de mensen zelf doen, daar kunnen wij niets aan doen. We kunnen alleen maar laten zien hoe wij er tegenaan kijken, of hoe de cabaretier er tegenaan kijkt. Maar we maken wel keuzes in wie we wel of niet uitzenden. Je zal bij mij niet zo gauw een rechtse cabaretier uitgezonden zien."

Jullie laten het amusement wel vanuit een bepaalde hoek zien?

"Ja, het is een beetje het vrijzinnige, sociaaldemocratische."

Hoe zien jullie de rol van satire in de journalistiek?

"Dat is een gevaarlijke rol. De journalistiek moet zich voornamelijk bezighouden met journalistiek. Dat is met de feiten, maar je kan er wel gedachtes over hebben. Het spelen met die feiten doen de columnisten en dat noem ik dan de satire in de journalistiek."

Een krant zou bijvoorbeeld geen satire moeten maken?

“Dat doen ze al, middels de columnisten. Die hebben een bepaalde toon, een visie, maar dat is niet altijd satire.”

Zouden satirische rubrieken dan niet passen in een krant?

“Noem jij de achterkant van De Volkskrant, noem je dat satire?”

Daar zitten zeker wel satirische elementen in.

“Nou ja, dan doen ze het dus al.”

Satire kan ook gaan over de vorm waarin journalistiek wordt bedreven. Wat vindt u daarvan?

“Kun je daar een voorbeeld van geven?”

Kent u bijvoorbeeld de satirische website De Speld?

“Jazeker. Dat vind ik heel geestig. Niet altijd hoor, maar vaak wel. Ik bedenk me nu opeens dat wij ook satire over de journalistiek maken, middels LuckyTV (rubriek in De Wereld Draait Door, red.). Dat is natuurlijk typisch een voorbeeld van journalistieke satire.”

U vindt het ook belangrijk om ook journalistieke satire te maken?

“Ja, zeker. We proberen ook Dolf Jansen of Hans Sibbel, oftewel Lebbis, met zeer actuele cabaretprogramma's, zo actueel mogelijk uit te zenden. Dan is het bijna journalistiek. Maar de LuckyTV is zeker journalistiek.”

Heeft u ooit wel eens overwogen om satire op tv te maken met een externe partij, zoals bijvoorbeeld De Speld?

“Nou, de LuckyTV wordt gemaakt door Sander van de Pavert, die maakt dat voor ons. Dus dat is gewoon in opdracht van de VARA.”

En een nieuw soort satirisch tv-programma?

“Nee, dat doen we eigenlijk altijd met eigen mensen. Veel cabaretiers zijn natuurlijk al aan ons verbonden, dat is het merendeel van de mensen die we nodig hebben. En De Speld is echt een online gebeuren, dat heeft niets met televisie te maken.”

U ziet niet de mogelijkheid om de vorm die De Speld gebruikt, in een tv-format te gieten?

“Nee, dat is een heel ander métier.”

Ziet u satire ook als een toevoeging op het journalistieke aanbod?

“Jazeker. Het is de vrouwelijke kant van ons journalistieke aanbod.”

Hoe bedoelt u dat?

“Nou, we hebben natuurlijk gewoon de Zembla's, waarin we het hebben over de stand van zaken. Bij de cabaretiers gaat het over diezelfde zaken, maar dan met een knipoog en een glimlach. Of met een woedeaanval. En het is goed om die andere kant ook te laten zien.”

Bijlage 11: Interview Stan van Engelen

Stan van Engelen is hoofdredacteur van VPRO TV.

Wat doen jullie aan satire?

“Toren C is op dit moment ons belangrijkste satirische programma op tv, in ieder geval op Nederland 3. We hebben natuurlijk een heel lange traditie van satirische tv-programma's. Op dit moment werken we aan een nieuw programma, Lubach Laat, waarin satire in ieder geval een rol speelt. Dat is niet satire in de zuiverste zin van het woord, maar het heeft in ieder geval satirische elementen. En er komen nog een paar andere titels aan. We vinden wel dat we op dit moment met alleen Toren C te weinig satire hebben, daarom zijn we bezig met nieuwe vormen.”

Waarom is Toren C voor u satire?

“Omdat het een bepaalde, humorvolle blik op de werkelijkheid geeft. Dat is voor mij satire. Een heel ruime definitie ervan weliswaar, maar het uitvergroten van kleine eigenaardigheden, dat zit voor mij in de hoek van satire en dat doet Toren C natuurlijk. Het belicht de werkelijkheid op een bepaalde manier en daar moet je de bijzonderheid van zien. Dat is wat satire doet. Satire wordt vaak opgevat als een commentaar op bijvoorbeeld de actualiteit of de politiek, maar zo letterlijk doet Toren C dat niet.”

Waarom is satire belangrijk voor jullie?

“Humor in het algemeen, maar satire in het bijzonder, laat je op een andere manier tegen onderwerpen, bepaalde denkbeelden, zaken die je misschien voor lief neemt en waar je niet bij stil staat aankijken. We vinden het belangrijk dat we af en toe letterlijk de andere kant op kijken. Dus niet dezelfde kant op als iedereen, maar toch even de boel kantelen en het op een andere manier bekijken. En dan is satire gewoon een vertelvorm waarmee je dat kan bereiken. Letterlijk het eigenaardige van iets wat heel gewoon lijkt belichten.”

Past daarom Toren C zo goed bij de VPRO?

“Ja, maar Toren C is ook heel absurdistisch. En dat absurdistische vind ik ook heel goed bij de VPRO passen.”

Wat voor programma wordt Lubach Laat?

“Dat is een beetje vroeg, maar het lijkt op een Amerikaanse late night show. Het is een talkshow waarin wat absurdistische elementen zullen zitten en waarin satire een bepaalde ondertoon van het programma zal hebben. Dus je kijkt met een bepaalde bril naar het nieuws van de week in een actuele, wekelijkse, satirische talkshow. Daarin proberen we het vreemde of het vervreemdende van het nieuws te benadrukken.”

Zien jullie satire ook als een toevoeging op het journalistieke aanbod?

“Jazeker. Ik vind satire een heel belangrijke rol spelen in een democratie, om het zo maar te zeggen. Kijk, journalistiek is natuurlijk objectief, of dat zou het in elk geval moeten zijn. Ze kijkt naar de wereld, laat iedereen aan het woord, belicht alle kanten van een bepaald nieuwsfeit en doet daar verslag van. Dan heb je achtergrondjournalistiek waarop dieper wordt ingegaan op achterliggende oorzaken, de verdieping. En wat satire doet in dat hele spel, is echt dingen durven bevragen. Het liefst over heilige huisjes. Of over zaken waarop niemand zich iets hardop durft af te vragen, of het moeilijk vindt om daar iets mee te doen. En daarin speelt satire door de hele historie heen altijd al een belangrijke rol. Van de schotschriften en de satirische tekeningen uit de zeventiende eeuw, rond de tachtigjarige oorlog bijvoorbeeld, waarin de overheersing van de Spanjaarden werd bekritiseerd. Satirische prenten bijvoorbeeld zijn er om een bepaald gevoel te uiten, over een bepaald onrecht, of om een discussie los te krijgen, rond taboes, of zaken waarover niet gesproken mag worden. En hetzelfde geldt in Nederland natuurlijk ook. Wij hebben ook in onze, weliswaar heel vrije democratische samenleving, allerlei zaken die, bewust of onbewust, niet besproken of belicht worden. Ik denk dat juist op dat gebied satire een heel belangrijke rol kan spelen.”

Waarom kan de satire dan wel alle onderwerpen behandelen en de journalistiek niet?

“Nou, ik weet niet of dat zo is hoor. Zeker in Nederland kan de journalistiek elk onderwerp behandelen. Dus dat is niet per se zo. Op bepaalde gebieden is satire soms een soort breekijzer om een bepaald onderwerp bespreekbaar te krijgen. Ze kan het pad effenen voor een discussie over iets.”

En vervolgens is de journalistiek aan zet?

“Kan. Of de politiek, nog beter. Humor is in die zin een ongelooflijk belangrijk stijlmiddel voor mensen, voor moderne communicatie. Via humor kun je over onderwerpen praten die anders onbespreekbaar blijven en kun je ongenoegens uiten die je anders niet naar buiten zou kunnen krijgen. Zo kun je het op een constructieve manier het over iets gaan hebben, waar je het normaal gesproken niet over zou hebben met elkaar. En satire is daarin eigenlijk de overtreffende trap, omdat ze zaken ook nog eens extra op scherp kan zetten. Een misstand bijvoorbeeld, of een bepaalde gevoelige kwestie.”

Verder dan alleen maar bespreekbaar maken.

“Ja, want in satire zit per definitie een mening. Dat is subjectief, altijd.”

Is dat zo? Kan satire niet gewoon de belachelijkheid van iets laten zien, zonder daaraan een waardeoordeel te geven?

“Nou, als je iets aantoonst wat in jouw ogen belachelijk is, zit daar natuurlijk een heel sterk waardeoordeel in. Bij de cartoons van Jos Collignon, uit De Volkskrant, snap je heel goed wat achter zijn denken zit. Als Van Miltenburg er een potje van maakt als voorzitter van de Tweede Kamer en hij licht dat uit in een satirische spotprent, dan zit er van hem uit natuurlijk wel een mening achter, namelijk dat het niet moet kunnen zoals zij zich als Kamervoorzitter gedraagt. Als Nederland 250 Syrische vluchtelingen opneemt en De Speld daarmee aan de haal zou gaan, weet je natuurlijk wel waarom het dat doet. Het refereert aan een idee van: 'dit moet eigenlijk niet kunnen'. Dus in die zin heeft satire altijd wel een duidelijke boodschap. Het zit soms op een heel subtiele manier verstopt, maar vaak wel op zo'n manier dat het publiek meteen begrijpt wat er bedoeld wordt. Daarom is satire in veel censuurlanden een interessant middel, omdat je letterlijk om de censuur heen kan, maar de boodschap wel over kan brengen. Dat zie je bijvoorbeeld aan spotprenten in Iran of zo.”

Dus dat subjectieve zit vooral in de keuze om te laten zien wát precies belachelijk is.

“Ja.”

Hoe ziet u de rol van satire in de journalistiek?

“Het is een vorm van zelfreflectie, dat is wel een belangrijk element. Satire is vaak op metaniveau, dus je kan alles benoemen. Zowel inhoudelijk als de manier waarop de journalistiek zelf fungeert. Dat kan een interessante rol zijn. En, zoals ik net zei, kan ze een breekijzer zijn om een onderwerp bespreekbaar te maken. Het interessantste vind ik eigenlijk wel dat de satiricus vragen stelt bij het eigenaardige van het normale. De journalist is toch altijd geneigd om alles wat hij doet, voor waar te nemen of voor lief te nemen. En wat de satiricus doet is eigenlijk continu de wereld bevragen. Hij vraagt zich af: 'Iedereen zegt dit wel, maar is het eigenlijk ook wel zo?'. En 'We doen dit al jaren zo, maar waarom doen we het eigenlijk zo?'. Dat is denk ik de rol van de satirici, wat op een bepaalde manier heel kritische denkers zijn in onze samenleving.”

Bedoelt u dat de satiricus vraagt waarom iets normaal is?

“Ja, dat bedoel ik ja. Ze stellen continu dingen ter discussie waarom ze gaan zoals ze gaan.”

U had het net zelf al even over De Speld, dus u heeft er ongetwijfeld van gehoord. Heeft u ooit overwogen om met hen samen te werken?

“Ja, waarom vraag je dat? Vanwaar deze vraag?”

Ik gebruik De Speld als casus voor mijn scriptie, als toetssteen voor de rol van satire in de journalistiek. Ik gebruik het omdat het al met diverse media samenwerkt of heeft samengewerkt én omdat het het

grootste satirische platform, in ieder geval op internet, van Nederland is.

“Ja en in die zin een unieke positie heeft. Ik vind De Speld echt een fantastische club mensen bij elkaar. Echt heel goed. Ik moet zeggen, we hebben zelfs lange tijd gesproken met De Speld, over verschillende vormen. We kwamen er niet zo goed uit over de vertaling naar televisie. Soms gaat dat zo. We vonden niet de juiste vorm om te kunnen vertalen naar tv, maar wij voelen ons wel heel erg verwant met De Speld. Ik vind persoonlijk De Speld heel erg goed. Dus we hebben ooit wel degelijk samenwerking overwogen.”

Bij wie lag destijds het initiatief voor het contact?

“Dat durf ik eigenlijk niet meer te zeggen. Wederzijds, denk ik. Mensen van De Speld kennen weer mensen hier en ik vond De Speld interessant, dus we zijn een keer bij elkaar gekomen om gewoon wat ideeën te bespreken. Dat heeft nu nog niets opgeleverd, maar wie weet. Samenwerking in de toekomst is zeer zeker mogelijk. Het zijn ieder geval twee clubs die elkaar goed weten te vinden. Ik moet ook zeggen dat Diederik Smit, één van de schrijvers van De Speld, meeschrijft aan Lubach Laat, dus op die manier zijn er al wel wat dwarsverbanden, maar het is nog niet tot een tv-programma gekomen. Het is ook vaak heel moeilijk om een goed, satirisch concept voor televisie te ontwikkelen, omdat er heel veel dingen bij elkaar moeten komen. Soms werkt het als een trein en soms is het heel lang zoeken. Wat dat betreft is het niet een programmavorm dat je zomaar even verzint, het moet ontstaan. In Nederland wordt al gauw geroepen van 'hadden we maar een nieuwe Van Kooten en De Bie', of 'hadden we maar een nieuwe Jiskefet'. Dat kun je willen en daar zijn we ook wel voortdurend naar op zoek, maar het hangt gewoon van een aantal factoren af. Om te beginnen, de mensen, die moeten eerst bij elkaar komen voordat iets echt goed wordt.”

Is echt goed, satirisch talent schaars?

“Dat is zeker schaars, ja. Tenminste, om op een structurele manier met satire bezig te zijn. Er zijn natuurlijk heel veel mensen die af en toe een goede grap hebben, maar week in, week uit grappig zijn, is echt pittig.”

Waarom vindt u de redacteurs van De Speld zo goed?

“Zij zijn de meesters van de omkering, op het moment. Ze zijn zo goed in staat om iets wat een ogenschijnlijk, zelfs wat saai nieuwsberichtje lijkt, op zo'n manier om te draaien dat opeens de gekkigheid, het bijzondere, het vreemde, of het opvallende van zo'n nieuwsberichtje naar boven komt. En vaak doen ze dat heel subtiel door gewoon twee begrippen om te keren, of door twee dingen met elkaar in verband te brengen die niets met elkaar te maken hebben, maar ineens samen een heel bijzondere betekenis krijgen. En ze zijn vooral heel grappig, moeilijker moeten we ook niet maken. Satire moet natuurlijk vooral heel erg grappig zijn. Ze moet ook meteen op de lach zitten, dan is ze heel goed.”

Want dan kunnen bepaalde onderwerpen echt besproken worden.

“Ja, absoluut, dat is de opening. Er zal ongetwijfeld psychologisch onderzoek naar zijn gedaan, maar ik denk altijd dat als iemand lacht, dat zich er ook een mentaal luikje opent, waardoor je open staat voor andere denkbeelden, dat je net iets flexibeler maakt in het nadenken over iets. Het haalt je even uit je vaste patroon, dat is denk ik de functie van humor. Tenminste, zo werkt het bij mij.”

Bijlage 12: Interview Frank Brinkhuis

Frank Brinkhuis is producer bij Radio Veronica.

Waarom zijn jullie met De Speld in zee gegaan?

“We vonden het heel goed in het ochtendprogramma 'Rick in de Morgen' passen. Wat een heel ironische lading heeft. We hebben twee comedyrubrieken en de toon van het programma is redelijk cynisch. De Speld past daar goed bij, omdat je bij zijn grappen net even een stapje verder moet denken dan de simpele kroeggrap. Zo'n kroeggrap paste heel goed bij het oude Veronica, maar bij het nieuwe Veronica is het toch allemaal een niveautje hoger.”

Waarom kozen jullie voor die ironische toon?

“We zijn een entertainmentshow en die toon heeft zich daar vanzelf een beetje in ontwikkeld, ook door de presentatoren zelf. En het is ook voor de luisteraars, die graag willen vermaakt worden. We hebben wel af en toe journalistieke items, maar we zijn in de basis entertainment. Kijk bijvoorbeeld naar De Wereld Draait Door of RTL Boulevard, die ook af en toe journalistieke elementen hebben, maar vooral entertainment zijn. We gebruiken het nieuws wel als input, waardoor we toch ook nieuwsvoorzienend zijn en een tweescheiding kunnen maken. Soms is het journalistiek en soms is het entertainment, maar we bellen ook wel eens achter iets aan als we denken dat iets niet klopt. Dan zoeken we de zaak wel uit.”

Zien jullie De Speld als toevoeging op het journalistieke aanbod?

“Nee. De Speld is satire en allemaal ongein, maar de manier waarop het zijn nieuws brengt is heel officieel, waar de grap voor ons zit. We brengen het nieuws van De Speld nu ook als een nieuwsbulletin, met de drie belangrijkste nieuwtjes van de dag, en die toon is precies hetzelfde als van een gewoon nieuwsbulletin. We zeggen ook nooit dat satirisch of nepnieuws is, omdat we vinden dat de luisteraar dat zelf maar moet bedenken. Als je dat niet kan bedenken, snap je de grap niet.”

Wat voor rol kan satire spelen in de journalistiek?

“Ik denk dat je heel veel kan zeggen met humor en satire. Als je namelijk wilt aangeven dat je iets niet leuk of goed vindt, kun je dat beter doen met een goede grap, dan door heel boos te worden. Met boosheid spreek je maar een paar mensen aan en met humor veel meer.”

Maar je hoopt met satire dan toch ook dat er wat verandert?

“Jazeker, ze kan wel een boodschap hebben. Maar goed, bij ons is een nieuwsbericht vier zinnen, dat kent zijn beperkingen. Je kunt er hooguit een attentiemoment van maken, maar of het echt een bijdrage heeft zodat er echt iets verandert, weet ik eigenlijk niet.”

Het is eigenlijk iets te kort om echt een punt te maken?

“Ja, dat denk ik wel. Het item leent zich heel goed voor publiek dat denkt: 'De Speld, dat wordt lachen'. En als je dat bijvoorbeeld vergelijkt met een column van een cabaretier, kan hij eens een uitstapje maken om een echt verhaal te vertellen. Daar is ons item gewoon iets te beperkt voor.”

De uitzendingen van Globaal Nieuws bij WNL waren wat langer en boden meer vrijheid voor De Speld. Hebben jullie ooit overwogen om zoiets opnieuw met De Speld te maken?

“We hebben die uitzendingen natuurlijk zeker geluisterd, maar ten eerste vonden we de officiële toon die we aanhielden vermakelijker en het verschil is ook dat we bij Radio Veronica niet zoveel tijd hebben als Radio 1. Wij draaien veel meer muziek en de content ertussen mag best vermakelijk zijn, maar het tempo ligt wat hoger. Sommige uitzendingen bij WNL duurden wel tien minuten, wat bij ons nooit zou kunnen.”

Wie nam het initiatief voor de samenwerking?

“Ik. Het eerste contact was voor een vrijdagavondprogramma, maar dat was technisch niet interessant voor

ons. Toen is het contact even op pauze gegaan en sinds november hebben we een ontwikkeling doorgemaakt waarin we een wat intelligentere doelgroep willen aanspreken en iets vrouwvriendelijker zijn. Daarnaast kregen we een nieuwe co-host die nog geen specifieke presentatietaken had, maar wel veel ervaring als nieuwslezeres, wat haar uitermate geschikt maakte voor deze rubriek.”

Is satire voor de oude doelgroep minder geschikt?

“Ik wil niet spreken over domme of slimme mensen, maar je moet wel beseffen dat sommige dingen niet overkomen. Bij Radio 1 laten ze soms fragmenten horen in het Duits of Frans, bij ons ligt die grens bij Engels en is dus alleen al een taalbarrière. En ik denk dat de satire beter overkomt bij onze nieuwe doelgroep, omdat ze beter past bij hoogopgeleiden dan een mop.”

Vereist het snappen van satire een bepaald niveau?

“Dat denk ik wel ja, maar vooral ingelezen zijn in de samenleving. Daarom wil ik niet spreken in domme of slimme mensen, want als je bent ingelezen, dan snap je de grap altijd wel. Ik neem aan dat iemand die goed ingelezen is en de politiek goed volgt, De Speld beter snapt dan iemand die dat niet doet.”

Bijlage 13: Interview Kamran Ullah

Kamran Ullah is voormalig hoofdredacteur van WNL Radio.

Waarom zijn jullie met De Speld in zee gegaan?

“WNL is vier jaar geleden begonnen, waar we ook een nachtslot kregen. Marten Blankensteijn (mede-oprichter van Blendle, red.) en ik zijn met een groep jonge journalisten, vaak net afgestudeerd, gaan kijken wat we daar kunnen doen wat anders is dan wat anderen doen op Radio 1. De VARA maakt bijvoorbeeld een nachtprogramma met de titel 'De Nacht Klinkt Anders', wat gewoon een muziekprogramma is. Terwijl ik vind dat Radio 1 24 uur per dag nieuws, actualiteit en sport moet zijn. Er zijn namelijk ook gewoon mensen 's nachts aan het werk, dus waarom zou je 's nachts iets anders doen dan waar de zender eigenlijk voor bedoeld is? Maar je moet ook rekening houden met je luisteraar, die wil ook wel verschillende dingen horen, dus er mag ook best wel wat humor zijn. Op dat moment was er op Radio 1 vrijwel geen humoristisch geluid. Toen hebben we gekeken wat de ideeën waren en één van die ideeën was samenwerken met De Speld. Het was toen al flink aan de weg aan het timmeren en we kenden al een aantal makers van De Speld. En grappen maken over het nieuws is niet makkelijk. Je ziet dat aan Pieter Derks, die in De Wereld Draait Door de week mag afsluiten. Soms wordt er wel gelachen, maar vaak ook niet. Het is gewoon moeilijk. Daarom benaderden wij De Speld, dat had immers al een format. Het kwam toen met het idee voor Globaal Nieuws. Daarin werd op een wat cynische manier naar het nieuws gekeken, om bijvoorbeeld de manier van nieuws brengen te kakken te zetten, maar het was wel een journalistiek programma. We vonden het wel belangrijk om duidelijk te maken dat het om satire ging, zowel in de aankondiging als in de afkondiging, zodat de lezer wel weet dat het geen echt nieuws is, maar satire.”

Waarom zijn jullie niet zelf satire van maken?

“Dat verhaal heeft twee kanten. Aan de ene kant wordt nachtradio met een heel klein budget gemaakt. Dat is ook de reden dat andere omroepen maar gewoon muziek uitzenden, wat ik echt schandalig vind, want we hebben bewezen dat je ook een heel goed journalistiek nachtprogramma met een klein budget maken. Budgettair gezien is ook wel overwogen om het niet door een externe partij te laten doen, want De Speld wil er natuurlijk ook geld mee verdienen. Maar de andere kant leent humor zich er niet voor om door iedereen te maken. BNN heeft het online gedaan, met Luc Ikink, die in één of twee minuten de week ging samenvatten. Hij is nu naar RTL gegaan en je ziet dat veel andere figuren hem nadoen en dat gaat gewoon ten koste van de kwaliteit. Dat heeft met timing en stemgebruik te maken. We hebben het in het begin wel zelf geprobeerd, als proef, maar daar zijn we ook snel weer van afgestapt. De makers van De Speld kwamen met een idee waar we eigenlijk al vrij snel enthousiast van werden. En wat knap is, is dat we nu vier jaar verder zijn en Globaal Nieuws is verhuisd naar Radio Veronica, maar het format nauwelijks is aangepast. De Speld had dus meteen al iets goeds in handen.”

Het is nu alleen bij Veronica wel een stuk korter geworden.

“Dat klopt, maar dat komt vooral door het tijdstip. Bij ons was het een nachtprogramma, daar is het primetime. Daarnaast was het bij ons maar één keer per week, bij Veronica alweer twee keer per week, waar ook een verschil in zit.”

Zagen jullie de samenwerking ook als een toevoeging op jullie journalistieke aanbod?

“Ja. We wilden onze doelgroep op een zo'n breed mogelijke manier het nieuws brengen. Wat we bijvoorbeeld deden was dat we het nieuws van de afgelopen 24 uur samenvatten en vooruitkeken. Bij Radio 1 werd de muziek niet gedraaid om de luisteraars zoveel van muziek hielden, maar ten eerste omdat daar wel behoefte aan was en ten tweede het een soort rustmoment was, zodat je daarna weer verder kon naar je volgende nieuwsitem. Dat hebben we ook gepoogd te doen met De Speld. Geen muziek, maar op een andere manier een rustmoment, wat voor ons de toegevoegde waarde was. En ik vind het wel mooi om het nieuws zelf een beetje op de hak te nemen. In zekere zin is het een beetje LuckyTV op de radio. En zolang je erbij vermeld dat het om satire gaat, vind ik het journalistiek verantwoord, omdat ze de luisteraar naar een

andere manier naar het nieuws laat kijken.”

“Ik kan het voorbeeld niet meer precies voor de geest halen, maar er was ergens een aardbeving en dan belde de NOS met een correspondent in de hoofdstad van het gebied, die weer met een lokale bewoner had gebeld. Waarom doet de NOS dat niet zelf? Die vraag kwam in me op na een item van Globaal Nieuws, waarin steeds werd overgeschakeld naar een correspondent, die weer met iemand gebeld had en dat vier minuten lang door. Heel grappig, maar het zet me ook aan het denken wat we nu eigenlijk aan het doen zijn in de journalistiek. Maar het zou ook vragen moeten oproepen bij de nieuwsconsument, die zich namelijk moet afvragen: 'Hoe consumeer ik eigenlijk het nieuws?’”

Kan satire dan als een soort spiegel voor de journalistiek fungeren?

“Ja, natuurlijk, maar ik vind de spiegel voor de nieuwsconsument veel belangrijker, omdat je hem of haar naar een andere manier naar het nieuws laat luisteren. Wat gebeurt er bijvoorbeeld met de nieuwsconsument als je het nieuws omdraait? Daarom vind ik satire journalistiek verantwoord. Essentieel is wel dat je duidelijk maakt dat het om satire gaat. Op het moment dat je dat niet doet, sla je de plank mis. Bij Veronica zou het trouwens nog kunnen, want die pretenderen geen journalisten te zijn, maar radiomakers. Maar bij Radio 1, wat journalistieke programma's maakt, ben je verplicht aan je luisteraar te melden dat het gaat om satire.”

“Ik denk ook wel dat De Speld ervoor heeft gezorgd dat journalisten voorzichtiger zijn geworden in het zomaar overnemen van berichten. Het is natuurlijk meermaals voorgekomen dat een speldbericht voor waar werd aangezien. Ik denk dat door die fouten de journalisten wel wat scherper zijn geworden in hun handelen. Nu wordt alles voortaan wel beter gecheckt.”

“Ik durf ook wel met wat arrogantie te zeggen dat wij door de samenwerking met De Speld Radio 1 een klein beetje veranderd hebben. Dat een vakman als Tijs van den Brink een minuutje van Diederik Smit in zijn programma toelaat, is heel bijzonder. Het is natuurlijk het grootst mogelijk compliment als anderen zeggen: 'Dat willen wij hebben.'”

Wat voor rol kan satire spelen in de journalistiek?

“Ze maakt de journalistiek scherper. Je wilt als journalist natuurlijk niet de fout maken dat jij een bericht schrijft op basis van een satirische website, dus wordt de bron nu wel wat beter gecheckt. En aan de andere kant kan het een spiegel voorhouden aan journalisten, die zich zouden moeten afvragen: 'Wat zijn we eigenlijk aan het doen?’”

Zodat je jezelf kan vernieuwen?

“Nou, je hoeft niet per se dingen aan te passen, maar satire creëert bewustzijn. Kijk, als tien demonstranten ergens tegen demonstreren en er staan twintig cameraploegen omheen, dan lijkt het alsof er heel veel aan de hand is, terwijl het in feite maar om tien demonstranten gaat. En dan kan bijvoorbeeld Pieter Klein van RTL daar een column over schrijven om de discussie daarover aan te wakkeren, maar lezers denken dan ook: 'Hij zal er wel een belang bij hebben', terwijl als een satirisch medium daar met humor over schrijft, er misschien heel anders naar wordt gekeken. Dat heeft er immers geen belang bij.”

“Het is ook wel tof om te zien dat De Speld inmiddels helemaal is ingeburgerd op de radio. Diederik Smit sluit elke dag bij de EO het programma 'Dit Is De Dag' af, tussen zes en zeven uur. En ook bij Radio Veronica maakt De Speld twee keer per week Globaal Nieuws.”

Bijlage 14: Interview Iwan Reuvekamp

Iwan Reuvekamp is programmadirecteur bij Q-Music.

Zijn er specifieke satirische programma's bij Q-Music?

“Nee en ik zal dat ook even kort toelichten. Wat belangrijk is om te vertellen is dat ik denk dat satire heel goed werkt als je er beeld bij hebt. Daarom werkt satire op tv werkt heel goed, daar zijn ook veel voorbeelden van. Aan de mimiek van de persoon die satire aan het brengen is, kan je zien dat het satire is, of dat het humor is, dat soort zaken. Als er iets heel moeilijk is voor de radio, dan is het wel om ironie, satire, sarcasme of hoe je het ook wilt noemen, over te brengen omdat het bijna niet herkend wordt. Mensen kunnen de mimiek van de persoon niet zien, waardoor ze heel moeilijk kunnen inschatten of diegene het nou wel of niet meent. Dus dat betekent dat de mensen die erin slagen om goede satire te brengen om de radio, de mensen zijn waarvan je weet dat ze het brengen als satire. Dat zijn vaak bekende Nederlanders, zoals bijvoorbeeld Dolf Jansen, die een satirisch programma maakt op Radio 2 (Spijkers met Koppen, red.). Ik denk dat je de satire ervaart omdat het programma zo opgebouwd is, omdat het Dolf Jansen is, waar het publiek een beeld van heeft, weet dat het een cabaretier is en dus weet hoe hij het bedoelt. Als ik Youp van 't Hek een column bij ons laat maken, dan weet je: 'dit is satire'. Maar als Q-Music satire wil gaan brengen vanuit zichzelf, zonder dat het publiek weet wie het precies zijn, want onze dj's zijn nou eenmaal niet zo bekend als bijvoorbeeld Youp van 't Hek, dan gaan mensen er aanstoot van nemen, in plaats van dat ze er doorheen kunnen prikken.”

Is het ook niet in taal- en stemgebruik duidelijk te maken dat het om satire gaat?

“Nee, in radio is dat enorm moeilijk. Als je sarcastisch bent, dan wordt dat op de radio niet gevoeld, totdat je het bijna letterlijk in woorden gaat duiden, maar daarmee ondermijnt je de satire. Dat is juist de kracht van satire, dat je niet hoeft uit te leggen wat er zojuist sarcastisch was. Je moet dan bij radio bijna de duiding doen, of je moet het heel duidelijk kaderen. Om een voorbeeld te noemen, we hebben een item dat vol zit met satire, de Q-musical. Dat is een item van drie, vier minuten waarin we heel duidelijk gekaderd hebben dat we een loopje nemen met het feit dat tegenwoordig over bijna alles en iedereen een musical wordt gemaakt. Ik noem maar wat, maar als premier Rutte aftreedt, dan komt daar 'Premier Rutte, de musical' over. Daar zit natuurlijk satire in. Dat doen we elke week met een bepaald onderwerp, maar dan hebben we het heel duidelijk gekaderd. Dan heb je dus een rubriekje gemaakt van drie minuten waarin je heel duidelijk kadert dat dit zo in elkaar zit en zo gemaakt wordt, maar het is niet zo dat wij onze dj's satire laten bezigen. En naast die rubrieken hebben we soms ook cabaretiers die columns voor ons doen, maar dan moet je het heel duidelijk kaderen. Dus alleen in itemvorm doet Q-Music aan satire.”

Satire in itemvorm is ook satire, dus u vindt het wel belangrijk om te maken.

“Zeker. Omdat het maatschappelijke problemen relateert. Satire is gebouwd op het feit dat je over sommige dingen gaat nadenken, of dat je maatschappelijke betrokkenheid toont, of dat je bepaalde zaken relateert. Het hele land kan op zijn kop staan om iets heel onbenulligs, in vergelijking tot de wereldproblematiek en satire is er natuurlijk heel sterk in om dat te relativiseren. Radio dient er ook voor om het leven aangenamer te maken, of gemakkelijker, of om je beter door een werkdag heen te helpen, omdat wij je helpen door positieve muziek te draaien. Dus de relativisering die dan in satire zit, kan heel goed werken. Alleen wat ik probeer te duiden is dat het vooral in een itemvorm zit, waardoor ik niet het idee heb dat onze dj's ook die satire bezigen. Maar we brengen haar wel terug tot een itemvorm, waarin we zo duidelijk kaderen, zodat luisteraars herkennen dat dit de rubrieken zijn die aan de randvoorwaarden van satire voldoen.”

Zien jullie satire als een toevoeging op jullie journalistieke aanbod?

“Nou, ik weet niet of ik die link met de journalistiek zou leggen. Wij zijn geen Radio 1 of een BNR

Nieuwsradio. Ik weet niet zo goed wanneer iets journalistiek is en wanneer entertainment. Ik denk dat wij iets meer op entertainment zitten, maar ik denk wel dat er een snijvlak is tussen satire en journalistiek en dat is de maatschappelijke betrokkenheid, die wij natuurlijk wel hebben. Wij praten over de dingen die leven onder de mensen. Als mensen zich druk maken over Wilders, dan kan satire een verlengstuk zijn om het onderwerp, of daar waar iedereen het over heeft, ook te bespreken in een programma. Het kan ook een manier zijn om een invalshoek te zoeken over dat onderwerp. Maar ik heb toch het idee dat als wij journalistiek aandacht geven aan bepaalde actualiteit, dat toch vooral plaatsvindt in een gesprek met een kenner op dat gebied van de actualiteit. En dat kan een afkadering zijn in ons satireblokje, zoals bijvoorbeeld onze Q-musical, maar we mengen het niet. We doen dus geen hoorspelachtige zaken om satire en journalistiek te mengen. Dat scheiden we strikt.”

Zou u Q-Music wel als een journalistieke zender omschrijven?

“Nee, ik zou ons eerder omschrijven als een entertainmentzender. Bij de journalistiek denk ik ook meer aan de school voor de journalistiek, waar ik les gegeven heb. Ik heb ook gewerkt voor Radio 1 en voor BNR en daarbij heb ik meer het idee dat je de verdieping doet in de actualiteit. Ik denk wel dat wij de actualiteit aanstippen. We praten wel over dingen waar Nederland over praat, daar doen wij zeker aan mee. Maar journalistiek vind ik toch meer Nieuwsuur en Radio 1. Wij doen meer entertainment. Wij bellen ook heus wel met verslaggevers en we stellen ook wel vragen waarom iets in het nieuws is en waarom iets gaat zoals het gaat, maar dat gaat niet zo diep als Radio 1. Bij ons is het allemaal wat minder diepgravend en ik weet niet of je het dan wel meteen journalistiek mag noemen.”

Hoe ziet u de rol van satire in de journalistiek?

“Ja, moeilijk. PowNews, is dat satire of is dat journalistiek?”

Ik denk dat dat op het snijvlak zit.

“Ik zit te denken: 'Welk nieuwsprogramma ken ik, dat eigenlijk ook satire is?'. Want je hebt of programma's die alleen maar satirisch van aard zijn of een journalistiek programma, dus misschien is PowNews dan inderdaad wel een soort snijvlak. Het doet wel serieuze interviews, maar je voelt wel de onderlaag en het sarcasme en cynisme. Ik vind het heel leuk, ik kan er hard om lachen, maar dan zit het echt op het snijvlak. Ik zou willen zeggen dat het snijvlak tussen satire en journalistiek het best wordt gedaan door PowNews. En verder, vroeger had je Kopspijkers, dat was misschien wel een programma dat ook nieuws aanstipte, maar waarin vanuit een satirische invalshoek naar het nieuws gekeken werd, zodat je er ook heel hard om kon lachen. Maar ik heb niet het idee dat als ik naar Radio 1 of BNR luister, dat daar satire in zit, tenzij het door een column afgebakend is. Daarbuiten wordt niet zoveel satire gemaakt, alleen misschien door PowNews. Of misschien wel meer door de omroep PowNed, want hij heeft bijvoorbeeld ook het radioprogramma 'Echte Jannen'. Dat vind ik ook een typisch programma waarbij journalistiek en satire een snijvlak hebben. Maar al pratend zit ik te denken dat het eigenlijk opvallend is dat het vooral in de rechtse hoek zit. Is er ook linkse satire en journalistiek gecombineerd?”

Kopspijkers was een behoorlijk links programma.

“Oh ja, dat klopt ja. Maar bestaat dat nu nog, zo'n programma?”

Spijkers met Koppen bestaat nog steeds.

“Ja, dat is waar, dus dan heb je inderdaad PowNews en Spijkers met Koppen.”

Wat is volgens u het effect van dit soort programma's op de journalistiek?

“Ik denk dat PowNews, GeenStijl en misschien zelfs wel in de persoonlijkheid van Rutger (Castricum, journalist van PowNews, red.) invloed heeft gehad op de journalistiek. Hij heeft een manier van interviewen heeft ontwikkeld, waarin hij bijna stigmatiserende vragen stelt. Vroeger werden journalisten opgeleid om neutraal te zijn en neutrale vragen te stellen en daarin niet je eigen mening te verkondigen. Nu is dat, mede door die satire, veranderd naar het feit dat je de meest spannende interviews krijgt als de interviewer zelf ook zegt wat hij ervan vindt. Dat wordt natuurlijk ongelooflijk aangedikt door PowNews, dat is ook de satire.

Ik denk dat het in ieder geval wel het proces versneld heeft dat je je authenticiteit kan vergroten door suggestieve vragen te stellen, waardoor je een politicus sneller uit zijn balans krijgt. Sneller dan de 'gewone' journalist, die nette vragen stelt en altijd nette antwoorden krijgt, omdat er dan eigenlijk nooit spannende televisie ontstaat."

Denkt u dat de 'gewone' journalist daardoor een beetje is veranderd?

"Ja, sterker nog, ik denk dat de school voor de journalistiek zelfs aan het veranderen is. Ik denk dat jonge journalisten nu leren dat authenticiteit juist heel nuttig kan zijn in een vraaggesprek, omdat het een ijsbreker kan zijn, of dat je daardoor iets uit iemand kan krijgen wat je met de normale vragen niet zou kunnen krijgen."

"Ik weet nog dat ik heel graag bij de radio wilde werken en dat ik op zoek was naar een opleiding die ik daarvoor zou kunnen doen en dat ik toen bewust niet naar de school voor de journalistiek ging, omdat ik het idee had dat dat daar als eerste je authenticiteit eruit geslagen werd, omdat je neutraal moest zijn, neutrale vragen moest stellen, onderzoekend moest zijn en er niet bevooroordeeld in een gesprek mag staan, terwijl het met satire juist heel leuk is om dat wel te doen. Dus ik denk dat satire de journalistiek wel degelijk heeft veranderd. Ik denk ook dat er bij journalisten onderling heel veel discussie is over hoe Rutger dit doet en dat er heel veel mediatrainingen aangepast zijn door hem. Hij wordt nu ongetwijfeld vaak als voorbeeld gebruikt hoe je op die manier van interviewen moet reageren. Ik denk dat het filmpje met Ella Vogelaar³¹ (Voormalig minister van Wonen, Wijken en Integratie, red.) in elke mediatraining gedraaid wordt, wat natuurlijk bizar is, want eerder gingen de mediatrainingen altijd over wat journalisten leren op de school voor de journalistiek en hoe je daar op moet antwoorden. Maar ik denk dat dat haast geen punt meer is en dat het nu er vooral om gaat hoe je dan het beste kan reageren in zo'n situatie."

Heeft u wel eens gehoord van de satirische website De Speld?

"Ja, wel van gehoord, maar nooit bezocht of bekeken."

Waarom niet?

"Goede vraag, dat weet ik eigenlijk niet. Ik weet niet waarom het nuttig zou zijn voor mij."

Het is het grootste satirische platform van Nederland en mijn vraag zou eigenlijk zijn of u ooit heeft overwogen om met Q-Music samen te werken met De Speld.

"Nee, dat heb ik nooit overwogen en ook nooit over nagedacht. Maar na dit gesprek ga ik dat doen, haha. Bij Q-Music zijn we altijd op zoek naar nieuwe rubrieken, of columns, of mensen die daar een rol in kunnen spelen en als die ingang De Speld zou kunnen zijn, is dat zeker interessant."

Heeft u überhaupt wel eens nagedacht om satire te maken met een externe partij?

"Nee, op die manier benader ik het niet. Ik ben niet per se op zoek naar satire, maar ben wel op zoek naar goede columnisten. En of dat nou satire is of een andere invalshoek, maakt niet uit, omdat ik kijk breder kijk dan alleen satire."